

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

Collaboration, creativity and innovation in early childhood education

Charoula Kasioura
21831
xarakasioura@gmail.gr

FIRST SUPERVISOR
Paraskevi Foti

SECOND SUPERVISOR
Eleni Mousena

AIGALEO 2024

Επιτροπή εξέτασης

Ημερομηνία εξέτασης: 8/7/2024

	Ονόματα εξεταστών	Υπογραφή
1 ^{ος} Εξεταστής	Παρασκευή Φώτη	
2 ^{ος} Εξεταστής	Ελένη Μουσένα	

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Χαρούλα Κασιούρα του Κωνσταντίνου, με αριθμό μητρώου 21831 φοιτήτρια του Διδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Χαρούλα Κασιούρα

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και τον σύντροφο Σπύρο Πλακιά για την αμέριστη υποστήριξη τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, που ήταν πάντα δίπλα μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές και τις καθηγήτριες του μεταπτυχιακού προγράμματος για τη γνώση που μου πρόσφεραν. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στη Α' επιβλέπουσα, κυρία Παρασκευή Φώτη, που με εμπιστεύτηκε αναλαμβάνοντας τον συγκεκριμένο ρόλο.

Αφιερώσεις

Στον Σπύρο και
Στην οικογένεια μου.....

«Το πιο ισχυρό όπλο που έχουμε για να αλλάξουμε τον κόσμο είναι η εκπαίδευση».

Nelson Mandela

Περίληψη

Εισαγωγή: Η καινοτομία, η δημιουργικότητα και η συνεργασία στην προσχολική εκπαίδευση αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών εμπειριών των παιδιών.

Σκοπός: Με την ανασκόπηση των συγκεκριμένων εννοιών, η παρούσα μελέτη στοχεύει να παρέχει μια θεωρητική βάση για την εφαρμογή τους στο περιβάλλον της πρώιμης μάθησης. Σκοπός της μελέτης είναι να συνδυάσει αυτές τις έννοιες σε ένα ενιαίο πλαίσιο και να προτείνει πρακτικές εφαρμογές για την εφαρμογή τους στην πράξη.

Μεθοδολογία: Για τη διεξαγωγή της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης εφαρμόστηκε ένας ποιοτικός ερευνητικός σχεδιασμός που χρησιμοποιεί τη μέθοδο της Θεμελιωμένης θεωρίας. Ανασκοπικά άρθρα, γραμμένα στην αγγλική γλώσσα εισήχθησαν στο λογισμικό Atlas.ti.24, όπου διεξήχθη ολοκληρωμένη μελέτη και ανάλυση του περιεχομένου τους.

Αποτελέσματα: Συνολικά 27 ανασκοπικά άρθρα απαιτήθηκαν για την επίτευξη του θεωρητικού κορεσμού. Στα άρθρα αυτά κωδικοποιήθηκαν 83 κωδικοί, που ομαδοποιήθηκαν σε 13 κατηγορίες.

Συμπεράσματα: Τα ευρήματα αποκαλύπτουν ότι η καινοτομία, η δημιουργικότητα και η συνεργασία είναι αλληλένδετα και απαραίτητα για την προώθηση ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που είναι ευνοϊκό για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Το προτεινόμενο πλαίσιο έχει σημαντικές δυνατότητες για την αναμόρφωση της προσχολικής εκπαίδευσης παγκοσμίως, διασφαλίζοντας ότι τα παιδιά είναι καλά εξοπλισμένα για να ανταποκριθούν στις προκλήσεις του 21ου αιώνα.

Λέξεις κλειδιά: Early Childhood Education, Cooperation, Creative Learning, Novelty, Qualitative method, Review articles

Abstract

Introduction: Innovation, creativity, and collaboration in preschool education are significant factors in shaping children's educational experiences.

Purpose: By reviewing these specific concepts, this study aims to provide a theoretical basis for their implementation in early learning environments. The purpose of the study is to combine these concepts into a unified framework and propose practical applications for their implementation in practice.

Methodology: A qualitative research design using the Grounded Theory method was applied to conduct this literature review. Review articles written in English were entered into the Atlas.ti.24 software, where a comprehensive study and analysis of their content were conducted.

Results: A total of 27 review articles were required to achieve theoretical saturation. These articles were coded into 83 codes, which were grouped into 13 categories.

Conclusions: The findings reveal that innovation, creativity, and collaboration are interrelated and essential for promoting an educational environment conducive to the holistic development of preschool-aged children. The proposed framework has significant potential to reshape preschool education globally, ensuring that children are well-equipped to meet the challenges of the 21st century.

Keywords: Early Childhood Education, Cooperation, Creative Learning, Novelty, Qualitative Method, Review Articles

Περιεχόμενα

Collaboration, creativity and innovation in early childhood education.....	i
Συνεργασία, δημιουργικότητα και καινοτομία στην προσχολική εκπαίδευση	i
Collaboration, creativity and innovation in early childhood education.....	ii
Επιτροπή εξέτασης.....	iii
Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας	iv
Περίληψη.....	vii
Abstract	viii
Πρόλογος	1
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή.....	3
1.1 Γενικά	3
1.2 Καινοτομία.....	7
1.2.1. Ορισμοί	10
1.2.3. Καινοτομία στη διδακτική πρακτική	13
1.2.4. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην καινοτομία	20
1.2.5. Προκλήσεις	22
1.3 Ομαδοσυνεργασία.....	24
1.3.1. Ορισμοί της ομαδοσυνεργατικής μάθησης	27
1.3.2. Χαρακτηριστικά της ομαδοσυνεργατικής μάθησης	29
1.3.3. Διάκριση όρων cooperative learning και collaborative learning	30
1.3.4. Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία	33
1.3.5. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού	39
1.3.6. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις	43
1.4 Δημιουργικότητα.....	45
1.4.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός	48
1.4.2. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις της δημιουργικότητας.....	55
1.4.3. Δημιουργικότητα και τέχνες.....	60
1.4.4. Δημιουργικότητα και παιχνίδι	63
1.4.5. Δημιουργικότητα και μάθηση	66
Κεφάλαιο 2. Μεθοδολογία	75
2.1. Θεμελιωμένη θεωρία.....	75
2.2. Αναζήτηση	76
2.3. Χρήση λογισμικού	77
Κεφάλαιο 3. Αποτελέσματα	77
Κεφάλαιο 4. Θεμελιωμένη Θεωρία (Grounded Theory)	80
Κεφάλαιο 5. Προτάσεις για πρακτικές εφαρμογές.....	81
Συμπεράσματα	83

Αναφορές	85
-----------------------	-----------

Πρόλογος

Η προσχολική εκπαίδευση αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη των παιδιών και την αφετηρία για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Επιπρόσθετα, αποτελεί τον πυλώνα του εκπαιδευτικού συστήματος διότι είναι ο πρώτος σταθμός στον κόσμο της εκπαίδευσης όπου τα παιδιά αποκτούν τις πρώτες τους εμπειρίες και δεξιότητες. Ο Scott (2017) αναδεικνύει την ανάγκη να προετοιμάζουμε τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία για τις προκλήσεις και τις απαιτήσεις που θα αντιμετωπίσουν στο μέλλον. Παρακολουθώντας την εξέλιξη της κοινωνίας και της τεχνολογίας, αναδύονται νέες ανάγκες και δεξιότητες που πρέπει να καλλιεργηθούν από μικρή ηλικία. Η εξέλιξη αυτή περιλαμβάνει την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων που θα επιτρέψουν στα παιδιά να σκέφτονται δημιουργικά και να μπορούν να συνεργάζονται αποτελεσματικά σε ομαδικό πλαίσιο. Η προετοιμασία των παιδιών αποτελεί τη βάση για τη μελλοντική τους επιτυχία και ανάπτυξη, καθώς τους παρέχει τα εφόδια για να αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις του σύγχρονου κόσμου με αυτοπεποίθηση και δημιουργικότητα. Ο Pllana (2019) ορίζει τη δημιουργικότητα ως την ικανότητα να δημιουργείται κάτι νέο από το τίποτα. Η δημιουργικότητα στην προσχολική εκπαίδευση αναφέρεται στην ικανότητα των παιδιών να αναπτύσσουν την φαντασία τους, να δημιουργούν και να εκφράζουν τις ιδέες τους μέσα από διάφορες δραστηριότητες όπως το παιχνίδι και οι τέχνες (Craft, 2005).

Από την άλλη υπάρχει έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον γύρω από τον ορισμό της καινοτομίας στον τομέα της εκπαίδευσης. Ο όρος συγγέεται με άλλες έννοιες, όπως η εφεύρεση, η αλλαγή και η μεταρρύθμιση. Ορισμένοι μελετητές (Fuad et al., 2020) προσπαθούν να ορίσουν την καινοτομία στον τομέα της εκπαίδευσης ως την εφαρμογή νέων ιδεών και διαδικασιών με σκοπό τη βελτίωση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και την αναβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η καινοτομία αφορά επίσης την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών, όπως η χρήση ψηφιακών εργαλείων, για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Plowman & McPake, 2013).

Στην προσχολική ηλικία, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το «Πλαίσιο για τη Μάθηση στον 21ο Αιώνα» (P21, 2015), τα παιδιά ξεκινούν να αναπτύσσουν φιλίες και να μαθαίνουν πώς να συνεργάζονται με άλλα παιδιά. Αρχικά, παρακολουθούν τους άλλους, και στη συνέχεια μοιράζονται και παίζουν μαζί τους. Καθώς μεγαλώνουν, αρχίζουν να συνειδητοποιούν τα συναισθήματα και τις ιδέες των άλλων παιδιών (P21, 2015). Ο όρος συνεργατική μάθηση συνεπώς αναφέρεται στη συνεργασία μεταξύ μαθητών ή μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών. Συνήθως, αυτό συμβαίνει όταν οι μαθητές δουλεύουν σε

ζευγάρια ή και μεγαλύτερες ομάδες, προσπαθώντας να κατανοήσουν κάτι μαζί, να βρουν λύσεις σε προβλήματα και να δημιουργήσουν κάτι κοινό. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, ο στόχος είναι η αμοιβαία συνεργασία και η ανάπτυξη νέων γνώσεων μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία των μαθητών (Smith et al., 1992).

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να δημιουργήσει ένα θεωρητικό πλαίσιο για την υφιστάμενη κατάσταση, τις τρέχουσες τάσεις και τις σημασίες που σχετίζονται με τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, προσφέρει μια εμπειριστατωμένη ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και αναλύει τα βασικά ευρήματα από την έρευνα που έχει διεξαχθεί σε αυτούς τους τομείς. Τέλος, εξετάζει τις εξελίξεις που σχετίζονται με τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία στο προσχολικό εκπαιδευτικό περιβάλλον και διερευνά πώς αυτές οι τάσεις εφαρμόζονται στην πρακτική.

Το θεωρητικό πλαίσιο που θα προκύψει από την παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση μπορεί να αποτελέσει τη βάση της κατανόησης του τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης και την αφετηρία για μελλοντική έρευνα. Τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν μπορούν να επηρεάσουν ερευνητές και εκπαιδευτικούς σε νέες κατευθύνσεις και προσεγγίσεις στην προσχολική εκπαίδευση. Συνοψίζοντας, η ανασκόπηση αυτή συμβάλλει στην ανάπτυξη του τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης, στη βελτίωση των εκπαιδευτικών πρακτικών και στην προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας.

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Η εκπαίδευση αντιμετωπίζει σήμερα μια σημαντική πρόκληση υπό τους ρυθμούς των ραγδαίων εξελίξεων στην τεχνολογία. Προκειμένου να προετοιμαστούν οι μαθητές κατάλληλα, είναι ζωτικής σημασίας η εκπαίδευση να επικεντρωθεί στην ενίσχυση σημαντικών βασικών δεξιοτήτων για τις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής. Μια βασική πτυχή είναι η βελτίωση των δεξιοτήτων ζωής, όπως η αναζήτηση της γνώσης, η χρήση της τεχνολογίας και των πληροφοριών για την καινοτομία και η ευημερία στον σύγχρονο κόσμο. Είναι, συνεπώς, επιτακτική ανάγκη η εκπαίδευση να εξελίσσεται συνεχώς και να συμβαδίζει με τις τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής (Rahma et al., 2023).

Η πρόωμη παιδική ηλικία αναφέρεται συχνά ως η «χρυσή εποχή» στην ανάπτυξη ενός ατόμου, καθώς και στην ποιότητα της φροντίδας και της εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το μέλλον του παιδιού (Suratman & Rahngang, 2021). Η εκπαίδευση από την άλλη έχει ουσιώδη ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των δεξιοτήτων ενός παιδιού. Η δημιουργία ενός επιτυχημένου προγράμματος προσχολικής εκπαίδευσης είναι μια αρχική επένδυση στο μέλλον ενός παιδιού. Αυτό το πρόγραμμα χρησιμεύει ως το δομικό στοιχείο για την ενίσχυση της ευημερίας, της κοινωνικής ανάπτυξης, της ακαδημαϊκής προόδου και του οικονομικού αντίκτυπου στη ζωή των παιδιών. Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι η προσχολική εκπαίδευση όχι μόνο επηρεάζει τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα, αλλά συμβάλλει επίσης στη συνολική ευημερία και την κοινωνική πρόοδο ενός ατόμου. Επομένως, η προσοχή που δίνεται σε αυτό το αναπτυξιακό στάδιο έχει μακροχρόνιες συνέπειες για το μέλλον. Ουσιαστικά, η προσχολική εκπαίδευση είναι μια επένδυση στο μέλλον της κοινωνίας, καθώς θέτει τα θεμέλια για την ανατροφή της επόμενης γενιάς (Suratman & Rahngang, 2021). Η παιδική ηλικία, από τη σύλληψη έως την ηλικία των οκτώ ετών, αναγνωρίζεται ως ένα κρίσιμο στάδιο για την ολιστική ανάπτυξη ενός παιδιού (Agi, 2017). Ειδικότερα για τα παιδιά των πρώτων ηλικιών (0-6 ετών), η εκπαίδευση αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία, καθώς αυτή η περίοδος συμπίπτει με την ταχεία ανάπτυξη του εγκεφάλου. Είναι μια κρίσιμη φάση διότι τα παιδιά είναι εξαιρετικά δεκτικά στη μάθηση, μιμούνται αυτό που βλέπουν και δείχνουν έντονη περιέργεια (Rahma et al., 2023).

Η προσχολική εκπαίδευση είναι μια δομημένη προσέγγιση για την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών και κοινωνικών κανόνων, ενώ παράλληλα προωθεί τη φροντίδα και την εκπαίδευση των παιδιών σε περιβάλλοντα εκτός του σπιτιού. Η ανάπτυξη αναφέρεται στη σταδιακή εξέλιξη του παιδιού, που περιλαμβάνει τη σωματική, ψυχική,

κοινωνικο-συναισθηματική, νοητική και ηθική ανάπτυξη (Agi, 2017). Σύμφωνα με τους Suratman & Rahngang (2021), η πρώιμη παιδική ηλικία είναι μια κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη του παιδιού και θα πρέπει να αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα για το εκπαιδευτικό σύστημα. Είναι σημαντικό να δημιουργηθούν γερά θεμέλια κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου για την υποστήριξη της βέλτιστης ανάπτυξης και προόδου σε σωματικές, κοινωνικές και συναισθηματικές πτυχές. Η πρώιμη παιδική ανάπτυξη παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής αναπτυξιακής διαδικασίας του παιδιού. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι εξοικειωμένοι με τα θέματα και τα χαρακτηριστικά της πρώιμης παιδικής ηλικίας προκειμένου να παρέχουν αποτελεσματική εκπαίδευση. Το μαθησιακό περιβάλλον στα σχολεία θα πρέπει να σχεδιαστεί για να καλλιεργεί τις ικανότητες των μαθητών με δημιουργικό και βέλτιστο τρόπο. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επικεντρωθούν στην προώθηση της αυτοεκτίμησης και της θετικής ανάπτυξης των μαθητών δίνοντας έμφαση στη συνολική ικανότητα στη μαθησιακή διαδικασία. Επιπλέον, η οικοδόμηση χαρακτήρα από νεαρή ηλικία τονίζεται ως κυρίαρχη από τους Suratman & Rahngang (2021). Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να καθοδηγούν τους μαθητές τους στην ανάπτυξη όχι μόνο των πνευματικών τους δεξιοτήτων αλλά και των χαρακτηριστικών τους για να καλλιεργήσουν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Η Εθνική Ένωση για την Εκπαίδευση Μικρών Παιδιών (NAEYC) υπογραμμίζει τη σημασία της πρώιμης παιδικής εκπαίδευσης για την προσφορά ολιστικής υποστήριξης στα παιδιά κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών. Χρησιμοποιώντας έναν συνδυασμό δομημένων και άτυπων πλαισίων μάθησης, η πρώιμη παιδική εκπαίδευση καλλιεργεί τη γνωστική ανάπτυξη, προάγει την κοινωνική αλληλεπίδραση και καλλιεργεί ένα αίσθημα αγάπης και ενθουσιασμού για μάθηση στα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία (Gbenga-Akanmu, 2022).

Στην προσχολική ηλικία, τα παιδιά ενθαρρύνονται να εξερευνήσουν το περιβάλλον τους με περιέργεια και να κάνουν ερωτήσεις. Η έρευνα δείχνει ότι η προσχολική εκπαίδευση παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης των παιδιών απέναντι στις βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για την επιτυχία στον 21ο αιώνα. Αυτές οι δεξιότητες όχι μόνο βοηθούν τα παιδιά να λύσουν προβλήματα αλλά τους δίνουν επίσης τη δυνατότητα να γίνουν παραγωγικά άτομα. Είναι σημαντικό να εισαχθούν αυτές οι δεξιότητες σε νεαρή ηλικία για να προετοιμαστούν τα παιδιά για την παγκόσμια αγορά και να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα στην κοινωνία. Επομένως, είναι απαραίτητο τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι εκπαιδευτικοί να προσαρμόσουν τις μεθόδους διδασκαλίας τους για να εξασφαλίσουν ότι τα παιδιά αναπτύσσουν αυτές τις δεξιότητες. Καθώς η τεχνολογία και η κοινωνία συνεχίζουν να εξελίσσονται, η εκπαίδευση πρέπει να συμβαδίζει με αυτές τις

αλλαγές και να εξοπλίζει τα παιδιά με τις απαραίτητες δεξιότητες για να ευδοκιμήσουν στον σύγχρονο κόσμο. Με τον αυξανόμενο ανταγωνισμό που καθοδηγείται από τις τεχνολογικές εξελίξεις, η επικοινωνία, η συνεργασία, η κριτική σκέψη και η δημιουργικότητα (4Cs) έχουν γίνει απαραίτητες δεξιότητες για την επιτυχία των ατόμων στον 21ο αιώνα (Yalçın, 2022). Οι ερευνητές στον τομέα της εκπαίδευσης αναγνωρίζουν τη σημασία της ενημέρωσης των εκπαιδευτικών συστημάτων προκειμένου να καλλιεργηθούν οι βασικές γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για την κάλυψη των αναγκών των μαθητών στον 21ο αιώνα. Επιπλέον, είναι ευρέως κατανοητό ότι η εκπαίδευση του 21ου αιώνα εξοπλίζει τους μαθητές με τις απαραίτητες δεξιότητες για να επιτύχουν σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία (Akyıldız, 2020; Bedir, 2019). Στον 21ο αιώνα, η εκπαίδευση δίνει μεγάλη έμφαση στην απόκτηση δεξιοτήτων που υποστηρίζουν τη μάθηση και τη συνεχή ανάπτυξη των μαθητών. Ωστόσο, έχει σημειωθεί ότι τα τρέχοντα προγράμματα σπουδών ενδέχεται να μην ευθυγραμμίζονται πλήρως με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας (Bedir, 2019). Το Partnership for 21st Century Learning (P21) έχει καθορίσει τις βασικές δεξιότητες που πρέπει να καλλιεργήσουν τα παιδιά στα διάφορα στάδια της εκπαίδευσής τους, αρχής γενομένης από την προσχολική ηλικία. Αυτό το πλαίσιο δεξιοτήτων είναι ευρέως αναγνωρισμένο και θεωρείται κρίσιμο για τον εξοπλισμό των μαθητών για τις προκλήσεις του 21ου αιώνα (Yalçın, 2022). Γενικά, η προσχολική εκπαίδευση θεωρείται πολύτιμη επένδυση για την κοινωνία, καθώς βοηθά στην προετοιμασία της επόμενης γενιάς για ένα επιτυχημένο και ισχυρό εκπαιδευμένο μέλλον (Suratman & Rahngang, 2021).

Όπως σημειώνεται από τους Suratman & Rahngang (2021), η πρώιμη παιδική ηλικία αναγνωρίζεται ως κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη του παιδιού και αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα για το εκπαιδευτικό σύστημα. Είναι επιτακτική ανάγκη να δημιουργηθεί μια ισχυρή βάση κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου για να διευκολυνθεί η βέλτιστη ανάπτυξη και πρόοδος σε σωματικές, κοινωνικές και συναισθηματικές πτυχές. Η ενεργός συμμετοχή στη διαμόρφωση της διαδικασίας ανάπτυξης του παιδιού είναι απαραίτητη στην προσχολική εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαθέτουν τεχνογνωσία στην ανάπτυξη του παιδιού για να υποστηρίζουν αποτελεσματικά τη μαθησιακή διαδικασία, ενισχύοντας τη δημιουργικότητα και την αποτελεσματικότητα στους μαθητές. Είναι ζωτικής σημασίας για τους εκπαιδευτικούς να καλλιεργούν την αυτοεκτίμηση και τη θετική ανάπτυξη των μαθητών σε όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής τους διαδρομής. Επιπλέον, όπως τονίστηκε από τους Suratman & Rahngang (2021), η δημιουργία ενός ισορροπημένου χαρακτήρα είναι βασικός στόχος και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να καθοδηγούν τους μαθητές στην επίτευξη αυτού του στόχου. Στον σύγχρονο κόσμο, η δημιουργικότητα θεωρείται απαραίτητη για τη

διατήρηση της ανταγωνιστικότητας και την προώθηση της καινοτομίας. Τονίζεται ότι η δημιουργικότητα επιτρέπει στα άτομα να βρίσκουν καινοτόμες λύσεις σε δύσκολα προβλήματα και συνδράμει τις επιχειρήσεις να αναπτύξουν νέα προϊόντα ή υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των πελατών. Τέλος, υπογραμμίζεται η πρόκληση της διδασκαλίας της δημιουργικότητας, καθώς περιλαμβάνει ένα συνδυασμό παραγόντων όπως η περιέργεια, η φαντασία, η γνώση, η εμπειρία και το κίνητρο (Alshammari & Thomran, 2023).

Επιπρόσθετα, η υπάρχουσα βιβλιογραφία στερείται σε μεγάλο βαθμό μια μεθοδολογική προσέγγιση που να μπορεί να συνδυάσει αποτελεσματικά τις έννοιες καινοτομία, συνεργασία και δημιουργικότητα σε ένα ενιαίο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Αν και ορισμένες μελέτες χρησιμοποιούν ποιοτικές ανασκοπήσεις, συνεντεύξεις και μελέτες περιπτώσεων για τη διερεύνηση αυτών των θεμάτων (Akyildiz & Çelik, 2020; Kiroğlu, 2017; Zhiyenbayeva et al., 2022), υπάρχει αξιοσημείωτη απουσία αυστηρών μεθοδολογιών όπως η Θεμελιωμένη Θεωρία, η οποία θα μπορούσε να παρέχει πιο συστηματική και εμπειρική βάση για την ενοποίηση των τριών εννοιών. Μια τέτοια προσέγγιση όχι μόνο θα αποσαφηνίσει τις σχέσεις μεταξύ αυτών των δομών αλλά θα προσφέρει επίσης πρακτικές στρατηγικές για την εφαρμογή τους σε περιβάλλοντα εκπαίδευσης στην πρώιμη παιδική ηλικία (Groom et al., 2011; Strauss & Corbin, 1998). Οι περισσότερες ανασκοπήσεις καταλήγουν χωρίς να προτείνουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο ή συγκεκριμένες συστάσεις για την ενσωμάτωση αυτών των κρίσιμων εννοιών στην προσχολική εκπαίδευση, αφήνοντας έτσι ένα σημαντικό κενό στην εφαρμογή αυτών των ευρημάτων σε πρακτικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Αυτό το κενό υπογραμμίζει την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα χρησιμοποιώντας ισχυρές μεθοδολογίες για την ανάπτυξη μιας συνεκτικής στρατηγικής που μπορεί να βελτιώσει τις εκπαιδευτικές εμπειρίες και τα αποτελέσματα για τους νέους μαθητές.

Επομένως, σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να διερευνήσει και να αναδείξει τη σημασία της δημιουργικότητας στη διαδικασία της μάθησης, καθώς και την εφαρμογή της καινοτομίας και της ομαδικής συνεργασίας στον προσχολικό εκπαιδευτικό χώρο. Μέσω της ανασκόπησης της σχετικής βιβλιογραφίας, θα προσδιοριστούν οι βασικές αρχές και πρακτικές που συμβάλλουν στην προαγωγή της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της ομαδικής συνεργασίας στο περιβάλλον της προσχολικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, θα επισημανθούν πιθανά κενά ή αντιφάσεις στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, που μπορούν να οδηγήσουν σε περαιτέρω έρευνα και ανάπτυξη πρακτικών που θα ενισχύουν την ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης. Τέλος, μέσω της

μεθοδολογίας της Θεμελιωμένης Θεωρίας (Grounded Theory), σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να δημιουργηθεί ένα ενιαίο πλαίσιο που θα συνδυάζει τις έννοιες της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της συνεργασίας στο περιβάλλον της προσχολικής αγωγής.

1.2 Καινοτομία

Στην σημερινή εποχή, η εκπαίδευση είναι ολοένα και πιο σημαντική καθώς δίνεται προτεραιότητα στην καλλιέργεια της καινοτομίας. Για να επιτευχθεί ο στόχος η έναρξη της πραγματοποιείται από την προσχολική ηλικία. Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο λειτουργώντας ως θετικά παραδείγματα για τους μαθητές τους. Με βάση τις απόψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας, θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες για την εφαρμογή καινοτόμων δραστηριοτήτων στις τάξεις τους. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών θεωρεί την καινοτομία ως θεμελιώδη πτυχή της ανάπτυξης και οι περισσότεροι περιγράφουν τον εαυτό τους ως μέτρια καινοτόμοι. Οι προτάσεις τους για την προώθηση καινοτόμων πρακτικών περιλαμβάνουν τη διάθεση σε νέες ιδέες, τον πειραματισμό με διαφορετικές μεθόδους, την ενσωμάτωση της τεχνολογίας στη διδασκαλία, την προώθηση της δημιουργικής σκέψης και την εύρεση νέων λύσεων σε προβλήματα. Οι εκπαιδευτικοί προτείνουν τόσο οι εκπαιδευτικές οργανώσεις όσο και το υπουργείο να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη καινοτόμων νοοτροπιών μέσω διαφόρων πρωτοβουλιών (Zhiyenbayeva et al., 2022). Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε την αξία της δημιουργικότητας και της καινοτομίας ως βασικές δεξιότητες. Η συνεχής καινοτομία στις υπηρεσίες, οι βελτιώσεις προϊόντων και η αποτελεσματικότητα είναι σημαντικοί παράγοντες στη σημερινή παγκόσμια οικονομία. Επιπλέον, σε έναν κόσμο όπου η ανάπτυξη και η πρόοδος βρίσκονται σε εξέλιξη, η ικανότητα δημιουργίας νέων ιδεών και εκτέλεσης καινοτόμων λύσεων είναι σημαντική για την επίτευξη δημιουργίας θέσεων εργασίας (Trilling & Fadel, 2012).

Η καινοτομία είναι ένα βασικό θέμα στη συζήτηση για τις δεξιότητες του 21ου αιώνα. Η ανάπτυξη δεξιοτήτων είναι αναποτελεσματική εάν δεν οδηγεί στη δημιουργία καινοτόμων ιδεών και λύσεων. Η συζήτηση για τις δεξιότητες εξελίσσεται με βάση την ανάγκη για καινοτομία στο σημερινό εκπαιδευτικό, κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον (Chalkiadaki, 2018). Αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ως κρίσιμο στοιχείο για την ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας. Έχουν διεξαχθεί πολυάριθμες μελέτες για τον εντοπισμό των παραγόντων που υποστηρίζουν την καινοτομία και των πλεονεκτημάτων που προκύπτουν από καινοτόμες πρακτικές. Η διαδικασία της καινοτομίας φαίνεται να

εξελίσσεται συνεχώς, με νέες οργανωτικές δομές και σχέσεις μεταξύ των οργανισμών δημιουργώντας νέες προοπτικές και έρευνες (Kıroğlu, 2017).

Οι κοινωνίες πλέον είναι μεταβαλλόμενες και η καινοτομία είναι μια δύναμη που επηρεάζει τη διαμόρφωση της ζωής μας με διάφορους τρόπους. Η καινοτομία δεν είναι μόνο η εισαγωγή νέων ιδεών, πρακτικών ή αντικειμένων, αλλά πρόκειται για την αποδοχή της αλλαγής, την εξερεύνηση διαφορετικών προσεγγίσεων και την προσαρμογή στις εξελισσόμενες συνθήκες. Η φύση της καινοτομίας είναι διεπιστημονική και βασίζεται σε γνώσεις από διάφορους τομείς όπως η ψυχολογία, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η κοινωνιολογία, η οργανωτική συμπεριφορά, τα οικονομικά και οι επιχειρήσεις. Οι ερευνητές εξετάζουν πώς ανταποκρίνονται οι άνθρωποι σε νέες ιδέες και πρακτικές σε τομείς όπως η επικοινωνία, τα οικονομικά, η εκπαίδευση και η υγεία. Η καινοτομία χρειάζεται επίσης τη χρήση προηγμένης τεχνολογίας, τη δημιουργία νέας γνώσης και τη δημιουργία νέων προϊόντων και υπηρεσιών. Η έννοια αυτή δεν αφορά μόνο για την εισαγωγή νέων ιδεών, αλλά και για το πώς τα άτομα αντιδρούν στην αλλαγή και πώς προσαρμόζονται σε νέες καταστάσεις. Οι εκπαιδευτικοί στοχεύουν να καλλιεργήσουν αυτή την προθυμία για αλλαγή στους μαθητές, εξοπλίζοντάς τους με τα απαραίτητα εργαλεία και δεξιότητες για να πετύχουν σε ένα σύγχρονο και δυναμικό περιβάλλον με γνώμονα την καινοτομία. Η ικανότητα να είσαι καινοτόμος ως προσωπικό χαρακτηριστικό δείχνει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα ανταποκρίνονται στην αλλαγή, σε νέες ιδέες ή τεχνολογίες σε σύγκριση με άλλους στον κοινωνικό τους κύκλο. Περιλαμβάνει την υιοθέτηση νέων μεθόδων, τεχνολογιών ή εννοιών που κρίνονται αποδεκτές από άτομα, ομάδες ή την κοινωνία (Zhiyenbayeva et al., 2022).

Προκειμένου η καινοτομία να εφαρμοστεί με επιτυχία στον τομέα της εκπαίδευσης είναι απαραίτητο όλοι οι εμπλεκόμενοι (μαθητές, εκπαιδευτικοί, διοικητικοί υπάλληλοι, κοινότητα) να υποστηρίξουν αυτές τις αλλαγές. Η καινοτομία θα πρέπει να έχει σημαντικό αντίκτυπο στο εκπαιδευτικό σύστημα και να ανταποκρίνεται στους στόχους του. Αυτό περιλαμβάνει όχι μόνο τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και διάφορες άλλες καινοτόμες προσεγγίσεις. Με την προώθηση μιας επαγγελματικής κουλτούρας που προάγει την καινοτομία, τον προβληματισμό των εκπαιδευτικών και τις συζητήσεις για νέες διδακτικές πρακτικές οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα καινοτόμου διδασκαλίας. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι πρόθυμοι να προσαρμόσουν τις πρακτικές τους και να εξερευνήσουν νέες λύσεις για τη βελτίωση της μάθησης των μαθητών. Είναι απαραίτητο να παραχωρηθεί στους εκπαιδευτικούς μεγαλύτερη αυτονομία στις διδακτικές τους προσεγγίσεις, με την

υποστήριξη της σχολικής ηγεσίας, των γονέων, των κοινοτήτων και των κυβερνητικών φορέων (Fuad et al., 2017).

Η καινοτομία θεωρείται όλο και περισσότερο ως κρίσιμο στοιχείο για την οικονομική πρόοδο και την κοινωνική ευημερία. Η βελτίωση της δημιουργικότητας και η αποτελεσματική διαχείριση των διαδικασιών καινοτομίας αναγνωρίζονται ως βασικές στρατηγικές για την ενίσχυση των κοινωνικών υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι όροι «δημιουργικότητα» και «καινοτομία» έχουν γίνει εμφανείς σε συζητήσεις εντός των επιχειρήσεων, της διοίκησης, της πολιτικής και του ακαδημαϊκού χώρου. Διάφοροι εθνικοί και διεθνείς οργανισμοί που ασχολούνται με την εκπαίδευση έχουν δώσει προτεραιότητα στη δημιουργία και την επιβολή πολιτικών που υποστηρίζουν την καινοτομία στην εκπαίδευση, καθώς και στη θέσπιση μετρήσεων για την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής καινοτομίας και την προώθηση καινοτόμων προσεγγίσεων. Η δημιουργικότητα και η καινοτομία είναι κρίσιμα στοιχεία για την πρόοδο και την ενίσχυση της κοινωνίας. Προσφέρουν ευκαιρίες για ανάπτυξη τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, επιτρέποντάς μας να αξιοποιήσουμε πλήρως τις δυνατότητές μας και να δημιουργήσουμε ένα καλύτερο μέλλον. Η υιοθέτηση αυτών των εννοιών και αναζητώντας συνεχώς νέες ιδέες και λύσεις, είναι το κλειδί για την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας (Alshammari & Thomran, 2023).

Οι Trilling & Fadel (2012) υποστηρίζουν ότι η δημιουργικότητα και η καινοτομία γίνονται όλο και πιο κρίσιμες δεξιότητες στον 21ο αιώνα, καθώς υπάρχει μια αυξανόμενη ανάγκη για δημιουργική σκέψη και καινοτομία για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της εποχής μας. Η εποχή της γνώσης μεταβαίνει σε μια εποχή καινοτομίας, όπου η ικανότητα να επινοούνται νέες λύσεις, να αναπτύσσονται καινοτόμες τεχνολογίες και να δημιουργούνται νέες εφαρμογές αποτελούν δεξιότητες υψηλής αξίας.

Η ενθάρρυνση των μαθητών να συμμετέχουν ενεργά στη δημιουργικότητα και την καινοτομία είναι απαραίτητη για τη συνολική τους ανάπτυξη σε διάφορες πτυχές. Βοηθά στη βελτίωση της κριτικής σκέψης και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, ενθαρρύνει τη δημιουργική σκέψη επιτρέποντας την έκφραση ιδεών και ενθαρρύνοντας μοναδικές προσεγγίσεις για την επίλυση προβλημάτων. Στον ταχέως εξελισσόμενο σημερινό κόσμο, η καινοτομία είναι θεμελιώδες στοιχείο για την επιτυχία στην εκπαίδευση καθώς είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν νέες ιδέες και λύσεις για την αντιμετώπιση σύνθετων ζητημάτων. Συμπερασματικά, η ενεργός συμμετοχή στη δημιουργικότητα και την καινοτομία ενισχύει τις δεξιότητες των μαθητών και τους προετοιμάζει για μελλοντική επιτυχία (Alshammari & Thomran, 2023).

Οι τρέχουσες εξελίξεις στην τεχνολογία και την κοινωνία διαμορφώνουν ένα νέο περιβάλλον που απαιτεί από τους μαθητές να αποκτήσουν νέες δεξιότητες και γνώσεις. Με την αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας και την παγκοσμιοποίηση, είναι σημαντικό η εκπαίδευση να επικεντρωθεί στην ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων προκειμένου να προετοιμάσει τους μαθητές για τη μελλοντική τους σταδιοδρομία. Επιπλέον, η εκπαίδευση πρέπει να υιοθετήσει νέες προσεγγίσεις για να προσαρμοστεί στις συνεχείς αλλαγές στην κοινωνία. Αν και είναι σημαντικό να διατηρηθούν οι παραδοσιακές αξίες, είναι επίσης απαραίτητο να υιοθετήσουμε την καινοτομία στην εκπαίδευση. Αυτό θα διασφαλίσει ότι οι μαθητές είναι καλά εξοπλισμένοι για να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της σύγχρονης κοινωνίας και του εργατικού δυναμικού. Είναι σημαντικό για τη νέα γενιά να αναπτύξει δεξιότητες και αξίες που της επιτρέπουν όχι μόνο να προσαρμοστεί στην αλλαγή, αλλά και να οδηγήσει σε θετικές αλλαγές και να επιτύχει στην καριέρα της. Η ενεργός συμμετοχή στην κοινωνία είναι ζωτικής σημασίας, καθώς οι μαθητές πρέπει να γίνουν ενεργοί παρά παθητικοί αποδέκτες πληροφοριών. Συμπερασματικά, η εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διδασκαλία αυτών των αξιών και δεξιοτήτων στους μαθητές, ενσωματώνοντας την προοπτική των αλλαγών στο κοινωνικό μας περιβάλλον (Trilling & Fadel, 2012).

1.2.1. Ορισμοί

Το θέμα της καινοτομίας έχει μεγάλο ενδιαφέρον για ερευνητές και μελετητές σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους εδώ και πολλά χρόνια. Η «Θεωρία της Καινοτομίας» του Schumpeter (Schumpeter's Theory of Innovation), που προτάθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, υποδηλώνει ότι η καινοτομία παίζει βασικό ρόλο στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης. Μια άλλη θεωρία, γνωστή ως «Η διάχυση των καινοτομιών» (The Diffusion of Innovations) διερευνά τον τρόπο με τον οποίο υιοθετούνται νέες ιδέες και τεχνολογίες στην κοινωνία. Υπάρχουν κι άλλες πολυάριθμες θεωρίες και προσεγγίσεις που έχουν διερευνηθεί από ερευνητές στο πλαίσιο της καινοτομίας (Alshammari & Thomran, 2023). Το ζήτημα της έλλειψης ορισμού αποτελεί σημαντική πρόκληση για την καινοτομία στην εκπαίδευση. Η καινοτομία στην εκπαίδευση είναι μια σύνθετη έννοια που έχει οριστεί σε διάφορα επιστημονικά πεδία (όπως η ανθρωπολογία, η οικονομία, η ψυχολογία, η διοίκηση, η γλωσσολογία, η γνωστική επιστήμη, η φιλοσοφία), καθιστώντας δύσκολη την ύπαρξη ενός μοναδικού ορισμού. Αυτή η πολυπλοκότητα προκύπτει από την ασάφεια στην περιγραφή και τη μέτρηση της καινοτομίας όταν οι στόχοι και οι δραστηριότητες δεν περιγράφονται με σαφήνεια (Fuad et al., 2017).

Η καινοτομία ορίζεται ως μια νέα ιδέα ή διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει σε πιο αποτελεσματικές λύσεις και να αντιμετωπίσει καλύτερα τις αναδυόμενες ανάγκες σε διάφορους τομείς. Περιλαμβάνει τη δημιουργία και την υιοθέτηση βελτιωμένων προϊόντων, υπηρεσιών, τεχνολογιών ή ιδεών που ωφελούν τις αγορές, τις κυβερνήσεις και την κοινωνία στο σύνολό της. Ο όρος καινοτομία χαρακτηρίζεται από την πρωτοτυπία και την ικανότητα να ανοίγει το δρόμο για πρόοδο. Προκειμένου να εκφραστεί πλήρως η δημιουργικότητα και η καινοτομία, απαιτούνται τρία βασικά χαρακτηριστικά: ευφράδεια, ευελιξία και πρωτοτυπία. Η ευφράδεια αναφέρεται στην ικανότητα να δημιουργείται ένα ευρύ φάσμα ιδεών, άφθονες σε ποικιλία και ποσότητα. Η ευελιξία, από την άλλη πλευρά, αναφέρεται στη δυνατότητα να βλέπουμε τα πράγματα από διαφορετικές οπτικές γωνίες και προσφέροντας ποικιλία στις σκέψεις και τις πράξεις μας. Πρωτοτυπία είναι η ικανότητα να δημιουργήσουμε κάτι εντελώς νέο και εφευρετικό, να ξεπερνά τα όρια και να αλλάζει την αντίληψή μας για τον κόσμο (Agi, 2017). Η καινοτομία συχνά συγχέεται με την εφεύρεση, την αλλαγή και τη μεταρρύθμιση, αλλά περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα εννοιών. Ορισμένοι την θεωρούν ως μια διαδικασία, ενώ άλλοι την αντιλαμβάνονται μέσα από το πρίσμα των θεωριών επιχειρηματικής ανάπτυξης. Η διάκριση μεταξύ των όρων της καινοτομίας, της μεταρρύθμισης και της αλλαγής είναι απαραίτητη. Η μεταρρύθμιση περιλαμβάνει μια μεθοδική και σκόπιμη διαδικασία για την αποδοχή της αλλαγής, ενώ η καινοτομία περιλαμβάνει την εφαρμογή νέων και βελτιωμένων ιδεών, πρακτικών και γνώσεων. Η αλλαγή αναφέρεται σε έναν μετασχηματισμό ή τροποποίηση που μπορεί να είναι είτε προγραμματισμένη είτε μη αναμενόμενη (Fuad et al., 2017).

Ο OECD (2016) σχετικά με τις έννοιες αυτές αναφέρει ότι η καινοτομία περιλαμβάνει την ενίσχυση και την αναβάθμιση υφιστάμενων ιδεών ή πρακτικών, αντί να εισάγει απλώς νέες. Αντίθετα, η μεταρρύθμιση περιλαμβάνει μια πιο δομημένη προσέγγιση για τη δημιουργία αλλαγών, εστιάζοντας συχνά σε οργανωτικά ζητήματα ή διαδικασίες και επικεντρώνεται στην αναδιοργάνωση ή τη βελτίωση των υφιστάμενων δομών και διαδικασιών. Η αλλαγή, από την άλλη, μπορεί να προκύψει από ποικίλους παράγοντες και να είναι είτε σχεδιασμένη είτε απρόσμενη. Επιπλέον, η καινοτομία περιλαμβάνει την εισαγωγή νέων ή βελτιωμένων προϊόντων, υπηρεσιών ή διαδικασιών και τη δημιουργία εφευρετικών λύσεων στην αντιμετώπιση προβλημάτων. Η εφαρμογή της αφορά την πρακτική εφαρμογή αυτών των καινοτομιών στην πράξη (OECD, 2016). Η καινοτομία είναι μια σταδιακή διαδικασία κατά την οποία οι οργανισμοί μετατρέπουν τις ιδέες σε νέα ή βελτιωμένα προϊόντα, υπηρεσίες ή διαδικασίες για να επιτύχουν στην αγορά. Επιπλέον,

ενισχύει την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της μάθησης απαιτώντας συνδυασμό γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων (Alshammari & Thomran, 2023).

Στον τομέα της εκπαίδευσης, το Εγχειρίδιο του Όσλο ορίζει την καινοτομία ως την εισαγωγή νέων ή βελτιωμένων προϊόντων, υπηρεσιών, στρατηγικών μάρκετινγκ ή οργανωτικών στρατηγικών. Ωστόσο, μελετητές της εκπαίδευσης υποστηρίζουν ότι αυτός ο ορισμός μπορεί να μην περιλαμβάνει πλήρως την πραγματική φύση της καινοτομίας στην εκπαίδευση. Η εκπαιδευτική καινοτομία εκτείνεται πέρα από τη δημιουργία νέων διαδικασιών και προϊόντων και περιλαμβάνει κοινωνικές, επιστημονικές και τεχνολογικές διαστάσεις. Οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις προέρχονται από την έρευνα και την ανάπτυξη της πνευματικής ιδιοκτησίας που στη συνέχεια εφαρμόζεται και χρησιμοποιείται. Η κοινωνική καινοτομία, από την άλλη πλευρά, εστιάζει στα συστήματα υποστήριξης για μαθητές και εκπαιδευτικούς. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η καινοτομία στην εκπαίδευση δεν αφορά απλώς την επινόηση κάτι νέου, αλλά περιλαμβάνει μια διαδικασία πολλαπλών σταδίων και συνεργασία μεταξύ διαφόρων ενδιαφερομένων. Πολλοί ειδικοί συμφωνούν ότι για να θεωρηθεί κάτι καινοτόμο, πρέπει να έχει βελτιωμένο αποτέλεσμα. Συνεπώς, η καινοτομία στην εκπαίδευση θα πρέπει να προσπαθεί να εισάγει νέα προϊόντα, διαδικασίες και ιδέες που αμφισβητούν τις παραδοσιακές προοπτικές σε ζητήματα ή ερωτήματα (Fuad et al., 2017).

Ο Pardede (2020) δηλώνει ότι η δημιουργικότητα συνδέεται με την καινοτομία, την αποτελεσματικότητα και την ηθική χρήση ιδεών, προϊόντων, διαδικασιών, αναλογιών ή εργαλείων. Η καινοτομία υποδηλώνει ότι η δημιουργικότητα πρέπει να καταλήγει σε προϊόντα, ενέργειες ή ιδέες που διαφέρουν από εκείνα που υπάρχουν ήδη. Η σχέση μεταξύ δημιουργικότητας και καινοτομίας είναι συνυφασμένες και η μια επωφελείται από την άλλη. Η δημιουργικότητα χρησιμεύει ως καταλύτης για την καινοτομία, αναδεικνύοντας τη δημιουργία καινοτόμων και εφευρετικών ιδεών. Αντίθετα, η καινοτομία περιλαμβάνει την εφαρμογή αυτών των ιδεών για την ανάπτυξη νέων προϊόντων, υπηρεσιών ή διαδικασιών που φέρνουν πραγματικά οφέλη στην κοινωνία. Η δημιουργικότητα εκφράζεται συχνά μέσω αποκλίνουσας σκέψης, όπου τα άτομα κάνουν καταγισμό ιδεών και προτείνουν καινοτόμες λύσεις. Από την άλλη πλευρά, η καινοτομία απαιτεί την εκτέλεση και τη διάδοση αυτών των ιδεών για να παράγει ορατά αποτελέσματα. Έτσι, η δημιουργικότητα και η καινοτομία αλληλοσυμπληρώνονται σε μια συνεχή διαδικασία, με την καθεμιά να υποστηρίζει την άλλη. Ενώ η δημιουργικότητα και η καινοτομία μερικές φορές χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, έχουν διακριτούς ρόλους. Η δημιουργικότητα περιλαμβάνει τη δημιουργία νέων ιδεών, ενώ η καινοτομία επικεντρώνεται στην εφαρμογή και αξιοποίηση αυτών των

ιδεών για πρακτική εφαρμογή, να ξεπεραστούν οι προκλήσεις και να προωθηθούν οι θετικές αλλαγές (Kıroğlu, 2017).

Η έννοια της καινοτομίας στην εκπαίδευση περιλαμβάνει την πρακτική εφαρμογή ιδεών για τη δημιουργία νέων προϊόντων ή υπηρεσιών και τη βελτίωση της παροχής των υπαρχόντων. Επηρεάζει κάθε πτυχή του εκπαιδευτικού συστήματος, από το βασικό έως και υψηλότερο επίπεδο της διοικητικής και οργανωτικής δομής ενός σχολείου, και όχι μόνο την τάξη. Η ανάλυση και η αξιολόγηση της καινοτομίας σε όλες τις συνιστώσες του τομέα της εκπαίδευσης αποτελεί βασικό επίκεντρο έρευνας στην εκπαιδευτική καινοτομία (Alshammari & Thomran, 2023).

Η έννοια της εκπαιδευτικής καινοτομίας είναι πολύπλοκη και αμφιλεγόμενη. Περιλαμβάνει διάφορες ερμηνείες, που κυμαίνονται από απλή περιγραφή και αξιολόγηση έως τη δημιουργία βελτιώσεων. Η εκπαιδευτική καινοτομία περιλαμβάνει ένα ευρύτερο πεδίο εφαρμογής από τις καινοτομίες στην εκπαίδευση, ενσωματώνοντας κοινωνικές, επιστημονικές, τεχνολογικές, οικονομικές, μεθοδολογικές, και παιδαγωγικές προσεγγίσεις για τη βελτίωση των αποτελεσμάτων. Η εκπαίδευση θεωρείται ως πλατφόρμα καινοτομίας, ενθάρρυνσης της συνεργασίας και δημιουργίας νέων ιδεών ή προϊόντων. Οι ερευνητές προσεγγίζουν την καινοτομία στην εκπαίδευση από διάφορες οπτικές γωνίες, αλλά το αποτέλεσμα είναι ίδιο για όλους και σύμφωνα με αυτό η καινοτομία ορίζεται ως κάθε νέα ιδέα ή πρακτική που επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα (Fuad et al., 2017).

1.2.3. Καινοτομία στη διδακτική πρακτική

Τα τελευταία χρόνια, έχει διεξαχθεί σημαντική επιστημονική έρευνα για την καινοτομία στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι ερευνητές έχουν εξετάσει προσεκτικά τις παιδαγωγικές μεθόδους και τις εκπαιδευτικές τεχνολογίες με στόχο να κατανοήσουν τα βασικά συστατικά και τις διαδικασίες καθώς και τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη και την εξέλιξή τους. Η καινοτομία στην εκπαίδευση είναι μια μοναδική προσέγγιση στην παιδαγωγική που προσπαθεί να εισαγάγει νέες εκπαιδευτικές μεθόδους στο μαθησιακό περιβάλλον, εστιάζοντας επίσης στην ανάπτυξη, εφαρμογή και ανταλλαγή καινοτόμων πρακτικών στην εκπαίδευση. Το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί συνεχείς ενημερώσεις, χρήση νέας τεχνολογίας και προσαρμογή στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες. Οι πρόσφατες τάσεις στην παιδαγωγική επιστήμη και πρακτική, όπως η ενσωμάτωση των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, τα διεθνή δίκτυα και η υποστήριξη από διάφορους οργανισμούς διαδραματίζουν ουσιώδη ρόλο στην εφαρμογή νέων διαδικασιών (Vakolia et al., 2023).

Οι συνεχιζόμενες αλλαγές στο παγκόσμιο περιβάλλον απαιτεί μια εκπαίδευση που να είναι ευέλικτη και προσαρμοσμένη για να ανταποκρίνεται στις τρέχουσες ανάγκες. Η καινοτομία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την εισαγωγή νέων εννοιών και προσεγγίσεων στην εκπαίδευση. Μέσω αυτής της διαδικασίας, διασφαλίζεται η εκπαίδευση υψηλής ποιότητας για όλους τους μαθητές, βελτιώνοντας τελικά την ποιότητα ζωής (Alshammari & Thomran, 2023).

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η καινοτομία περιλαμβάνει την εισαγωγή νέων ιδεών, πρακτικών και διαδικασιών για τη βελτίωση της παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως τα σχολεία και τα πανεπιστήμια, καινοτομούν εισάγοντας νέο εκπαιδευτικό υλικό, διαδικτυακές υπηρεσίες και καινοτόμες μεθόδους οργάνωσης και επικοινωνίας. Αυτές οι νέες πρακτικές στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και θα πρέπει να θεωρούνται ως βελτιώσεις. Ωστόσο, η αντίληψη της βελτίωσης μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους ή την προοπτική των πολιτών. Οι προτεραιότητες μπορεί να επηρεάζονται από πολιτιστικές αξίες, κοινωνικές πολιτικές και πολιτικούς στόχους, οι οποίοι μπορούν να εξελιχθούν με την πάροδο του χρόνου καθώς αλλάζουν οι συνθήκες και οι προσδοκίες. Οι δείκτες καινοτομίας στην εκπαίδευση θα πρέπει να συνδέονται στενά με συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους, όπως η ποιότητα της μάθησης, η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση, η αποτελεσματική χρήση των πόρων και η δημόσια ικανοποίηση. Τέλος, η αξιολόγηση της καινοτομίας θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές προοπτικές και αντιλήψεις των ενδιαφερομένων (OECD, 2016). Είναι σημαντικό να δοθεί προτεραιότητα στην καινοτομία στην εκπαίδευση προκειμένου να ενισχυθεί το εκπαιδευτικό σύστημα. Μια αλλαγή για να χαρακτηριστεί ως καινοτόμος πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα θετικές και πολύτιμες βελτιώσεις στην τρέχουσα κατάσταση πραγμάτων. Είναι σύνηθες οι καινοτομίες να συναντούν αντίσταση από διαφορετικές ομάδες. Η καινοτομία βασίζεται στον πειραματισμό και την ενίσχυση της γνώσης για την ανύψωση των προτύπων και της αποτελεσματικότητας. Ωστόσο, ένα σημαντικό εμπόδιο είναι η έλλειψη δεδομένων, καθώς η τρέχουσα έρευνα τείνει να παραβλέπει βασικούς παράγοντες στην εκπαιδευτική καινοτομία, ενώ εστιάζει σε τομείς όπως οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη (Fuad et al., 2017).

Η διαδικασία της καινοτομίας στον τομέα της εκπαίδευσης περιλαμβάνει μια σκόπιμη και συστηματική προσπάθεια βελτίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτό περιλαμβάνει την τροποποίηση των στόχων, του περιεχομένου, της δομής, των μορφών και των μεθόδων διδασκαλίας προκειμένου να προσαρμοστούν στα εξελισσόμενα κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια. Είναι προφανές ότι ο πρωταρχικός στόχος της παιδαγωγικής

καινοτομίας είναι να παρέχει μια επιστημονική αιτιολόγηση για τις συνεχείς αλλαγές στην εκπαίδευση, στην ενίσχυση του ρόλου του μαθητή και των εκπαιδευτικών ως κρίσιμους παράγοντες στη μετάδοση της πολιτιστικής γνώσης μεταξύ των γενεών (Vakolia et al., 2023).

Στην εκπαίδευση το θέμα της καινοτομίας μπορεί να είναι περίπλοκο και δύσκολο να καθοριστεί, καθώς οι μελετητές προσεγγίζουν την έννοια με διάφορους τρόπους και μέσα από διαφορετικά θεωρητικά πλαίσια. Η καινοτομία θεωρείται ως η εισαγωγή νέων ιδεών, αντικειμένων ή πρακτικών που γίνονται αντιληπτές ως νέες και υιοθετούνται από τα άτομα. Περιλαμβάνει τη δημιουργική αντιμετώπιση υφιστάμενων προβλημάτων μέσω ατομικής δημιουργικότητας και σκέψης, προσπαθώντας πάντα για νέες και βελτιωμένες λύσεις. Ωστόσο, αυτός ο ορισμός δεν περιλαμβάνει πλήρως τις περιπλοκές της εκπαιδευτικής καινοτομίας (Fuad et al., 2017). Είναι απαραίτητο να δοθεί προτεραιότητα στην καινοτομία στην εκπαίδευση για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι προκλήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος. Παρά την αξιοσημείωτη ανάπτυξη των εκπαιδευτικών δομών, εξακολουθεί να υπάρχει ανάγκη βελτίωσης της αποτελεσματικότητας και της παραγωγικότητας. Παρά τις αυξημένες επενδύσεις ανά μαθητή, υπήρξε περιορισμένη βελτίωση στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα, με μείωση των επιδόσεων σε πολλές χώρες. Επιπλέον, υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και τα αποτελέσματα μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων, που υπογραμμίζουν την επείγουσα ανάγκη για καινοτομία στην εκπαίδευση για τη στήριξη της μελλοντικής οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής προόδου και της ατομικής ευημερίας. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η καινοτομία στην εκπαίδευση δεν αφορά μόνο την ενίσχυση της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας, αλλά και την προσαρμογή στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας και της αγοράς εργασίας. Καθώς η τεχνολογία συνεχίζει να διαμορφώνει τον τρόπο που εργαζόμαστε, επικοινωνούμε και μαθαίνουμε, είναι σημαντικό η εκπαίδευση να εξοπλίσει τους μαθητές με τις δεξιότητες που χρειάζονται για να επιτύχουν στο μέλλον. Αυτό περιλαμβάνει την ενσωμάτωση τεχνολογικών εργαλείων και μεθόδων διδασκαλίας που ενισχύουν τη δημιουργικότητα, την κριτική σκέψη και τον προβληματισμό για να διασφαλιστεί ότι οι μαθητές είναι επαρκώς προετοιμασμένοι για το μέλλον (OECD, 2016). Η παραδοσιακή εκπαίδευση, με έμφαση στην απομνημόνευση, τις βασικές δεξιότητες και τις εξετάσεις ενδέχεται να μην έχει καλλιεργήσει επαρκώς τη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Μια πιθανή εξήγηση για αυτήν την παράβλεψη είναι η ύπαρξη ορισμένων παρανοήσεων, όπως η πεποίθηση ότι η δημιουργικότητα περιορίζεται στις ιδιοφυΐες ή στους νέους ή ότι δεν μπορεί να διδαχθεί ή να μετρηθεί. Η δημιουργικότητα έχει τις ρίζες της στη

φαντασία, ένα χαρακτηριστικό που είναι εγγενές σχεδόν σε όλα τα άτομα. Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, άτομα από διαφορετικά υπόβαθρα έχουν κάνει σημαντικές δημιουργικές και καινοτόμες προόδους στην τέχνη, την επιστήμη και στη γνώση (Trilling & Fadel, 2012).

Σύμφωνα με τους Fuad et al. (2017) στην εκπαίδευση υπάρχουν τέσσερις κύριοι τύποι καινοτομίας: προϊόντος, διαδικασίας, οργανωτική και μάρκετινγκ. Η καινοτομία προϊόντων περιλαμβάνει τη βελτίωση των χαρακτηριστικών ή της χρήσης υπηρεσιών ή αγαθών στην εκπαίδευση. Η καινοτομία διαδικασίας επικεντρώνεται στη δημιουργία νέων ή βελτιωμένων μεθόδων παροχής υπηρεσιών ή προϊόντων. Η οργανωτική αφορά την εφαρμογή νέων οργανωτικών προσεγγίσεων ή στρατηγικών. Η καινοτομία στο μάρκετινγκ είναι η ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων για την προώθηση εκπαιδευτικών υπηρεσιών ή προϊόντων. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί ερευνητές ταξινομούν τις καινοτομίες στην εκπαίδευση με βάση θεωρίες, εντοπίζοντας δύο βασικούς τύπους: ανατρεπτικές και διαρκείς. Οι ανατρεπτικές καινοτομίες δημιουργούν νέες δομές και πρακτικές, ενώ οι διαρκείς καινοτομίες στοχεύουν στην ενίσχυση των υφιστάμενων συστημάτων. Άλλοι ερευνητές κατηγοριοποιούν τις καινοτομίες στην εκπαίδευση σε τεχνικές, εννοιολογικές και σχεσιακές. Οι τεχνικές καινοτομίες περιλαμβάνουν νέες τεχνολογίες, οι εννοιολογικές καινοτομίες περιλαμβάνουν νέες μεθόδους και προγράμματα και οι σχεσιακές καινοτομίες επικεντρώνονται στη βελτίωση της επικοινωνίας στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Επιπλέον, υπάρχουν προτάσεις για την ταξινόμηση των εκπαιδευτικών καινοτομιών ως εξελικτικές, επαναστατικές ή διαρκείς. Οι εξελικτικές καινοτομίες περιλαμβάνουν συνεχείς μικρές αλλαγές, οι επαναστατικές καινοτομίες αλλάζουν εντελώς τα υπάρχοντα συστήματα και οι διαρκείς καινοτομίες επικεντρώνονται στη συνεχή βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τελικά, η καινοτομία στην εκπαίδευση μπορεί να είναι τεχνολογική, εννοιολογική ή σχεσιακή, με στόχο είτε μικρές βελτιώσεις είτε ριζικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Με βάση τα ευρήματα των Zhiyenbayeva et al. (2022), πολλοί ερευνητές έχουν εξερευνήσει τις διάφορες πτυχές της καινοτομίας στην εκπαίδευση. Μελέτες έχουν δείξει ότι οι εκπαιδευτικοί που είναι ενήμεροι περί της τεχνολογίας τείνουν να κατανοούν καλύτερα την καινοτομία και έχουν περισσότερα κίνητρα να ενσωματώσουν σύγχρονα εργαλεία στις διδακτικές τους πρακτικές. Επιπλέον, μελέτες έχουν εξετάσει τη συσχέτιση μεταξύ της οργανωσιακής κουλτούρας και της ατομικής καινοτομίας. Αυτές οι έρευνες έχουν αποδείξει ότι η οργανωσιακή κουλτούρα αποτελεί ουσιαστικό μέρος στη διαμόρφωση της στάσης των ατόμων απέναντι στην καινοτομία και στη διάθεση τους να την υιοθετήσουν. Επιπλέον, έχουν πραγματοποιηθεί μελέτες που επικεντρώνονται στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις καινοτομίες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Επιπλέον, επισημαίνεται ότι η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και σχεδιαστών εκπαίδευσης έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας με σκοπό τη δημιουργία καινοτόμων περιβαλλόντων μάθησης. Η έρευνα εξέτασε επίσης πώς οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης υιοθετούν νέες τεχνολογίες, όπως η χρήση του λογισμικού σημειώσεων. Οι έρευνες απέδειξαν ότι η κυρίαρχη σημασία στην υιοθέτηση της καινοτομίας είναι η σχετική της ωφέλεια, η συμβατότητά της με τις υφιστάμενες πρακτικές εργασίας και η δυνατότητα δοκιμής. Επιπλέον, μερικές έρευνες αναδεικνύουν τη συσχέτιση μεταξύ των καινοτόμων στάσεων των εκπαιδευτικών και των μαθητών με την υιοθέτηση τεχνολογίας. Σε παράλληλη διερεύνηση, ορισμένες μελέτες εξετάζουν τις καινοτόμες στάσεις των εκπαιδευτικών στη διαμόρφωση εκπαιδευτικού υλικού. Συνολικά, η έρευνα αναδεικνύει διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη καινοτόμων δεξιοτήτων στους εκπαιδευτικούς.

Ένας από τους βασικούς παράγοντες για την επιτυχία στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας της εκπαίδευσης είναι η παροχή εκπαίδευσης, κατάρτισης και επαγγελματικής κατάρτισης για ειδικούς που εργάζονται στην κοινωνία της πληροφορίας. Οι τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών είναι πλέον απαραίτητες στα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα και ενσωματώνονται στην εκπαιδευτική διαδικασία παγκοσμίως. Στο τρέχον πλαίσιο κοινωνικής ανάπτυξης, η μηχανογράφηση της επαγγελματικής και παιδαγωγικής εκπαίδευσης για τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς θα πρέπει να στοχεύει στην ενίσχυση της πληροφοριακής παιδείας τους, στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας μέσω της ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών και στη βελτίωση της διαχείρισης της κατάρτισης για μελλοντικούς ειδικούς (Vakolia et al., 2023). Μέσω της υιοθέτησης της καινοτομίας, οι μαθητές μπορούν να εξελιχθούν από παθητικοί αποδέκτες γνώσης σε ενεργούς δημιουργούς γνώσης. Ομοίως, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα ενθαρρύνονται να αναπτύξουν καινοτόμα εργαλεία και τεχνικές για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας. Η υιοθέτηση της καινοτομίας στην εκπαίδευση είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της συνολικής εκπαιδευτικής εμπειρίας, της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας της μάθησης. Παρά τις προκλήσεις στην παραγωγικότητα και την αποτελεσματικότητα είναι σαφές ότι απαιτούνται περαιτέρω καινοτομίες και μεταρρυθμίσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των ζητημάτων που αντιμετωπίζει η εκπαίδευση στον 21ο αιώνα (Fuad et al., 2017).

Η ενθάρρυνση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας στην εκπαίδευση παρέχουν πολύτιμες ευκαιρίες για εξατομικευμένη μάθηση, συνεργασία και ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Ωστόσο, υπάρχουν προκλήσεις όπως η αντίσταση στην αλλαγή και οι περιορισμένοι πόροι που πρέπει να αντιμετωπιστούν προκειμένου να αξιοποιηθούν πλήρως

αυτές οι ευκαιρίες στην εκπαίδευση. Με την προώθηση ενός καινοτόμου περιβάλλοντος στην τάξη, οι μαθητές παρακινούνται να συμμετάσχουν σε δημιουργικά έργα, τα οποία μπορούν να ενισχύσουν τη συνεργασία και την προσωπική τους ανάπτυξη, ενώ ταυτόχρονα ξεπερνούν τα εμπόδια που σχετίζονται με την εφαρμογή δημιουργικών μεθόδων διδασκαλίας. Η ενθάρρυνση της συμμετοχής των μαθητών σε δημιουργικές δραστηριότητες είναι επομένως απαραίτητη για την προώθηση ενός δυναμικού περιβάλλοντος μάθησης που προάγει την καινοτομία και τη δημιουργικότητα (Alshammari & Thomran, 2023).

Η καινοτομία στην εκπαίδευση θεωρείται ως η επιτυχής ενσωμάτωση νέων πρακτικών ή μεθόδων, όπως νέες διδακτικές τεχνικές ή εκπαιδευτικά εργαλεία, για τη βελτίωση της διαδικασίας διδασκαλίας και μάθησης και τελικά τη βελτίωση των αποτελεσμάτων των μαθητών. Το επίκεντρο της εκπαιδευτικής καινοτομίας είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας και της παραγωγικότητας στην εκπαίδευση, οδηγώντας τελικά σε υψηλότερης ποιότητας μαθησιακές εμπειρίες για τους μαθητές. Ο πρωταρχικός στόχος της εκπαιδευτικής καινοτομίας είναι η βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας της μαθησιακής διαδικασίας για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής ποιότητας. Στόχος είναι να επιτευχθούν καλύτερα αποτελέσματα με πιο αποτελεσματικό τρόπο, μεγιστοποιώντας τελικά την ποιότητα της εκπαίδευσης για κάθε μαθητή. Συνολικά, η εκπαιδευτική καινοτομία στοχεύει στην εισαγωγή νέων στοιχείων που επηρεάζουν θετικά την επιτυχία των μαθητών και είναι σημαντικό για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη στο εκπαιδευτικό σύστημα να υποστηρίξουν αυτές τις καινοτόμες αλλαγές (Fuad et al., 2017). Οι λόγοι για τους οποίους η καινοτομία είναι σημαντική στην εκπαίδευση είναι πολλοί και ποικίλοι. Καταρχήν, μπορεί να βελτιώσει τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και την ποιότητα της διδασκαλίας. Οι αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα ή στις μεθόδους διδασκαλίας μπορούν να προσαρμοστούν ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες κάθε μαθητή. Οι νέες τάσεις, όπως η εξατομικευμένη μάθηση, βασίζονται στην οργάνωση των σχολείων και στην ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών. Επιπλέον, η εκπαίδευση θεωρείται εργαλείο για την προαγωγή της ισότητας και της δικαιοσύνης σε πολλές κοινωνίες. Οι καινοτομίες συμβάλλουν στη βελτίωση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και στην ισότητα των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων. Τέλος, η εκπαίδευση πρέπει να ενημερωμένη ώστε να συμβαδίζει με τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, εισάγοντας βελτιώσεις που ενισχύουν τις απαραίτητες δεξιότητες για την καινοτομία και την προσαρμογή στον σύγχρονο κόσμο. Αρκετές μελέτες υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα της καινοτομίας για τη βελτίωση της απόδοσης στην ανάγνωση, την αριθμητική και τις επιστημονικές γνώσεις σε διάφορες χώρες (OECD, 2016).

Στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης, η εισαγωγή καινοτομιών είναι ολοένα και πιο σημαντική, οδηγώντας σε συνεχή αναβάθμιση και συνεργασία με την ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα. Οι εκπαιδευτικές καινοτομίες στοχεύουν στην ανανέωση του εκπαιδευτικού περιεχομένου, των μεθόδων διδασκαλίας και των προσεγγίσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας. Οι ολιστικές αυτές αλλαγές αφορούν όλες τις πτυχές της προσχολικής εκπαίδευσης και στοχεύουν στη βελτίωση της συνολικής εκπαιδευτικής εμπειρίας. Οι καινοτόμες δραστηριότητες επικεντρώνονται στη εφαρμογή νέων προγραμμάτων, μεθόδων διδασκαλίας και πρακτικών διαχείρισης. Αυτές οι αλλαγές αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό και την πρόοδο του συστήματος προσχολικής εκπαίδευσης. Τα καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα περιλαμβάνουν την υλοποίηση δημιουργικών δραστηριοτήτων, την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και την εισαγωγή νέων ιδεών στο παραδοσιακό σύστημα. Αυτά τα προγράμματα απαιτούν υψηλό επίπεδο δημιουργικότητας για τη βελτίωση της συνολικής εκπαιδευτικής διαδικασίας (Vakolia et al., 2023).

Στην εκπαίδευση, η καινοτομία θα πρέπει να επικεντρώνεται στη διαδικασία ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών, προσεγγίσεων ή πόρων στις εκπαιδευτικές πρακτικές και αξιολόγησης της αποτελεσματικότητάς τους. Θεωρείται ως μια διαδικασία οργάνωσης και διατήρησης του συνδυασμού ιδεών, παραγόντων και πρακτικών για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προκλήσεων. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει πέντε διαδοχικά βήματα: τον εντοπισμό προβλημάτων, τη δημιουργία ιδεών, τη δοκιμή και τη βελτίωση τους, την παροχή αποδεικτικών στοιχείων και την προσφορά ανατροφοδότησης για συνεχή βελτίωση. Τελικά, η καινοτομία στην εκπαίδευση είναι ένα δυναμικό και διευρυμένο πεδίο που συνδέει κοινωνίες και μελλοντικές οικονομίες, προσφέροντας ευκαιρίες για διερεύνηση εναλλακτικών προσεγγίσεων για την αλλαγή συμπεριφοράς και την επίλυση εκπαιδευτικών προκλήσεων (Fuad et al., 2017).

Το πρόγραμμα σπουδών διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας μεταξύ των μαθητών. Χρησιμεύει ως το θεμέλιο για την έκθεση των μαθητών σε διάφορες ιδέες, τεχνικές επίλυσης προβλημάτων και δεξιότητες κριτικής σκέψης. Ένα πρόγραμμα σπουδών που είναι κατάλληλα σχεδιασμένο προσφέρει ευκαιρίες στους μαθητές να συμμετέχουν σε δημιουργικά έργα, συνεργατικές δραστηριότητες και πρακτικές μαθησιακές εμπειρίες. Επιπλέον, ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιούν μεθόδους διδασκαλίας που προάγουν την περιέργεια, διευκολύνουν την εξερεύνηση και βελτιώνουν τις δεξιότητες κριτικής σκέψης. Ουσιαστικά, ένα πρόγραμμα σπουδών που δίνει έμφαση στη δημιουργικότητα και την καινοτομία θέτει

τα θεμέλια για τους μαθητές να αναπτύξουν τις δεξιότητες που απαιτούνται για την αντιμετώπιση των εμποδίων, τη δημιουργία καινοτόμων λύσεων και τη θετική συμβολή στην κοινωνία. Η σύνδεση μεταξύ της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της εκπαίδευσης είναι εμφανής στα εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των επιπέδων, όπου οι μαθητές εμπλέκονται σε πρακτικές, πραγματικές εμπειρίες μέσω δημιουργικών έργων. Συνοψίζοντας, η εκπαίδευση εξοπλίζει τους μαθητές με τα εργαλεία για να εφαρμόσουν τις δημιουργικές τους ικανότητες με καινοτόμους τρόπους (Alshammari & Thomran, 2023).

Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της καινοτομίας μπορεί να επιτευχθεί μέσω περιβαλλόντων μάθησης που ενθαρρύνουν την αμφισβήτηση, την υπομονή, τη διάθεση για νέες ιδέες, την αυτοπεποίθηση και τη μάθηση από λάθη και αποτυχίες. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να εξελιχθούν μέσα από την εξάσκηση και τον χρόνο. Αν και δεν υπάρχει αποδεκτό τεστ για τη μέτρηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, υπάρχουν πολλά διαθέσιμα εργαλεία αξιολόγησης, καθένα από τα οποία επικεντρώνεται σε διάφορες πτυχές σε συγκεκριμένους τομείς όπως τα μαθηματικά, η μουσική, η γραφή και η ρομποτική (Trilling & Fadel, 2012).

Η αποκλειστική χρήση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στη διδασκαλία και τη μάθηση δεν αποτελεί αυτόματα καινοτομία καθώς και δεν είναι ο απώτερος στόχος της εκπαίδευσης. Ενώ η τεχνολογία μπορεί να βελτιώσει τις διαδικασίες μάθησης και να απλοποιήσει την παρουσίαση του περιεχομένου, αυτό από μόνο του δεν αρκεί για να θεωρηθεί πραγματικά καινοτόμο. Χρησιμοποιώντας την τεχνολογία, οι δάσκαλοι μπορούν να έχουν περισσότερο χρόνο για να σχεδιάσουν άλλες ενδιαφέρουσες δραστηριότητες στην τάξη για επανεξέταση και ενίσχυση. Παρόλο την ενσωμάτωση των υπολογιστών στην εκπαίδευση η πρόοδος στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν έχει προχωρήσει σημαντικά και η εφαρμογή νέων τεχνολογιών στα σχολεία δεν παράγει τα αναμενόμενα αποτελέσματα (Fuad et al., 2017).

1.2.4. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην καινοτομία

Οι εκπαιδευτικοί που είναι καινοτόμοι είναι ενεργά ενημερωμένοι με τις τρέχουσες εξελίξεις, τις ενσωματώνουν στις διδακτικές τους πρακτικές χρησιμοποιώντας την τεχνολογία από νωρίς στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, λειτουργώντας ως πρότυπα. Ένας καινοτόμος εκπαιδευτικός είναι εκείνος που προσπαθεί συνεχώς να βελτιώνεται στον τομέα του, προσαρμόζει τις μεθόδους διδασκαλίας του σε εξελισσόμενες στρατηγικές και διερευνά νέους τρόπους παρουσίασης πληροφοριών για τη βελτίωση του μαθησιακού περιβάλλοντος (Zhiyenbayeva et al., 2022).

Οι εκπαιδευτικοί και οι φροντιστές αποτελούν βασικό συστατικό στην προώθηση της καινοτομίας στα παιδιά δημιουργώντας ένα θετικό και δημιουργικό περιβάλλον μάθησης. Θα πρέπει να επικοινωνούν με τα παιδιά, να εκτιμούν τις ιδέες τους και να τα ενθαρρύνουν να οικειοποιηθούν τη μάθησή τους. Όσον αφορά τη μάθηση, είναι σημαντικό να δοθεί προτεραιότητα στη διαδικασία έναντι του τελικού αποτελέσματος. Αυτό επιτρέπει στα παιδιά την ελευθερία να εξερευνούν και να παίζουν χωρίς περιορισμούς. Είναι επίσης σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να είναι ευέλικτοι και να ενσωματώνουν τις ιδέες των παιδιών, αντί να τους επιβάλλουν τις δικές τους ιδέες (Ari, 2017).

Η καινοτόμος ανάπτυξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην προσχολική εκπαίδευση θεωρείται ως μια σειρά οργανωτικών και ολοκληρωμένων καινοτομιών που ενισχύουν διάφορους παράγοντες και προϋποθέσεις για τη ενίσχυση της επαγγελματικής και παιδαγωγικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών. Αυτές οι καινοτομίες συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην ποιότητα της επαγγελματικής κατάρτισης των μελλοντικών εκπαιδευτικών τόσο στην παιδαγωγική εκπαίδευση όσο και στους τομείς της εκπαίδευσης. Εισάγουν επίσης νέα και βελτιωμένα παιδαγωγικά, διδακτικά και εκπαιδευτικά συστήματα, χρησιμοποιώντας καινοτόμες εκπαιδευτικές τεχνολογίες και μεθόδους που προάγουν την προσωπική ανάπτυξη και την αποτελεσματική διδασκαλία και μάθηση. Για την αποτελεσματική προώθηση της καινοτόμου ανάπτυξης στην προσχολική εκπαίδευση, είναι σημαντικό να διατηρηθεί η συνέχεια στην εκπαιδευτική προετοιμασία των μελλοντικών εκπαιδευτικών. Αυτή η συνέχεια δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να αντιμετωπίζουν τις κοινωνικές ανάγκες, να προσφέρουν ποικίλες εκπαιδευτικές ευκαιρίες και να ενισχύουν τις επιστημονικές τους γνώσεις, προσαρμόζοντας παράλληλα τις σύγχρονες απαιτήσεις. Η διαρκής εκπαίδευση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να δίνει προτεραιότητα στις γνώσεις και τις δεξιότητές τους, να προοδεύει σταθερά και να διατηρεί μια συνεχή εκπαιδευτική πρόοδο σε κάθε στάδιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Vakolia et al., 2023).

Στη μελέτη που διεξήχθη από τους Zhiyenbayeva et al. (2022) με τη συμμετοχή δασκάλων προσχολικής ηλικίας, σημειώθηκε ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών θεωρεί την καινοτομία ως απαραίτητη για την αυτο-ανανέωση και ανάπτυξη. Η ενσωμάτωση καινοτόμων πρακτικών στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών περιλαμβάνει την προώθηση νέων ιδεών και τη συγκέντρωση υποστήριξης για αυτές. Η καινοτομία θεωρείται ως μια δυναμική που διαμορφώνει τις εκπαιδευτικές μεθόδους, τονίζοντας την αναγκαιότητα οι εκπαιδευτικοί να λάβουν κατάλληλη κατάρτιση σε αυτόν τον τομέα. Η έρευνα δείχνει ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θεωρούν τους εαυτούς τους μετρίως καινοτόμους, με αντίστοιχο επίπεδο εκπαίδευσης στην καινοτομία. Παρόλα αυτά, συμμετέχουν ενεργά σε

καινοτόμες δραστηριότητες εντός των εκπαιδευτικών οργανώσεων. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι η προσωπική περιέργεια και η διαφάνεια είναι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν την καινοτομία των εκπαιδευτικών. Αυτά τα αποτελέσματα υπογραμμίζουν τη σημασία της καινοτομίας στην εκπαίδευση και παρέχουν πληροφορίες για την ενίσχυση των καινοτόμων διδακτικών προσεγγίσεων.

Οι καινοτόμες πρωτοβουλίες των εκπαιδευτικών συμβάλλουν στην ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών μοντέλων, στην ενίσχυση των κοινωνικών πρωτοβουλιών και αμφισβητούν τις παρωχημένες πεποιθήσεις. Οι εκπαιδευτικοί που εμπλέκονται σε αυτές τις καινοτομίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις ομάδες: «εκπαιδευτικοί εφευρέτες» που δημιουργούν νέες πρακτικές, «μοντέρνοι εκπαιδευτές» που βελτιώνουν τα υπάρχοντα συστήματα για θετικά αποτελέσματα και «δάσκαλοι-εκπαιδευτές» που εφαρμόζουν με επιτυχία τόσο τις παραδοσιακές όσο και τις νέες προσεγγίσεις. Οι καινοτόμες εκπαιδευτικές διαδικασίες περιλαμβάνουν την εισαγωγή νέων ιδεών και πρακτικών για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού περιεχομένου, των μεθόδων διδασκαλίας και των παιδαγωγικών συστημάτων. Αυτές οι αλλαγές απαιτούν ενδεδειγμένο σχεδιασμό και συστηματική προσέγγιση από τις εκπαιδευτικές ομάδες για τη βελτίωση κάθε πτυχής της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Δημιουργώντας κατάλληλες συνθήκες για την ενίσχυση της προσχολικής αγωγής και λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα των σύγχρονων εμπειριών των παιδιών, μπορεί να υιοθετηθεί μια ευέλικτη προσέγγιση στη διδασκαλία. Είναι σημαντικό να προωθηθεί η καινοτομία στην εκπαίδευση και να εισαχθεί η ποικιλομορφία στις εκπαιδευτικές πρακτικές. Αυτό γίνεται επιτακτική ανάγκη στη δημιουργία νέων μοντέλων για την προσχολική εκπαίδευση, με έμφαση σε μια ανθρωπιστική προσέγγιση και υιοθέτηση ποικίλων προσανατολισμών που εστιάζουν στο άτομο στην προσχολική ηλικία (Vakolia et al., 2023).

1.2.5. Προκλήσεις

Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εκπαιδευτική τεχνολογία στην καινοτομία είναι πολλές. Πρώτον, η ενσωμάτωση τεχνολογιών στην εκπαίδευση στοχεύει στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας, αλλά αυτό απαιτεί την εφαρμογή αποτελεσματικών παιδαγωγικών θεωριών. Δεύτερον, η εφαρμογή τεχνολογικών προόδων μπορεί να επιφέρει αλλαγές, αλλά η πρόοδος μπορεί να είναι αργή και δαπανηρή πριν την επιτυχία. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να κατανοήσουν ότι οι υπολογιστές δεν προορίζονται να αντικαταστήσουν τους ανθρώπους, αλλά μάλλον να ενισχύσουν τις ανθρώπινες ικανότητες. Επομένως, η ενσωμάτωση των τεχνολογικών καινοτομιών θα πρέπει να γίνεται σε συνδυασμό με την υπάρχουσα ηγεσία, τις παιδαγωγικές θεωρίες και την εκπαιδευτική έρευνα. Ενώ οι ψηφιακές

τεχνολογίες μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη διαδικασία μάθησης και διδασκαλίας προσφέροντας νέες προοπτικές, η ενσωμάτωσή τους αποτελεί σημαντική πρόκληση λόγω τεχνολογικών εμποδίων.

Η εισαγωγή της καινοτομίας στην εκπαίδευση μπορεί να είναι προκλητική και συχνά αντιμετωπίζεται με διάφορα εμπόδια. Ενώ η καινοτομία μπορεί να προσφέρει νέες δυνατότητες και ευκαιρίες, μπορεί επίσης να συναντήσει αντιστάσεις και ανησυχίες, ειδικά όταν επιφέρει σημαντικές αλλαγές χωρίς άμεσα αποτελέσματα. Τα κύρια εμπόδια στην εφαρμογή της καινοτομίας στην εκπαίδευση συνήθως πηγάζουν από τις αντιδράσεις των μαθητών και των εκπαιδευτικών, οι οποίοι μπορεί να εκφράσουν επιφυλάξεις εάν η καινοτομία δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους. Η αξιολόγηση των καινοτομιών πριν από την εφαρμογή είναι κρίσιμη έτσι ώστε να επιτραπεί σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να αποφασίσουν εάν είναι πρόθυμοι να υιοθετήσουν τις προτεινόμενες αλλαγές. Η εισαγωγή νέων καινοτομιών στην εκπαίδευση συχνά συναντά δυσκολίες και αντίσταση λόγω διαταραχών στις καθιερωμένες συνήθειες και αντίστασης από εκπαιδευτικούς και διοικητικούς υπαλλήλους. Η αντίσταση στην αλλαγή θεωρείται ως απειλή για το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα. Οι προκλήσεις στην εφαρμογή καινοτομιών στην εκπαίδευση μπορούν επίσης να προκύψουν από παραδοσιακές πολιτικές και δομικές διατάξεις στον τομέα.

Η καινοτομία συχνά συνδέεται με την τεχνολογία, καθώς παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία νέων ιδεών και πρακτικών. Πολλά άρθρα έχουν εξερευνήσει την καινοτομία σε σχέση με την τεχνολογία. Ωστόσο, η καινοτομία δεν περιλαμβάνει μόνο την υιοθέτηση της τελευταίας τεχνολογίας. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η καινοτομία και η υιοθέτηση τεχνολογίας είναι διακριτές έννοιες που μερικές φορές χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Στον τομέα της εκπαίδευσης, η καινοτομία θεωρείται κάτι περισσότερο από την απλή ενσωμάτωση της τεχνολογίας. Θα πρέπει να θεωρείται ως μια διαδικασία που στοχεύει στην εμπλοκή των μαθητών στη μάθηση μέσω της χρήσης της τεχνολογίας. Οι τεχνολογικές εξελίξεις στην εκπαίδευση μπορεί να έχουν θετικές και αρνητικές επιπτώσεις. Σύμφωνα με έρευνες, η χρήση της τεχνολογίας μπορεί να επηρεάσει τη μνήμη και την προσοχή των μαθητών. Η ενσωμάτωση μέσων μαζικής ενημέρωσης στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα των υπολογιστών, μπορεί να εμποδίσει τη δημιουργικότητα και την κριτική σκέψη. Επιπλέον, η υπερβολική εξάρτηση από την τεχνολογία ως λύση για όλες τις εκπαιδευτικές προκλήσεις μπορεί να υπονομεύσει τις προσπάθειες μαθητών και δασκάλων, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση τους από τη μαθησιακή εμπειρία (Fuad et al., 2017).

1.3 Ομαδοσυνεργασία

Η συνεργατική μάθηση είναι μια ευρέως χρησιμοποιούμενη εκπαιδευτική μέθοδος στον 21ο αιώνα που δίνει έμφαση στην αλληλεπίδραση των μαθητών. Ωστόσο, η εφαρμογή αυτής της προσέγγισης στην προσχολική εκπαίδευση μπορεί να είναι δύσκολη, καθώς τα μικρά παιδιά δεν έχουν ακόμη πλήρως ανεπτυγμένες δεξιότητες συνεργασίας, γεγονός που αποτελεί πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς (Zisopoulou, 2019). Στον 21ο αιώνα, η συνεργασία γίνεται όλο και πιο σημαντική καθώς οι άνθρωποι αναγνωρίζουν την αξία της συνεργασίας σε σημαντικά ζητήματα. Αυτή η μετάβαση από τις ατομικές προσπάθειες στην ομαδική εργασία και από την ανεξαρτησία στην αλληλεξάρτηση αλλάζει τον τρόπο προσέγγισης της εκπαίδευσης, με έμφαση τις μεθόδους διδασκαλίας που έχουν επίκεντρο το μαθητή και την ενεργό συμμετοχή στη μάθηση, μέσω της συνεργατικής μάθησης (Laal et al., 2014).

Η έννοια της συνεργατικής μάθησης αναπτύχθηκε για πρώτη φορά από Βρετανούς εκπαιδευτικούς και ερευνητές στις δεκαετίες του '50 και του '60. Είναι μια μέθοδος που περιλαμβάνει ομάδες μαθητών να συνεργάζονται για να λύσουν προβλήματα, να ολοκληρώσουν εργασίες ή να δημιουργήσουν προϊόντα. Το ενδιαφέρον για τη συνεργατική μάθηση αυξήθηκε τη δεκαετία του '70 καθώς οι μελέτες άρχισαν να αναδεικνύουν τα κοινωνικά και ακαδημαϊκά πλεονεκτήματα για τους μαθητές (Gillies, 2014). Ο Mason ήταν πρωτοπόρος στη συνεργατική μάθηση και παρουσίασε ένα όραμα για ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα που επικεντρώνεται στην καλλιέργεια αυθεντικών σχέσεων και γνώσεων μέσω της συνεργασίας και του διαλόγου. Τόνισε τη σημασία των μαθητών να εργάζονται σε μικρές ομάδες ανεξάρτητα, χωρίς συνεχή επίβλεψη των εκπαιδευτικών. Αν και δεν περιέγραψε συγκεκριμένες μεθόδους, η πρότασή του έθεσε τα θεμέλια για την έννοια της συνεργατικής μάθησης στην εκπαίδευση. Ο Bruffee ήταν ο κορυφαίος υποστηρικτής της συνεργατικής μάθησης και συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξή της. Επηρέαστηκε από στοχαστές όπως ο Dewey, Vygotsky και Freire και διερεύνησε την έννοια των κοινοτήτων γνώσης και τη διαδικασία της εκ νέου καλλιέργειας. Ωστόσο, μόλις τη δεκαετία του 1980 έγιναν σαφείς οι πλήρεις συνέπειες αυτών των ιδεών για τη συνεργατική μάθηση (Yang, 2023). Τη συγκεκριμένη δεκαετία, το ενδιαφέρον για τη συνεργατική μάθηση αυξήθηκε μετά από τη δημοσίευση της πρώτης μετα-ανάλυσης, η οποία εξέτασε 122 μελέτες σχετικά με τον αντίκτυπο των συνεργατικών, ανταγωνιστικών και ατομικιστικών στόχων στην απόδοση και την παραγωγικότητα των μαθητών στα σχολεία της Βόρειας Αμερικής. Η μελέτη διαπίστωσε ότι η συνεργασία είναι πιο αποτελεσματική από τον ανταγωνισμό και τις ατομικιστικές προσπάθειες. Η διαομαδική συνεργασία είναι ακόμη πιο αποτελεσματική από τον διαπροσωπικό ανταγωνισμό, ενώ δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ

διαπροσωπικών ανταγωνιστικών και ατομικιστικών προσανατολισμών. Αυτά τα ευρήματα ήταν συνεπή σε διαφορετικά θέματα και ηλικιακές ομάδες, δείχνοντας ότι η συνεργασία είναι επωφελής για εργασίες που απαιτούν κατανόηση, επίλυση προβλημάτων, κατηγοριοποίηση και συλλογισμό (Gillies, 2016). Βασικοί ερευνητές στη συνεργατική μάθηση, όπως οι David W. Johnson και Roger T. Johnson, Elliot, Spencer Kagan, Richard Schmuck, Neil Davidson, Elizabeth G. Cohen, Robert E. Slavin και Shlomo Sharan, άρχισαν να ερευνούν τη συνεργατική μάθηση τις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Ο όρος «συνεργατική μάθηση» εμφανίστηκε στη βιβλιογραφία γύρω στο 1980, αντικαθιστώντας παλαιότερους όρους όπως «μάθηση σε μικρές ομάδες». Οι ερευνητές αυτοί ανέπτυξαν διάφορες προσεγγίσεις στη συνεργατική μάθηση, οι οποίες περιγράφονται στο βιβλίο Πρωτοποριακές Προοπτικές για τη Συνεργατική Μάθηση που επιμελήθηκε ο Davidson. Οι Johnsons έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση των δασκάλων στη συνεργατική μάθηση ξεκινώντας από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, βασιζόμενοι σε θεωρίες κοινωνικής αλληλεξάρτησης, γνωστικής ανάπτυξης και συμπεριφορικής μάθησης. Η συνεργατική μάθηση θεωρείται ως θεμελιώδης μέθοδος διδασκαλίας που προωθεί την ενεργό μάθηση και την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Η γνωστική-αναπτυξιακή προοπτική της συνεργατικής μάθησης επηρεάζεται από τη θεωρία του Piaget για τις «εννοιολογικές συγκρούσεις» και την έννοια του Vygotsky για τη Ζώνη της Εγγύς Ανάπτυξης. Αυτές οι θεωρίες τονίζουν την αξία της συνεργασίας των μαθητών στη μάθηση. Αντίθετα, οι συμπεριφορικές θεωρίες των Skinner και Bandura υπογραμμίζουν τη χρήση εξωτερικών κινήτρων για τη συμμετοχή των μαθητών σε δραστηριότητες συνεργατικής μάθησης (Yang, 2023).

Η προσχολική εκπαίδευση αντιμετωπίζει διάφορες προκλήσεις που πηγάζουν από τη φύση και το αναπτυξιακό στάδιο των μικρών παιδιών. Είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση σε αυτό το εκπαιδευτικό επίπεδο, ιδιαίτερα σε χώρες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες όπως η Ελλάδα. Ειδικά σε αυτό το πλαίσιο, η υιοθέτηση καινοτόμων προσεγγίσεων και τεχνικών, όπως η συνεργατική μάθηση, διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στη βελτίωση της συνολικής ποιότητας της προσχολικής εκπαίδευσης (Zisopoulou, 2019). Η προσχολική εκπαίδευση υφίσταται μετασχηματισμούς ως αποτέλεσμα της προόδου της τεχνολογίας και των κοινωνικών προκλήσεων. Γονείς και δάσκαλοι πρέπει να προσφέρουν προσοχή και καθοδήγηση, τονίζοντας τη σημασία των θετικών προτύπων. Τα παιδιά της γενιάς άλφα (εκείνα που γεννήθηκαν μετά το 2010) έχουν υψηλή μόρφωση, λόγω της πρώιμης έκθεσης στο σχολείο και της εύκολης πρόσβασης στις πληροφορίες, αναδεικνύοντας την ανάγκη για προετοιμασία σε διαδικτυακή μάθηση και συνεργατική

διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να προσαρμόσουν τις διδακτικές τους προσεγγίσεις ώστε να επικεντρωθούν στην προώθηση της συνεργασίας και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Το εκπαιδευτικό περιβάλλον θα πρέπει να ενθαρρύνει τις διαδραστικές αξιολογήσεις και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των παιδιών, αντιμετωπίζοντας τα κοινωνικά ζητήματα που υπάρχουν στην ψηφιακή εποχή. Οι εκπαιδευτικές στρατηγικές θα πρέπει να δίνουν προτεραιότητα στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος φροντίδας που προάγει την ομαδική εργασία και την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών (Oktaviani et al., 2023).

Σήμερα, η συνεργατική μάθηση χρησιμοποιείται πλέον ευρέως σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Αρκετές μελέτες έχουν διερευνήσει την αποτελεσματικότητα αυτής της μεθόδου σε διαφορετικά περιβάλλοντα, με πρόσφατη εστίαση στην ενσωμάτωση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών στις διδακτικές πρακτικές. Η ενσωμάτωση της τεχνολογίας έχει οδηγήσει σε αυξημένες ευκαιρίες για συνεργατική μάθηση. Ενώ η προσχολική εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως κρίσιμη πτυχή του εκπαιδευτικού συστήματος, υπάρχει περιορισμένη έρευνα για τη συνεργατική μάθηση στο νηπιαγωγείο σε σύγκριση με άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης. Οι μελέτες συχνά επικεντρώνονται στην ενίσχυση των γλωσσικών και μαθηματικών δεξιοτήτων μέσω του παιχνιδιού ή της τεχνολογίας (Zisopoulou, 2019). Η συνεργασία, η επικοινωνία και η δημιουργική σκέψη είναι δεξιότητες οι οποίες αναπτύσσονται κατά την προσχολική ηλικία και είναι σημαντικές. Η συνεργατική μάθηση έχει κριθεί κατάλληλη για την προσχολική εκπαίδευση, με βάση την έρευνα των Oktaviani et al (2023). Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, τα άτομα έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν δεξιότητες στην επικοινωνία, την κοινωνική αλληλεπίδραση, την ψηφιακή επιδεξιότητα και τη σκέψη. Επιπλέον, η συνεργατική μάθηση προάγει την εξερεύνηση των πραγματικών προβλημάτων και τη δημιουργία δημιουργικών λύσεων (Redes, 2016). Επίσης, η μελέτη των Oktaviani et al. (2023) επισημαίνει ότι συνεργατική μάθηση είναι επωφελής για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, εντοπίζοντας όμως ορισμένα εμπόδια που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Αυτά περιλαμβάνουν την ανάγκη για βελτιωμένη κατάρτιση των εκπαιδευτικών και τη διαθεσιμότητα των κατάλληλων πόρων και εργαλείων. Επιπλέον, η μελέτη τους συνιστά την πλήρη ένταξη της συνεργατικής μάθησης στις προσχολικές πρακτικές, λαμβάνοντας υπόψη τα μοναδικά χαρακτηριστικά της ψηφιακής γενιάς και τις απαιτήσεις της σύγχρονης εκπαίδευσης. Η μελέτη τονίζει τη σημασία της συνεχούς εξέλιξης και προσαρμογής των εκπαιδευτικών πρακτικών για την κάλυψη των αναγκών των σύγχρονων παιδιών και την προώθηση της ολιστικής ανάπτυξής τους. Σύμφωνα με τα ευρήματα των Kukkonen et al. (2020), η δημιουργική συνεργασία στην

πρώιμη παιδική ηλικία μπορεί να περιγραφεί ως «ομαδικές αλληλεπιδράσεις όπου τα παιδιά μοιράζονται τις προσωπικές και πολιτισμικές τους γνώσεις, διαπραγματεύονται κοινά νοήματα και εμπνέουν το ένα το άλλο για να ενισχύσουν τις ατομικές τους δημιουργικές δεξιότητες». Τα παιδιά που συμμετέχουν σε δημιουργική συνεργασία μπορεί να μην στοχεύουν πάντα σε έναν συγκεκριμένο τελικό στόχο, αλλά μπορούν να εμπνεύσουν το ένα το άλλο με νέες και πολύτιμες ιδέες μέσω διαφορετικών στρατηγικών επικοινωνίας και διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων.

1.3.1. Ορισμοί της ομαδοσυνεργατικής μάθησης

Η έρευνα στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 υπογράμμισε τη σημασία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην τάξη, ιδιαίτερα μεταξύ δασκάλων και μαθητών στο σύνολό τους. Αυτή η εστίαση οδήγησε στην ανάπτυξη μιας νέας εκπαιδευτικής προσέγγισης, γνωστής ως συνεργατική μάθηση, η οποία έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών. Η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών και δασκάλων, καθώς και το μαθησιακό περιβάλλον με το υλικό διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην προώθηση ενός συνεργατικού μαθησιακού περιβάλλοντος (Zisopoulou, 2019). Ο σεβασμός και η αναγνώριση των ατομικών ικανοτήτων είναι κεντρικής σημασίας στη συνεργασία. Η βασική αρχή της συνεργατικής μάθησης βασίζεται στην ιδέα της οικοδόμησης συναίνεσης μέσω της συνεργασίας των μελών της ομάδας και όχι του ανταγωνισμού, όπου η έμφαση δίνεται στη θεώρηση των ατόμων ως καλύτερα από τα άλλα μέλη της ομάδας (Laala & Ghodsi, 2012). Ο Yang (2023) υποστηρίζει ότι η συνεργασία θεωρείται ως μια φιλοσοφία αλληλεπίδρασης και τρόπου ζωής όπου τα άτομα αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις πράξεις και τη μάθησή τους, ενώ επίσης εκτιμούν και σέβονται τις συνεισφορές των συνομηλίκων τους. Η συνεργασία περιγράφεται ως η αμοιβαία δέσμευση των συμμετεχόντων που εργάζονται από κοινού για την επίλυση κοινών προβλημάτων, με έμφαση στη μαθησιακή διαδικασία. Αυτή η προσέγγιση στη συνεργατική μάθηση επιτρέπει στους μαθητές να εργάζονται ανεξάρτητα σε μικρές ομάδες χωρίς αυστηρή καθοδήγηση. Οι κορυφαίοι θεωρητικοί προσδιορίζουν τη συνεργατική μάθηση ως τη χρήση μικρών ομάδων μαθητών και τονίζουν τη σημασία της αλληλεξάρτησης στην ομαδική εργασία, όπου οι μαθητές εργάζονται από κοινού για να ενισχύσουν τόσο τα δικά τους μαθησιακά αποτελέσματα, αλλά και των υπολοίπων.

Η συνεργατική μάθηση ορίζεται ως η εκπαιδευτική πρακτική της χρήσης μικρών ομάδων, επιτρέποντας στους μαθητές να ενισχύσουν συνεργατικά τη δική τους μάθηση ενώ υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον (Redes, 2016). Υπάρχει συνεχής συζήτηση σχετικά με τον ορισμό της συνεργατικής μάθησης, αλλά γενικά μπορεί να αναλυθεί ως μια μέθοδος όπου

οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Αυτή η προσέγγιση περιλαμβάνει ενεργό συμμετοχή από όλα τα μέλη της ομάδας και έχει τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα που μπορούν να επηρεάσουν την αποτελεσματικότητά της. Παρά τη συζήτηση, η συνεργατική μάθηση είναι μια δημοφιλής και ωφέλιμη μέθοδος τόσο για τους μαθητές όσο και για τους εκπαιδευτές στην εκπαιδευτική διαδικασία (Zisopoulou, 2019). Σύμφωνα με τους Smith & MacGregor (1992) η συνεργατική μάθηση είναι μια συνεργατική διαδικασία κατά την οποία οι μαθητές συνεργάζονται σε ομάδες για να εξερευνήσουν, να κατανοήσουν και να δημιουργήσουν γνώση, συνήθως σε ομάδες των δύο ή περισσότερων ατόμων. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές μεθόδους, όπου το επίκεντρο είναι ο δάσκαλος, η συνεργατική μάθηση επικεντρώνεται στην προώθηση της ενεργού συμμετοχής των μαθητών μέσω συζητήσεων, επίλυσης προβλημάτων και δημιουργίας προϊόντων. Ο Lin (2016) ορίζει την συνεργατική μάθηση ως μέθοδο κατά την οποία οι μαθητές συνεργάζονται σε μικρές ομάδες για την επίτευξη κοινών μαθησιακών στόχων. Οι ομάδες είναι ετερογενείς και προωθούν την ισότητα και την αλληλοβοήθεια μεταξύ των μαθητών. Οι βασικές αρχές της περιλαμβάνουν την κοινή γνώση και τη διαπραγμάτευση, με τη συνεργασία να πραγματοποιείται μέσω της διαπροσωπικής επικοινωνίας.

Η συνεργατική μάθηση των παιδιών ορίζεται ως μια κατάσταση στην οποία δύο ή περισσότερα παιδιά συνεργάζονται για να επιτύχουν έναν κοινό στόχο. Αυτός ο ορισμός υπογραμμίζει τη σημασία της συνεργασίας ως ομάδας και την απαραίτητη αλληλεπίδραση που απαιτείται για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η συνεργασία υπερβαίνει την απλή συνεργασία, καθώς συνεπάγεται ουσιαστική επικοινωνία και αμοιβαία βοήθεια μεταξύ των παιδιών (Svinth, 2013). Η συνεργατική μάθηση απαιτεί υπευθυνότητα, αφοσίωση και ενσυναίσθηση από όλους τους συμμετέχοντες. Όλα τα άτομα καλούνται να συμμετάσχουν, να μοιραστούν τις γνώσεις τους και να αναπτύξουν τις γνώσεις τους (Redeş, 2016). Επιπλέον, κατά την άποψη των Suratman & Rahnanng (2021) είναι μια στρατηγική μάθησης στην οποία μια μικρή ομάδα, που συνήθως αποτελείται από τέσσερα έως έξι άτομα, συνεργάζεται για να αντιμετωπίσει προβλήματα ή να συμμετέχει σε μαθησιακές δραστηριότητες. Αυτές οι ομάδες είναι διαφορετικές, με τα μέλη να ποικίλλουν ως προς την ικανότητα, το φύλο και τη φυλή. Στόχος είναι η προώθηση του σεβασμού, της συνεργασίας και της κοινής γνώσης μεταξύ των μελών της ομάδας, ενισχύοντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την επιτυχή μάθηση.

Σύμφωνα με τους Thornhill-Miller et al (2023) δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός της συνεργασίας. Πολλοί ερευνητές την ορίζουν ως μια κοινή προσπάθεια προς έναν κοινό στόχο. Αυτό απαιτεί μια κοινή κατανόηση των στόχων, των πόρων και του ρόλου

κάθε συμμετέχοντα στη συλλογική προσπάθεια. Επιπλέον, ο αμοιβαίος σεβασμός, η εμπιστοσύνη, η υπευθυνότητα και η τήρηση των καθιερωμένων κανόνων είναι βασικά συστατικά μιας αποτελεσματικής συνεργασίας. Ορίζεται η παιδαγωγική πρακτική της χρήσης μικρών ομάδων, στις οποίες οι μαθητές συνεργάζονται για να ενισχύσουν τη δική τους μάθηση και αυτή των συνομηλίκων τους. Αυτή η προσέγγιση βασίζεται σε θεωρίες κοινωνικής αλληλεξάρτησης, οι οποίες υποστηρίζουν ότι η συνεργασία και η αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών διευκολύνουν την απόκτηση γνώσης και την ανάπτυξη δεξιοτήτων (Redes, 2016).

Ο όρος συνεργατική μάθηση χρησιμοποιείται ως ομπρέλα που περιλαμβάνει διάφορες πρακτικές όπως η ομαδική μάθηση, οι ομάδες μελέτης, η μάθηση βάσει έργου, η μάθηση βάσει προβλημάτων και οι κοινότητες μάθησης. Αυτές οι μέθοδοι δίνουν προτεραιότητα στην αλληλεπίδραση και την ομαδική εργασία, ενθαρρύνοντας την ενεργό συμμετοχή στην απόκτηση γνώσης. Περιγράφεται ως μια δομημένη αλληλεπίδραση που στοχεύει στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος ή στόχου μέσω της συνεργασίας ατόμων που εργάζονται μαζί σε ομάδες. Περιλαμβάνει την κατανομή των καθηκόντων μεταξύ των συμμετεχόντων, με κάθε άτομο να αναλαμβάνει την ευθύνη για ένα μέρος της επίλυσης προβλημάτων. Υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη συμφωνία στη βιβλιογραφία σχετικά με το τι δεν αποτελεί τη συνεργατική μάθηση. Η συνεργατική μάθηση δεν είναι απλώς η τοποθέτηση μαθητών δίπλα-δίπλα ή σε μικρές ομάδες. Επίσης, δεν περιλαμβάνει την άνιση κατανομή της εργασίας μεταξύ των μαθητών σε ένα ομαδικό έργο, ούτε αποτελείται από μαθητές που εργάζονται ατομικά και στη συνέχεια βοηθούν τους συμμαθητές που δυσκολεύονται (Redes, 2016). Αυτή η προσέγγιση τονίζει τη σημασία της αλληλεπίδρασης των μαθητών με τους συμμαθητές τους στην τάξη. Με τη συμμετοχή σε συζητήσεις και τη συνεργασία, οι μαθητές μπορούν να βελτιώσουν την κριτική τους σκέψη, τη γνωστική εμπλοκή και τις κοινωνικές τους δεξιότητες. Η αλληλεπίδραση με άλλους μπορεί επίσης να βοηθήσει τα παιδιά να διευρύνουν τη σκέψη τους, να τονώσουν την αυτοπεποίθησή τους και να ενισχύσουν την ευελιξία και την ακουστική τους ικανότητα (Zisopoulou, 2019).

1.3.2. Χαρακτηριστικά της ομαδοσυνεργατικής μάθησης

Η συνεργατική μάθηση αντιπροσωπεύει μια ουσιαστική απόκλιση από την παραδοσιακή εκπαιδευτική προσέγγιση. Σε συνεργατικά περιβάλλοντα, οι διαλέξεις και η παθητική ακρόαση συμπληρώνονται από συζητήσεις και ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί που ενσωματώνουν τεχνικές συνεργατικής μάθησης αναλαμβάνουν τον ρόλο να καθοδηγούν τους μαθητές μέσω εμπειριών γνώσης,

ενθαρρύνοντας μια ευέλικτη και εξελισσόμενη διαδικασία μάθησης. Σε αυτήν την προσέγγιση, οι μαθητές εργάζονται μαζί σε μικρές ομάδες για να αντιμετωπίσουν προβλήματα, να υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον στη μάθηση, να ολοκληρώσουν εργασίες και να δημιουργήσουν έργα (Laal & Laal, 2012). Η συνεργασία μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους, όπως η συνεργασία μεταξύ ομότιμων, όπου παιδιά με παρόμοιο επίπεδο γνώσης εργάζονται μαζί πάνω στην ίδια εργασία. Ένας άλλος τρόπος είναι η εμπειρία «κοινού βιώματος», όπου τα παιδιά συμμετέχουν σε πολιτισμικές πρακτικές και δραστηριότητες που ενισχύουν την κοινή μάθηση. Αυτές οι μορφές συνεργασίας προάγουν την αμοιβαία υποστήριξη και την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ των παιδιών (Svinth, 2013).

Η συνεργατική μάθηση δεν είναι μόνο η απλή συνομιλία των μαθητών κατά την ολοκλήρωση των εργασιών τους και ούτε περιορίζεται να βοηθούν οι πιο γρήγοροι μαθητές τους πιο αργούς. Επιπλέον, δεν πρόκειται ούτε όταν μια μικρή ομάδα κάνει όλη τη δουλειά και οι άλλοι απλώς προσθέτουν τα ονόματά τους. Οι υποστηρικτές της συνεργατικής μάθησης τονίζουν ότι οι συνεργατικές ομάδες επιτυγχάνουν υψηλότερα επίπεδα σκέψης και διατηρούν τις πληροφορίες καλύτερα από τους μαθητές που εργάζονται μόνοι τους. Η συνεργατική μάθηση ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή, την αυτο-υπευθυνότητα και τις δεξιότητες κριτικής σκέψης. Αυτή η ανταλλαγή ιδεών όχι μόνο ενισχύει το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων αλλά βελτιώνει επίσης την ικανότητά τους να αναλύουν και να αξιολογούν κριτικά τις πληροφορίες (Laal & Laal, 2012).

Δύο βασικά συστατικά της διαδικασίας συνεργατικής μάθησης είναι η μίμηση και ο διάλογος. Η μίμηση χρησιμεύει ως μέσο έκφρασης και κατανόησης των κοινωνικών καταστάσεων από τα παιδιά και όχι απλώς ως μηχανική δράση. Ο διάλογος προάγει την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, διευκολύνοντας τη συνεργατική σκέψη και την ενίσχυση των επικοινωνιακών ικανοτήτων. Αυτοί οι παράγοντες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα της συνεργατικής μάθησης (Svinth, 2013). Τα παιδιά αναπτύσσουν σεβασμό και κοινωνικές δεξιότητες μέσω της συνεργατικής μάθησης με τους συνομηλίκους τους (Oktaviani et al., 2023).

1.3.3. Διάκριση όρων cooperative learning και collaborative learning

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, ιδιαίτερα στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, άρχισαν να εμφανίζονται οι αρχικές έννοιες της μάθησης σε μικρές ομάδες, όπως η collaborative learning και cooperative learning. Αν και αυτές οι ιδέες έχουν ρίζες στην αρχαιότητα, ερευνήθηκαν και αναπτύχθηκαν εκτενέστερα κατά τη δεκαετία του 1960 και έγιναν καθιερωμένοι τομείς μελέτης τη δεκαετία του 1970. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλοί

εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου εφαρμόζαν μεθόδους διδασκαλίας σε μικρές ομάδες χωρίς απαραίτητα να τις προσδιορίζουν ως collaborative learning ή cooperative learning. Οι δυο έννοιες αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '80 και του '90, αλλά με διαφορετικούς τρόπους. Η cooperative μάθηση, θέτοντας στέρεα θεωρητικά θεμέλια στη δεκαετία του 1970, έγινε δημοφιλής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης μέχρι και τη δεκαετία του 1990. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρίες της collaborative μάθησης άρχισαν να εμφανίζονται μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και η έρευνα σε αυτόν τον τομέα ήταν περιορισμένη μέχρι τότε. Οι ερευνητές άρχισαν να διαφοροποιούν τις δύο προσεγγίσεις από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, σημειώνοντας ομοιότητες στην ανάπτυξή τους. (Yang, 2023).

Οι όροι «collaborative/ cooperative learning» (συνεργατική μάθηση) δεν βασίζονται σε συγκεκριμένη επιστημονική ερευνητική μελέτη για τις ανθρώπινες δραστηριότητες στην κοινωνία. Αντίθετα, αποτελούν μακροχρόνια συστατικά της εκπαιδευτικής πρακτικής (Redeş, 2016). Το θέμα της collaboration έναντι της cooperation είναι περίπλοκο, καθώς υπάρχει έλλειψη συναίνεσης μεταξύ των συγγραφέων σχετικά με τους ορισμούς αυτών των όρων. Ένας τρόπος για να γίνει διάκριση μεταξύ των δύο είναι ότι collaboration περιλαμβάνει την κατανομή των καθηκόντων μεταξύ των συμμετεχόντων, με κάθε άτομο υπεύθυνο για μια συγκεκριμένη πτυχή της επίλυσης προβλημάτων, ενώ η cooperation αναφέρεται στην κοινή συμμετοχή σε μια συντονισμένη προσπάθεια αντιμετώπισης ενός προβλήματος (Dillenbourg et al., 2009). Σύμφωνα με τους Laal & Laal (2012), υπάρχουν σημαντικές διακρίσεις μεταξύ της cooperative learning και της collaboration, παρά τις αρχικές ομοιότητες. Η cooperative learning είναι μια μέθοδος διδασκαλίας που στοχεύει στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων μέσω της ομαδικής συνεργασίας, με έμφαση στην αποτελεσματική ομαδική εργασία. Από την άλλη πλευρά, η collaboration αφορά περισσότερο τα άτομα που αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις πράξεις τους, σεβόμενοι τις ικανότητες των άλλων και δίνουν έμφαση στην αλληλεπίδραση χωρίς συγκεκριμένο τελικό στόχο. Αυτές οι έννοιες διαφέρουν ως προς τις προσεγγίσεις τους στη μάθηση και την αλληλεπίδραση στην εκπαίδευση, με τη συνεργατική μάθηση να δίνει έμφαση στην ομαδική εργασία προς τους στόχους και τη συνεργασία να τονίζει την αλληλεπίδραση, τον σεβασμό και την αναγνώριση της ατομικής συνεισφοράς σε οποιοδήποτε εκπαιδευτική ή κοινωνική διαδικασία (Laal & Laal, 2012). Η συνεργατική μάθηση παρέχει στους μαθητές ευκαιρίες να ενισχύσουν τις δεξιότητές της αυτοκριτικής σκέψης, να βελτιώσουν τις διαπροσωπικές και ομαδικές τους ικανότητες επικοινωνίας και να συμμετέχουν ενεργά σε ομαδικές δραστηριότητες μάθησης. Οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται να λαμβάνουν αποφάσεις

διδασκαλίας με βάση τη σοφία του συνόλου, τις κοινές εμπειρίες και την πρακτική γνώση. Η αξιολόγηση και η τεκμηρίωση του αντίκτυπου αυτής της διδακτικής προσέγγισης προωθεί μια φιλοσοφία συνεργασίας που δίνει προτεραιότητα στην ομαδική εργασία έναντι του ανταγωνισμού. Ενώ ορισμένοι εκπαιδευτικοί μπορεί να χρησιμοποιούν εναλλακτικά τους όρους collaborative και cooperative, η κύρια εστίασή τους παραμένει στην επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων μέσω της ομαδικής μάθησης (Redes, 2016). Η συζήτηση γύρω από τις διαφορές μεταξύ της collaboration και της cooperation μπορεί να είναι περίπλοκη, καθώς συχνά χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Ωστόσο, οι ερευνητές οριοθετούν τις δύο έννοιες ως ξεχωριστές μορφές επικοινωνίας. Η cooperative learning χαρακτηρίζεται από μια δομημένη και υποστηρικτική προσέγγιση για τους εκπαιδευτικούς, παρέχοντας σαφή καθοδήγηση στους μαθητές και συγκεκριμένους στόχους. Από την άλλη πλευρά, η collaboration συνδέεται με την κοινωνικο-κονστрукτιβιστική θεωρία, δίνοντας έμφαση στη συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή κοινότητα και στην ευρύτερη εξερεύνηση της γλώσσας και του πολιτισμού (Lin, 2016).

Ενώ μπορεί να υπάρχει κάποια σύγχυση μεταξύ των όρων συνεργατική (collaborative) και συνεργατική μάθηση (cooperative learning), είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η συνεργατική μάθηση είναι ένα υποσύνολο της συνεργατικής μάθησης (Yang, 2023). Ορισμένοι συγγραφείς προτείνουν ότι η επικρατέστερη προσέγγιση στη συνεργατική μάθηση περιλαμβάνει μια μετάβαση από μια πιο δομημένη (cooperative) σε μια λιγότερο δομημένη (collaborative) μορφή, με ορισμένους συγγραφείς να τονίζουν τη σημασία της διάκρισης μεταξύ αυτών των όρων (Redes, 2016). Παρά τις διαφορές τους στην προέλευση και τις υποθέσεις σχετικά με τη γνώση, και οι δύο προσεγγίσεις συνεργάζονται για να διευκολύνουν την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία των μαθητών, οδηγώντας τελικά σε βαθύτερη κατανόηση και κοινή γνώση (Yang, 2023).

Στην cooperative learning, οι μαθητές ακολουθούν δομημένες μεθόδους, όπως το παζλ, όπου ο καθένας συνεισφέρει σε ένα μέρος του μαθήματος και στη συνέχεια μοιράζεται τα ευρήματά του με τους συμμαθητές του. Η collaborative learning, από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνει τους μαθητές που εργάζονται από κοινού για έναν κοινό στόχο. Ενώ η συνεργατική μάθηση στερείται επίσημων στρατηγικών, ενισχύει όμως ένα διαδραστικό περιβάλλον και το παράλληλο παιχνίδι. Παρά τις διαφορές τους, και οι δύο προσεγγίσεις προσφέρουν υποστήριξη για τη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών (Park & Lee, 2015). Ο στόχος της cooperative learning είναι η συνεργασία για την επίτευξη μιας λύσης, ενώ ο στόχος της collaborative learning είναι να ενθαρρύνει την ανεξάρτητη, επικοινωνιακή σκέψη, παρόλο που η απόρριψη του ανταγωνισμού μπορεί να αμφισβητήσει

τις αρχές της cooperative learning. Οι ερευνητές χρησιμοποιούν τα επιχειρήματά τους για να υποστηρίξουν τη μία ή την άλλη προσέγγιση παρέχοντας επιστημονικές διακρίσεις (Redes, 2016). Στη cooperation οι εργασίες αναλύονται σε ανεξάρτητες επιμέρους εργασίες, επιτρέποντας σε κάθε άτομο να αναλάβει ένα μέρος της εργασίας που μπορεί να ολοκληρώσει μεμονωμένα. Ενώ στην collaboration είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι οι γνωστικές διαδικασίες μπορεί να λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα γνώσεων ή δεξιοτήτων μεταξύ των συμμετεχόντων, καθένα από τα οποία συνεισφέρει μοναδικά στην επίλυση προβλημάτων. Στην cooperation, ο συντονισμός χρειάζεται μόνο όταν συγκεντρώνονται μερικά αποτελέσματα, ενώ η collaboration περιλαμβάνει μια συντονισμένη και συγχρονισμένη προσπάθεια για τη δημιουργία και τη διατήρηση ενός κοινού εννοιολογικού πλαισίου για την επίλυση ενός προβλήματος (Dillenbourg et al., 2009).

Συνολικά, η cooperative και collaborative μάθηση αν και είναι διακριτές έχουν περισσότερες ομοιότητες παρά διαφορές. Και οι δύο προσεγγίσεις χρησιμοποιούν την επιρροή των συνομηλίκων για να δώσουν προτεραιότητα σε πνευματικά και ουσιαστικά ζητήματα, με έμφαση στη μάθηση με επίκεντρο τον μαθητή και όχι στην παραδοσιακή διδασκαλία με επίκεντρο τον δάσκαλο. Και οι δύο μοιράζονται θεωρητικές πεποιθήσεις ότι η μάθηση είναι ενεργή, εποικοδομητική διαδικασία που βασίζεται σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον με αποδοχή διαφορετικών μαθητών, η μάθηση είναι κοινωνική που επηρεάζεται από πλούσια περιβάλλοντα και έχει συναισθηματικές και υποκειμενικές διαστάσεις (Yang, 2023).

1.3.4. Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία

Η συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης γίνεται ολοένα και πιο διαδεδομένη πρακτική στον σύγχρονο κόσμο. Η αυξανόμενη ανάγκη της κοινωνίας να αντιμετωπίσει κοινά ζητήματα και προκλήσεις έχει μετατοπίσει την εστίαση από την ατομική προσπάθεια στην προτίμηση για ομαδική συνεργασία και από την ανεξαρτησία στην αίσθηση της κοινότητας. Η συνεργατική μάθηση είναι μια εκπαιδευτική προσέγγιση όπου οι μαθητές εργάζονται μαζί σε ομάδες για να λύσουν προβλήματα, να ολοκληρώσουν εργασίες ή να δημιουργήσουν προϊόντα. Σε αυτό το περιβάλλον, οι μαθητές αντιμετωπίζουν κοινωνικές και συναισθηματικές προκλήσεις και ενθαρρύνονται να διατυπώσουν και να υπερασπιστούν τις ιδέες τους. Σε ένα συνεργατικό περιβάλλον μάθησης, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε ουσιαστικές συζητήσεις με τους συμμαθητές τους, να παρουσιάσουν και να υπερασπιστούν τις ιδέες τους, να ανταλλάξουν διαφορετικές πεποιθήσεις, να

αμφισβητήσουν διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις και να συμμετάσχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία (Laal & Laal, 2012). Σύμφωνα με τον Redes (2016) η συνεργατική μάθηση επηρεάζει θετικά την αξιολόγηση και τον καθορισμό στόχων μέσω διαφόρων συνιστωσών. Σε όλη αυτή τη διαδικασία, λαμβάνονται υπόψη οι στάσεις των μαθητών απέναντι στη μάθηση και η προθυμία τους για μάθηση. Επιπλέον, καθορίζονται στόχοι και οι δραστηριότητες σχεδιάζονται προσεκτικά για να ευθυγραμμιστούν με την επίτευξη αυτών των μαθησιακών στόχων. Η ενεργός συμμετοχή και η απόκτηση γνώσεων ενθαρρύνονται κατά την υλοποίηση αυτών των δραστηριοτήτων. Επίσης, πραγματοποιείται διεξοδική ανάλυση των δραστηριοτήτων και των αποτελεσμάτων, με έμφαση στην αξιολόγηση της μάθησης και της απόδοσης των μαθητών. Ουσιαστικά, η συνεργατική μάθηση στοχεύει στην ενίσχυση των επιστημονικών, μαθησιακών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων (Redes, 2016).

Σύμφωνα με τα ευρήματα των Oktaviani et al. (2023), η συνεργατική μάθηση έχει αποδειχθεί ότι είναι μια αποτελεσματική μέθοδος για την προσχολική εκπαίδευση. Αυτή η προσέγγιση έχει διαπιστωθεί ότι έχει θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων συνεργασίας των παιδιών, των δεξιοτήτων επικοινωνίας και της δημιουργικής σκέψης. Ωστόσο, η επιτυχής εφαρμογή αυτής της μεθόδου μπορεί να είναι δύσκολη. Η εισαγωγή της συνεργατικής μάθησης στο νηπιαγωγείο μπορεί να αποτελέσει πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς, καθώς τα μικρά παιδιά σε αυτό το στάδιο συνήθως είναι εγωκεντρικά. Παρόλο αυτά, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν τη συνεργατική μάθηση ως μια ενδιαφέρουσα μέθοδο ακόμη και για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η συνεργατική μάθηση μπορεί να βελτιώσει σημαντικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για τη μελλοντική επιτυχία των παιδιών, ενισχύοντας τη συνεργασία και τις ικανότητες ομαδικής εργασίας που θα είναι ωφέλιμες σε πολλές πτυχές της ζωής τους (Zisporoulou, 2019). Η συνεργατική μάθηση είναι μια πολύτιμη μέθοδος για την προώθηση της ανάπτυξης των παιδιών και την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων και των εκτελεστικών τους λειτουργιών, ιδιαίτερα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. Οι πρώιμες κοινωνικές εμπειρίες και οι εκτελεστικές λειτουργίες παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της μελλοντικής ανάπτυξης των παιδιών. Μελέτες δείχνουν ότι οι κοινωνικές δεξιότητες έχουν ισχυρό αντίκτυπο στην ακαδημαϊκή επιτυχία και την κοινωνική ευημερία. Τα παιδιά που είναι σε θέση να οικοδομήσουν θετικές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους είναι πιο πιθανό να διαπρέψουν στο σχολείο και να διατηρήσουν μια θετική προοπτική. Επιπλέον, εκτελεστικές λειτουργίες όπως ο καθορισμός στόχων, ο προγραμματισμός και η επίλυση προβλημάτων είναι απαραίτητες για την ακαδημαϊκή πρόοδο των παιδιών. Μέσω της

συνεργατικής μάθησης, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να καλλιεργήσουν αυτές τις δεξιότητες αλληλεπιδρώντας με τους συνομηλίκους τους σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον. Στη συνεργατική μάθηση, τα παιδιά μπορούν να ωφεληθούν πολύ από τη συνεργασία με συνομηλίκους που είναι πιο προηγμένοι κοινωνικά και γνωστικά. Οι συνομήλικοι που είναι κοινωνικά ικανοί μπορούν να καθοδηγήσουν και να υποστηρίξουν αποτελεσματικά τις αλληλεπιδράσεις, οδηγώντας σε θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα για τα παιδιά. Η επιλογή ενός συνεργατικού εταίρου που διαπρέπει τόσο σε κοινωνικές όσο και σε γνωστικές δεξιότητες μπορεί να ενισχύσει τη γνωστική ανάπτυξη στα παιδιά. Ωστόσο, απαιτείται περαιτέρω έρευνα για την επικύρωση αυτών των θεωριών και τη διερεύνηση πιθανών διαφοροποιήσεων στα αποτελέσματα με βάση το επίπεδο δεξιοτήτων του συνεργάτη (Park & Lee, 2015).

Η προσχολική εκπαίδευση απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση που περιλαμβάνει την εκπαίδευση, τη φροντίδα και την ανάπτυξη και ενισχύεται με τη συνεργατική υποστήριξη γονέων και δασκάλων (Oktaviani et al., 2023). Θεωρείται σημαντικό οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαίδευση των παιδιών, προσφέροντάς τους προσοχή, υποστήριξη και καθοδήγηση. Η πειθαρχία και η υποδειγματική συμπεριφορά ενηλίκων είναι σημαντικά για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αξιών των παιδιών (Oktaviani et al., 2023).

Η συνεργασία είναι ζωτικής σημασίας στην εκπαίδευση, καθώς ενσωματώνει τα παιδιά που εργάζονται μαζί σε διάφορες δραστηριότητες, όπως κύκλους συζήτησης και εργαστήρια. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για μαθητές με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο. Από μια κοινωνιολογική και πολιτισμική προοπτική, τα ενδιαφέροντα και οι αλληλεπιδράσεις των παιδιών είναι σημαντικές στη μαθησιακή τους διαδικασία. Η πεποίθηση ότι τα παιδιά διαμορφώνουν την ταυτότητά τους μέσω των πράξεων τους υπογραμμίζει τη σημασία της ενεργούς συμμετοχής στην εκπαίδευσή τους (Svinth, 2013). Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι οι μαθητές που εργάζονται μαζί σε μικρές ομάδες σε εργασίες έχουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με εκείνους που εργάζονται ανεξάρτητα. Αυτά τα οφέλη περιλαμβάνουν βελτιωμένη ανάπτυξη γνώσεων, αυξημένη αυτοπεποίθηση και κίνητρα, βελτιωμένες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και θετικές στάσεις απέναντι στους συνομηλίκους. Η έρευνα δείχνει ότι οι ομάδες τείνουν να υπερτερούν των ατόμων σε διάφορες εργασίες και σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, και ακόμη τα άτομα που συμμετέχουν σε ομαδική εργασία τείνουν να έχουν καλύτερες επιδόσεις και στις ατομικές αξιολογήσεις (Trilling & Fadel, 2012).

Η μελέτη της Zisopoulou (2019) τονίζει τη σημασία των δεξιοτήτων επικοινωνίας για την ενίσχυση της συνεργατικής μάθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αυτές οι δεξιότητες είναι κρίσιμες για μια σειρά δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των μαθηματικών, της μουσικής και των γλωσσικών εργασιών. Επιπλέον, η βελτίωση των επικοινωνιακών ικανοτήτων μπορεί να βοηθήσει στην πρόοδο των παιδιών με αναπηρίες και στην καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων. Πέραν αυτού, η μελέτη υπογραμμίζει τη σημασία των εκπαιδευτικών να διαθέτουν ποικίλες δεξιότητες για επιτυχημένη συνεργατική μάθηση. Κατά συνέπεια, αναπτύσσονται προγράμματα για την καλλιέργεια κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, με στόχο να δημιουργηθεί μια ισχυρή βάση για το μέλλον τους. Η συνεργασία στην εκπαίδευση περιλαμβάνει το συνδυασμό των δεξιοτήτων, των γνώσεων και των στάσεων των συμμετεχόντων μέσω ομαδικής εργασίας, προβληματισμού ή έργων. Επιτρέπει τη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών, εμπλουτίζοντας την κοινωνική πτυχή της μάθησης. Ωστόσο, ορισμένοι μαθητές μπορεί να είναι απρόθυμοι να εμπλακούν ενεργά, ενώ άλλοι μπορεί να είναι πολύ χαλαροί και να βασίζονται στους συμμαθητές τους για να κάνουν τη δουλειά (Pardede, 2020). Στον τομέα της εκπαίδευσης, η συνεργατική μάθηση έχει σχεδιαστεί για να ενισχύσει τις διδακτικές πρακτικές που ωφελούν ένα ευρύ φάσμα μαθητών. Προκειμένου να εφαρμοστεί αποτελεσματικά η συνεργατική μάθηση, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί ένα υποστηρικτικό και προσανατολισμένο προς τους στόχους περιβάλλον μέσα στην ομάδα (Laal & Laal, 2012). Η απλή τοποθέτηση των μαθητών σε ομάδες δεν αρκεί για να εξασφαλιστεί η συνεργασία. Τα μέλη μπορεί να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στη συνεργασία τους και διαφωνίες σχετικά με τα καθήκοντα και τις μεθόδους μάθησης. Επιπλέον, η αντιμετώπιση διάφορων απόψεων και των μελών που δεν συνεισφέρουν μπορεί να είναι προβληματική. Για να αποφευχθούν αυτά τα ζητήματα, συνιστάται να σχηματίζονται ομάδες χρησιμοποιώντας πέντε βασικά στοιχεία για αποτελεσματική συνεργατική μάθηση (Gillies, 2014; Laal & Laal 2012). Σύμφωνα με τους Laal & Laal (2012), Laal et al. (2014), Gillies (2014) και Gillies (2016) οι προϋποθέσεις αυτές είναι : 1) η θετική αλληλεξάρτηση όπου τα μέλη της ομάδας δεσμεύονται να βασίζονται ο ένας στον άλλον για την επίτευξη του στόχου. Όταν ένας μαθητής αντιμετωπίζει δυσκολίες, η ομάδα συνεργάζεται για να παρέχει υποστήριξη και να τον ενθαρρύνει να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του. Η θετική αλληλεξάρτηση υπογραμμίζει τη σημασία του να βλέπουν οι μαθητές την ομάδα ως μια συνεκτική μονάδα, αναγνωρίζοντας ότι η συνδυασμένη επιτυχία τους βασίζεται στην ενότητα και την υποστήριξη. 2) Η ενεργός αλληλεπίδραση δηλαδή η προθυμία των μελών της ομάδας να προσφέρουν ενθάρρυνση και υποστήριξη ο ένας στον άλλο στην επιδίωξη

του κοινού στόχου. Κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης, τα άτομα εκφράζουν, διευκρινίζουν και μοιράζονται τις απόψεις και τις γνώσεις τους. Είναι σημαντικό για τα μέλη της ομάδας να συμμετέχουν ενεργά, να προσφέρουν ανατροφοδότηση μεταξύ τους και να υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον. 3) Η ατομική και προσωπική ευθύνη της ομάδας που αναφέρεται στην υποχρέωση κάθε μαθητή να διασφαλίσει ότι θα ολοκληρώσει τη δική του εργασία και, παράλληλα, να επιβλέψει ότι και οι υπόλοιποι μαθητές θα ολοκληρώσουν τις δικές τους, 4) η προώθηση των κοινωνικών και διαπροσωπικών δεξιοτήτων όπου οι μαθητές ενθαρρύνονται να αναπτύξουν και να εξασκήσουν δεξιότητες επικοινωνίας, διαχείρισης συγκρούσεων, ηγεσίας και συνεργατικής λήψης αποφάσεων. Αυτές οι δεξιότητες είναι θεμελιώδεις για τη δημιουργία ενός υγιούς και αποτελεσματικού συνεργατικού περιβάλλοντος. 5) Η ομαδική αυτοαξιολόγηση όπου τα μέλη θέτουν στόχους, αξιολογούν την απόδοσή τους και την πρόοδο τους εντοπίζοντας αλλαγές για να λειτουργήσουν πιο αποτελεσματικά στο μέλλον. Μέσω αυτών των στοιχείων, η συνεργατική μάθηση προωθεί την εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική κατανόηση και βοηθά στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων ζωής.

Η μελέτη που διεξήγαγε η Zisopoulou (2019) διερεύνησε τη χρήση της συνεργατικής μάθησης στα νηπιαγωγεία στην Ελλάδα. Τα ευρήματα δείχνουν ότι ενώ η υιοθέτηση αυτής της μεθόδου δεν είναι υποχρεωτική, ορισμένοι εκπαιδευτικοί την έχουν ενσωματώσει στην πρακτική τους ακόμη και χωρίς επίσημη κατάρτιση. Επιπλέον, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η εκπαίδευση συνεργατικής μάθησης πραγματοποιείται συνήθως σε πανεπιστήμια όπου οι μαθητές μαθαίνουν πώς να εφαρμόζουν τη μέθοδο σε σχολικό περιβάλλον. Η μελέτη τονίζει επίσης ότι η συνεργατική μάθηση είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική σε ελεύθερες ή δημιουργικές δραστηριότητες όπως η τέχνη και η μουσική. Επιπλέον, οι εξελίξεις στην τεχνολογία έχουν μεταμορφώσει τις πρακτικές συνεργατικής μάθησης και διδασκαλίας στη σύγχρονη εποχή.

Η συνεργατική μάθηση ξεχωρίζει από τις παραδοσιακές μεθόδους εκπαίδευσης λόγω της εστίασής της στους ομαδικούς στόχους και της αξίας που αποδίδεται στις συλλογικές προσπάθειες. Λειτουργεί με την πεποίθηση ότι η επιτυχία όλων των μελών της ομάδας είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη κοινών στόχων, προάγοντας μια αίσθηση αμοιβαίας εξάρτησης και υποστήριξης μεταξύ των μαθητών. Η προσέγγιση κατηγοριοποιεί τους μαθησιακούς στόχους σε συνεργατικές, ανταγωνιστικές και ατομικιστικές κατηγορίες, με μεγάλη έμφαση στη συνεργατική δομή στόχων που δίνει προτεραιότητα στην αλληλεξάρτηση των μαθητών. Αυτό διαφέρει από τις ανταγωνιστικές και ατομικιστικές δομές που δίνουν έμφαση στην ατομική επιτυχία και σύγκριση μεταξύ των μαθητών (Lin,

2016). Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας, όπου η γνώση μεταδίδεται αποκλειστικά από τον εκπαιδευτικό, η συνεργατική μάθηση επιτρέπει στους μαθητές να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και να μάθουν ο ένας από τον άλλο. Κάθε άτομο διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στο να μοιράζεται τις απόψεις και τις ιδέες του, ενώ παράλληλα επισημαίνει τις μοναδικές συνεισφορές και δεξιότητες του. Αυτή η προσέγγιση δεν είναι απλώς μια εκπαιδευτική στρατηγική, αλλά ένα σύστημα πεποιθήσεων που προωθεί τον αμοιβαίο σεβασμό, την υπευθυνότητα και την ελεύθερη ανταλλαγή γνώσεων. Μέσω αυτής της διαδικασίας συνεργασίας, οι ομάδες είναι σε θέση να αναπτύξουν τις δικές τους λύσεις και να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις, ενισχύοντας τελικά την ικανότητά τους να ξεπερνούν τις προκλήσεις και να επιτυγχάνουν τους κοινούς τους στόχους (Laal & Laal, 2012). Σε αυτό το πλαίσιο, οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην καλλιέργεια των μαθησιακών ικανοτήτων των μαθητών χωρίς απλώς να τους δίνουν τις απαντήσεις. Επιπλέον, είναι καθήκον τους να εντοπίζουν δραστηριότητες που προάγουν την ανάπτυξη της κοινωνικής και συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών, συμπεριλαμβανομένης της ενσυναίσθησης (Zisopoulou, 2019).

Σύμφωνα με τους Smith & MacGregor (1992), πρόσφατες έρευνες υποδηλώνουν ότι η μάθηση επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον και τις δραστηριότητες στις οποίες εντάσσεται. Στα περιβάλλοντα συνεργατικής μάθησης, οι μαθητές εμπλέκονται σε προκλητικές εργασίες που ξεκινούν με προβλήματα, ωθώντας τους να εντοπίσουν σημαντικές πληροφορίες και ιδέες. Αντί να παρακολουθούν παθητικά, οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στην εξεύρεση λύσεων. Τέτοια εμπλουτιστικά περιβάλλοντα βοηθούν τους μαθητές να ενισχύσουν την κριτική τους σκέψη και τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων (Smith & MacGregor, 1992). Η έρευνα έχει επισημάνει την προσοχή στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι ψηφιακές τεχνολογίες στην εκπαίδευση, διευκολύνοντας την αλληλεπίδραση, τη συνεργατική οικοδόμηση γνώσης και την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους τους μαθητές. Παρά την εκτεταμένη έρευνα που διεξήχθη για τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση, υπάρχει έλλειψη δημοσιευμένων εμπειρικών στοιχείων που να καταδεικνύουν πώς ο συνδυασμός συνεργατικής μάθησης και τεχνολογιών μπορεί να ενισχύσει την εκπαιδευτική εμπειρία και την αλληλεπίδραση στην εκπαίδευση (Dukuzumuremyi & Siklander, 2018).

Συμπερασματικά, η εφαρμογή της συνεργατικής μάθησης προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα σε διαφορετικούς τομείς. Κοινωνικά, προωθεί ένα θετικό περιβάλλον στην τάξη προάγοντας τη συνεργασία και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Ακαδημαϊκά, ενισχύει τη συμμετοχή των μαθητών και τις δεξιότητες κριτικής σκέψης, ενώ διευκολύνει τη

βαθύτερη κατανόηση του υλικού μέσω συζήτησης και ανταλλαγής ιδεών. Ψυχολογικά, ενισχύει την αυτοπεποίθηση και μειώνει το άγχος, κάνοντας τη μαθησιακή εμπειρία πιο ευχάριστη και ωφέλιμη.

1.3.5. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη διασφάλιση της επιτυχούς εκτέλεσης της συνεργατικής μάθησης. Είναι σημαντικό για αυτούς να προσφέρουν συνεχή υποστήριξη και καθοδήγηση, τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο. Η ενεργός συμμετοχή τους είναι απαραίτητη στην οργάνωση των συνεργατικών δραστηριοτήτων των παιδιών, επιτρέποντάς τους να επωφεληθούν πλήρως από τη συνεργασία. Οι δάσκαλοι διευκολύνουν τη μαθησιακή διαδικασία προάγοντας την αλληλεπίδραση και καλλιεργώντας μια αίσθηση κοινής κατανόησης μεταξύ των μαθητών (Svinth, 2013). Στη συνεργατική μάθηση, οι εκπαιδευτικοί βλέπουν τους εαυτούς τους ως μέντορες που καθοδηγούν τους μαθητές μέσω πνευματικών εμπειριών, με στόχο την προώθηση της ανεξαρτησίας και της ομαδικής εργασίας μεταξύ των μαθητών (Laal et al., 2014). Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως συντονιστής και όχι ως αυστηρή φιγούρα εξουσίας, καθοδηγώντας και υποστηρίζοντας τους μαθητές αντί να επιβάλλει τη γνώση. Αυτή η προσέγγιση ενθαρρύνει ένα θετικό περιβάλλον μάθησης που βασίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό, την επικοινωνία και την υποστήριξη μεταξύ των μαθητών (Lin, 2016). Η ανεπαρκής κατάρτιση των εκπαιδευτικών μπορεί να εμποδίσει την αποτελεσματικότητα αυτής της μεθόδου. Η επιτυχία της εφαρμογής της συνεργατικής μάθησης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις δεξιότητες του δασκάλου. Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται να επικεντρωθούν στην καθοδήγηση των μαθητών στην επίλυση προβλημάτων και στην ηγεσία της ομάδας, λαμβάνοντας υπόψη τα μοναδικά χαρακτηριστικά και τις μαθησιακές τους προτιμήσεις (Oktaviani et al., 2023). Η κύρια εστίαση του εκπαιδευτικού είναι να διευκολύνει τη μάθηση των μαθητών, επιτρέποντας την αυξημένη συμμετοχή των μαθητών και τον μειωμένο έλεγχο των εκπαιδευτικών. Σε συνεργατικές τάξεις, ενθαρρύνεται τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί να συμμετέχουν ενεργά σε μια αυθεντική μαθησιακή εμπειρία (Redes, 2016). Οι εκπαιδευτικοί αναλαμβάνουν το ρόλο των συντονιστών και των δημιουργών ευκαιριών μάθησης (Smith & MacGregor, 1992).

Οι Dukuzumuremyi & Siklander (2018) αναφέρουν ότι στην εκπαιδευτική διαδικασία οι εκπαιδευτικοί αναλαμβάνουν τον σημαντικό ρόλο της καθοδήγησης και της οργάνωσης των διδακτικών δραστηριοτήτων στην τάξη. Οι εκπαιδευτικοί έχουν την ευθύνη στην προώθηση ενός περιβάλλοντος συνεργατικής μάθησης, με τις ψηφιακές τεχνολογίες

να βοηθούν σε αυτή την προσπάθεια για την υποστήριξη διαδραστικών και συνεργατικών μεθόδων διδασκαλίας. Επιλέγουν προσεκτικά και χρησιμοποιούν εργαλεία που υποστηρίζουν τη συνεργατική μάθηση, επιτρέποντας στους μαθητές να αλληλεπιδρούν και να συνεργάζονται αποτελεσματικά σε διάφορες μαθησιακές δραστηριότητες (Dukuzumuremyi & Siklander, 2018). Επίσης, συμπεριλαμβάνουν στην τάξη δραστηριότητες συνεργατικής μάθησης, όπως η χρήση με τουβλάκια Lego και παζλ. Με την εισαγωγή αυτή έχει παρατηρηθεί ότι το επίπεδο δημιουργικότητας και καινοτομίας είναι αυξημένο. Η συνεργατική μάθηση περιλαμβάνει πλεονεκτήματα όπως η ενίσχυση των γνωστικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, η τόνωση της αυτοπεποίθησης και των ικανοτήτων των μαθητών και την ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής στη μαθησιακή διαδικασία. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν κάποιες δυσκολίες για την εφαρμογή της. Μερικά από τα οποία είναι ο χρόνος προετοιμασίας, η ανάγκη να διατυπωθούν με σαφήνεια τα προβλήματα που θα πρέπει να επιλυθούν αλλά και ο χρόνος που απαιτείται για την επίτευξη αποτελέσματος (Oktaviani et al., 2023).

Η μελέτη περίπτωσης των Dukuzumuremyi & Siklander (2018) περιγράφει τις διάφορες μορφές αλληλεπίδρασης μάθησης σε μια πραγματική τάξη με τη χρήση φορητών υπολογιστών. Τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν τον κρίσιμο ρόλο των εκπαιδευτικών στη δημιουργία ευνοϊκών περιβαλλόντων για ομαδική αλληλεπίδραση. Οι εκπαιδευτικοί εφάρμοσαν στρατηγικές για την προώθηση της συνεργασίας, την υποστήριξη της κοινωνικής ανάπτυξης και της μάθησης μεταξύ των μαθητών. Επιπλέον, οι στρατηγικές αυτές περιλάμβαναν την ενθάρρυνση, τη διαθεσιμότητα, την υποστήριξη της κοινωνικής ανάπτυξης και τη μάθηση, καθώς και τον σεβασμό μεταξύ των μαθητών. Η μελέτη υπογραμμίζει τη σημασία της προσφοράς διαφορετικών ερεθισμάτων και της παροχής υποστήριξης από τους εκπαιδευτικούς για την ενθάρρυνση των μαθητών να συμμετέχουν σε διάφορες μαθησιακές δραστηριότητες και αλληλεπιδράσεις. Κατά την άποψη του Redes (2016) η εφαρμογή της συνεργατικής μάθησης σε επίπεδο προσχολικής ηλικίας μπορεί να είναι μια δύσκολη αποστολή για τους παιδαγωγούς, αλλά η έρευνα δείχνει ότι είναι επωφέλης για τα παιδιά. Η έρευνα δείχνει την επιτυχία της ενίσχυσης των θεμελιωδών δεξιοτήτων προσχολικής ηλικίας και των διδακτικών ικανοτήτων με τη συμμετοχή όλων των εκπαιδευτικών σε πρακτικές συνεργατικής μάθησης, οι οποίες αντικαθιστούν τις παραδοσιακές μεθόδους. Οι εκπαιδευτικοί που υιοθετούν τη μέθοδο της συνεργασίας αναζητούν καθοδήγηση σχετικά με την κατάλληλη ομαδοποίηση, λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες όπως το μέγεθος της ομάδας, το φύλο, το επίπεδο δεξιοτήτων και τη φύση της εργασίας.

Η σημασία των συνεργατικών δραστηριοτήτων στην προσχολική ηλικία είναι προφανής, αλλά υπάρχουν περιορισμένα στοιχεία για την αποτελεσματική ομαδοποίηση αυτής της ηλικιακής ομάδας. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας συχνά θεωρούνται εγωκεντρικά, γεγονός που μπορεί να κάνει δύσκολη την πλήρη κατανόηση των ωφελειών της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης. Οι εγωκεντρικές τάσεις τους μπορεί επίσης να εμποδίσουν την ικανότητά τους να διατηρούν τη συνεργασία και να περιηγούνται σε διαφορετικές προοπτικές, περιορίζοντας έτσι πιθανώς την επιτυχημένη συνεργασία μεταξύ τους. Όσα τα παιδιά απομακρύνονται σταδιακά από την εγωκεντρική σκέψη καθώς ωριμάζουν τους δίνεται η δυνατότητα να μοιράζονται και να συνεργάζονται τόσο με ενήλικες όσο και με συνομηλίκους. Η συνεργασία με άλλους επιτρέπει στα παιδιά να καλλιεργήσουν τον σεβασμό και την ενσυναίσθηση προς τους άλλους, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν διαφορετικές απόψεις. Η απόκτηση αυτών των δεξιοτήτων από νωρίς καλλιεργεί τις διαπροσωπικές σχέσεις και ενισχύει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές ικανότητες στα παιδιά (Tutkun, 2023). Επιπλέον, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορεί να δυσκολεύονται να διαχειριστούν τις γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για αποτελεσματική συνεργασία. Η αναγνώριση των ανησυχιών από την ερευνητική κοινότητα μπορεί να βοηθήσει στην εξήγηση της πρόσφατης έλλειψης έρευνας στον συγκεκριμένο τομέα. Έχει σημειωθεί ότι τα παιδιά ηλικίας έως 3 ετών συχνά συμμετέχουν σε παράλληλο παιχνίδι, όπου παίζουν μαζί με άλλα παιδιά χωρίς να τα εμπλέκουν ενεργά στο παιχνίδι. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά 4-5 ετών τείνουν να δείχνουν περισσότερο ενδιαφέρον για την αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους τους, καθώς έχουν αναπτύξει ισχυρές δεξιότητες συνεργασίας και έχουν μάθει πώς να συνεργάζονται αποτελεσματικά με τους άλλους. Ενώ ορισμένες μελέτες έχουν δείξει ότι τα μικρά παιδιά μπορούν να συνεργαστούν για να λύσουν προβλήματα, η έρευνα επικεντρώθηκε κυρίως στις αλληλεπιδράσεις τους μεταξύ τους και όχι στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα μιας ομάδας (Park & Lee, 2015).

Η συνεργατική μάθηση βασίζεται στους δασκάλους για την προώθηση της αλληλεπίδρασης και της συνεργασίας των μαθητών, οδηγώντας σε αυξημένη αυτονομία και λήψη αποφάσεων. Η στροφή προς τη συνεργατική μάθηση επηρεάζει θετικά την επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους μαθητές, ενισχύοντας ένα πιο ελκυστικό και υποστηρικτικό περιβάλλον μάθησης. Αυτή η προσέγγιση ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή των μαθητών και ενισχύει τα μαθησιακά αποτελέσματα μειώνοντας τη διασπαστική συμπεριφορά (Gillies, 2014).

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επωφεληθούν από τη συνεργατική μάθηση αναλαμβάνοντας το ρόλο του συντονιστή και αντιμετωπίζοντας ζητήματα που μπορεί να προκύψουν (Oktaviani et al., 2023). Η μελέτη του Gillies (2014) διαπίστωσε ότι οι εκπαιδευτικοί που χρησιμοποιούν τη συνεργατική μάθηση έχουν περισσότερες υποστηρικτικές αλληλεπιδράσεις με τους μαθητές σε σύγκριση με εκείνους που χρησιμοποιούν μόνο ομαδική εργασία. Οι μαθητές σε ομάδες συνεργασίας έχουν επίσης πιο θετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους. Αυτή η έρευνα υπογραμμίζει τη σημασία των εκπαιδευτικών για την προώθηση θετικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των μαθητών και τα οφέλη της συνεργατικής μάθησης.

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που προκύπτει είναι οι ανησυχίες των εκπαιδευτικών σχετικά με τη συνεργατική μάθηση. Οι δάσκαλοι θεωρούνται βασικοί παράγοντες στην εφαρμογή προγραμμάτων συνεργατικής μάθησης. Επομένως, είναι σημαντικό να συγκεντρωθούν οι απόψεις τους σχετικά με αυτήν την εκπαιδευτική προσέγγιση. Ωστόσο, υπάρχει περιορισμένη έρευνα σχετικά με τις ανησυχίες των δασκάλων για τη συνεργατική μάθηση, ιδιαίτερα μεταξύ των νηπιαγωγών. Μελέτες έχουν δείξει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί όταν εφαρμόζουν δραστηριότητες συνεργατικής μάθησης και τα απαραίτητα στοιχεία για αποτελεσματική διδασκαλία χρησιμοποιώντας αυτή τη μέθοδο (Zisopoulou, 2019).

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι ουσιαστικός για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτής της μεθόδου, η οποία μπορεί να είναι αναποτελεσματική εάν ο εκπαιδευτικός δεν αναγνωρίζει σωστά τα προβλήματα μάθησης. Επιπλέον, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοεί και να καλύπτει τα διαφορετικά στυλ μάθησης και το υπόβαθρο των μαθητών του (Oktaviani et al., 2023). Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των μαθητών και στην ενίσχυση των μαθησιακών εμπειριών τους στην τάξη. Αυτό περιλαμβάνει την οργάνωση ομάδων και εργασιών, την παροχή καθοδήγησης σχετικά με τη διευκόλυνση των αλληλεπιδράσεων κατά τη διάρκεια συζητήσεων μικρών ομάδων, τις προσδοκίες και την κατάλληλη συμπεριφορά. Με την προσφορά καθοδήγησης και ευκαιριών για αλληλεπίδραση, οι μαθητές μπορούν να μάθουν ο ένας από τον άλλο και ενθαρρύνονται να αναλάβουν διάφορους ρόλους στα καθήκοντα και στη λήψη αποφάσεων. Η έρευνα δείχνει ότι οι μαθητές συχνά στερούνται υψηλού επιπέδου γνωστικού λόγου στην αυτοδιαχείριση, καθιστώντας την εξωτερική καθοδήγηση ζωτικής σημασίας για την επεξεργασία πληροφοριών, την κριτική σκέψη και την εφαρμογή της προηγούμενης γνώσης. Όταν οι μαθητές καθοδηγούνται να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν γνωστικές δεξιότητες ομιλίας σε ομαδικές δραστηριότητες, όπως στα

μαθήματα φυσικών επιστημών, οι ικανότητες ομιλίας και συλλογισμού τους ενισχύονται. Οι ομαδικές δραστηριότητες βοηθούν επίσης στη βελτίωση των δεξιοτήτων συλλογισμού, επίλυσης προβλημάτων και μάθησης (Gillies, 2016).

1.3.6. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις

Η συνεργατική μάθηση περιλαμβάνει μια σειρά από εκπαιδευτικές στρατηγικές που προωθούν τη συνεργασία των μαθητών, με στόχο την οικοδόμηση συλλογικής γνώσης και κατανόησης (Redes, 2016). Προκειμένου να προωθηθεί η συνεργατική μάθηση στην προσχολική ηλικία, συνιστάται τα παιδιά να οργανώνονται σε μικρές ομάδες και να συνεργάζονται για έναν κοινό στόχο. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την καθοδήγηση των παιδιών καθώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, την ενθάρρυνση της ομαδικής εργασίας και την προώθηση της αμοιβαίας υποστήριξης. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν βασικές δεξιότητες του 21ου αιώνα και να καλλιεργήσουν μια ισχυρή αίσθηση συνεργασίας και υπευθυνότητας (Tutkun, 2023).

Οι πρακτικές της συνεργατικής μάθησης μπορεί να ποικίλλουν, αλλά όλες υπογραμμίζουν τη σημασία της ανταλλαγής ιδεών και την αναζήτηση κατανόησης, εύρεσης λύσεων ή νοημάτων. Η συνεργατική μάθηση βασίζεται στην ιδέα ότι η μάθηση είναι εγγενώς κοινωνική, με τους συμμετέχοντες να συμμετέχουν σε αλληλεπίδραση και συζήτηση. Αυτή η συλλογική προσέγγιση προάγει τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και ενθαρρύνει τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία (Laal & Laal, 2012). Η συνεργατική μάθηση αναφέρεται σε μια σειρά από εκπαιδευτικές στρατηγικές στις οποίες οι μαθητές συνεργάζονται μεταξύ τους ή με τους εκπαιδευτικούς για να ολοκληρώσουν κοινές ακαδημαϊκές εργασίες. Οι μαθητές οργανώνονται σε ομάδες και συνεργάζονται για να μοιραστούν σκέψεις, να αντιμετωπίσουν προκλήσεις ή να δημιουργήσουν κοινά έργα. Μια κοινή πτυχή αυτών των πρακτικών είναι να δίνεται προτεραιότητα στον εκπαιδευόμενο και να ενθαρρύνεται η αμοιβαία κατανόηση και η ενεργός εμπλοκή του. Καθ' όλη τη διάρκεια αυτών των δραστηριοτήτων, ο δάσκαλος χρησιμεύει ως πολύτιμος μέντορας, δίνοντας στους μαθητές την ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά στη δική τους μάθηση (Laal et al., 2014). Η ενεργή συμμετοχή του παιδιού στη μαθησιακή διαδικασία είναι απαραίτητη, αποτελώντας τον πυρήνα μιας συνεργατικής προσέγγισης. Αυτή η προσέγγιση διαμορφώνει ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση του παιδιού με άλλα παιδιά και εκπαιδευτικούς. Η συνεργατική μάθηση, όπου όλοι συνεισφέρουν μέσω της αμοιβαίας μάθησης και συμμετοχής, είναι το κλειδί. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να γνωρίζουν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του παιδιού,

προσφέροντας ελευθερία επιλογής δραστηριοτήτων και ενθαρρύνοντάς το να εκφράζει τον εαυτό του μέσω διάφορων δραστηριοτήτων. Το μαθησιακό περιβάλλον θα πρέπει να διαμορφωθεί με τρόπο που να προωθεί την εξερεύνηση, τη δημιουργικότητα και την αλληλεπίδραση, προσαρμόζοντας την ανάπτυξη του παιδιού (Lozančić & Tot, 2020).

Η συνεργατική μάθηση, που επιτυγχάνεται μέσα από συναντήσεις και δραστηριότητες παιδιών, αναγνωρίζεται ως σημαντική παιδαγωγική πρακτική. Μέσω αυτής της προσέγγισης, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να συμμετάσχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία και να ενισχύσουν τις κοινωνικές και γνωστικές τους δεξιότητες. Ουσιαστικά, η εμπειρία του παιδιού στο εκπαιδευτικό περιβάλλον υπερβαίνει την απλή απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων. Περιλαμβάνει επίσης την ενίσχυση της κριτικής σκέψης, της ανάλυσης και της ικανότητάς τους να συνεργάζονται με συνομηλίκους. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα παιδιά όχι μόνο αναπτύσσουν τη δική τους ταυτότητα αλλά αποκτούν και καλύτερη κατανόηση του κόσμου γύρω τους μέσω κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και δραστηριοτήτων. Ως εκ τούτου, η εκπαίδευση δεν αφορά απλώς τη μετάδοση γνώσεων, αλλά τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών (Svinth, 2013). Οι Trilling & Fadel (2012) διαπίστωσαν ότι η συνεργατική μάθηση είναι ωφέλιμη, αλλά είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη ορισμένοι παράγοντες προκειμένου η συνεργατική μάθηση να είναι επιτυχής. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν την επιλογή μελών της ομάδας που συνεργάζονται καλά και τη θέσπιση κανόνων που προωθούν τη θετική συνεργασία, την επιλογή δραστηριοτήτων που μπορούν να ωφεληθούν από τις διαφορετικές οπτικές και εμπειρίες των μελών, και τέλος η χρήση στρατηγικών συζήτησης για την ενίσχυση της μάθησης εντός των ομάδων.

Η συνεργασία παρέχει πολλαπλά οφέλη για τη μάθηση των παιδιών. Επιτρέπει στα παιδιά να δημιουργούν φυσικά περιβάλλοντα μάθησης όπου μπορούν να παρατηρούν, να μιμούνται και να ακούν τους συνομηλίκους τους. Αυτό τους βοηθά να μεταβαίνουν εύκολα μεταξύ διαφορετικών ρόλων και μορφών, προωθώντας μια κοινωνική και συνεργατική ατμόσφαιρα. Επιπλέον, καλλιεργεί τη δημιουργικότητα και προωθεί την εξερεύνηση, παρέχοντας μια πρακτική εμπειρία που εμπλουτίζει τη μάθηση. Τα παιδιά αποκτούν βαθύτερη κατανόηση εννοιών όπως η δικαιοσύνη και υφίστανται προσωπική ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης (Svinth, 2013). Θεωρείται, επίσης, ως ένας ευνοϊκός και αποτελεσματικός τρόπος για τα άτομα να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Δεν αποτελεί απλά μια τεχνική, αλλά μια κυρίαρχη τάση που γίνεται όλο και πιο δημοφιλής στη σύγχρονη εποχή. Η συνεργατική μάθηση περιλαμβάνει τους μαθητές που εργάζονται σε ομάδες για την επίτευξη κοινών στόχων, αναλαμβάνοντας την ευθύνη τόσο για τη δική τους μάθηση όσο και για αυτή των

συμμαθητών τους. Η επιτυχία ενός μαθητή ωφελεί ολόκληρη την ομάδα, οδηγώντας σε ένα περιβάλλον συνεργασίας που προωθεί την κοινή μάθηση (Laala & Ghodsi, 2012). Μέσω της έρευνας έχει διαπιστωθεί ότι οι μαθητές μπορούν να επιτύχουν διάφορα πλεονεκτήματα μέσω της συνεργατικής μάθησης, όπως η αμοιβαία μάθηση, τα αυξημένα κίνητρα για μαθητές με χαμηλές επιδόσεις και οι βελτιωμένες δεξιότητες επικοινωνίας. Για να μεγιστοποιηθούν αυτά τα οφέλη, είναι σημαντικό οι μαθητές να εκπαιδεύονται στις διαπροσωπικές δεξιότητες, οι ομάδες να έχουν εύλογο αριθμό μελών (έως τέσσερα μέλη) και να ενθαρρύνεται η ελεύθερη έκφραση απόψεων και η επίλυση προβλημάτων. Όταν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις, τόσο οι βοηθοί όσο και εκείνοι που βοηθιούνται επωφελούνται από τη συνεργασία (Gillies, 2014).

Η συνεργατική μάθηση θεωρείται ως μια επιτυχημένη μέθοδος διδασκαλίας που προωθεί τη μάθηση και την κοινωνικοποίηση των μαθητών. Η έρευνα δείχνει ότι οι μαθητές επωφελούνται από τις ευκαιρίες να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Αναγνωρίζεται η ικανότητά του εκπαιδευτικού να αυξάνει τη συνεργασία και την επιτυχία των μαθητών στην εκπαίδευση, καθώς και να βελτιώνει την προθυμία τους να συνεργαστούν με συμμαθητές που έχουν διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες. Επιπλέον, η συνεργατική μάθηση έχει αποδειχθεί ότι ενισχύει τις διαπολιτισμικές σχέσεις και τις ακαδημαϊκές επιδόσεις σε θέματα όπως η ανάγνωση, η γραφή, οι επιστήμες και τα μαθηματικά. Τα ευρήματα της έρευνας υπογραμμίζουν τα πολυάριθμα πλεονεκτήματα της συνεργατικής μάθησης, καθιερώνοντάς την ως σημαντική εκπαιδευτική στρατηγική (Gillies, 2014).

Συμπερασματικά, η συνεργατική μάθηση περιλαμβάνει διαφορετικές μεθόδους στην εκπαίδευση όπου οι μαθητές συνεργάζονται για να επιτύχουν έναν κοινό εκπαιδευτικό στόχο. Αυτή η μέθοδος υπογραμμίζει τη σημασία της ομαδικής εργασίας με σεβασμό και αναγνώριση στη συμβολή κάθε μαθητή. Κάθε μέλος της ομάδας παίζει καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων της. Αντί να εστιάζει στην ατομική επιτυχία και τον ανταγωνισμό, η συνεργατική μάθηση δίνει έμφαση στη σημασία της συλλογικής προσπάθειας για τη συνολική επιτυχία (Laal & Laal, 2012).

1.4 Δημιουργικότητα

Η δημιουργικότητα είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα, με πληθώρα ορισμών και απόψεων. Συνήθως αναφέρεται στην τάση των ατόμων να εξερευνούν καινοτόμες ιδέες και μεθόδους επίλυσης προβλημάτων. Προηγούμενες μελέτες επικεντρώνονταν στην ψυχολογική

εξέταση δημιουργικών ατόμων, αλλά πλέον η δημιουργικότητα θεωρείται προϊόν ατομικής ή συλλογικής προσπάθειας που επηρεάζει διάφορες πτυχές της ζωής μας (Pappas, 2022).

Στην εποχή της τεχνολογίας και της εκπαίδευσης αναδεικνύεται η σημασία της υποστήριξης και της καλλιέργειας της δημιουργικότητας στα παιδιά. Η εμπλοκή των παιδιών σε δημιουργικές δραστηριότητες όχι μόνο ενισχύει την ικανότητά τους να δημιουργούν και να εκφράζουν ιδέες, αλλά επίσης τα βοηθά να εντοπίζουν και να λύνουν προβλήματα. Η δημιουργικότητα παίζει ουσιώδη ρόλο βοηθώντας τα παιδιά να κατανοήσουν το περιβάλλον τους, να δημιουργήσουν συνδέσεις μεταξύ διαφορετικών στοιχείων, να βελτιώσουν την ευελιξία, τη φαντασία και τις ικανότητες αντιμετώπισης προβλημάτων. Η ενθάρρυνση της δημιουργικότητας στα παιδιά από μικρή ηλικία είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της ικανότητάς τους να σκέφτονται κριτικά και να καταλήγουν σε καινοτόμες ιδέες, οδηγώντας τελικά σε πρόοδο σε διάφορους τομείς. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η παιδική ηλικία είναι μια κομβική περίοδος για την καλλιέργεια των δεξιοτήτων της φαντασίας και την προώθηση της δημιουργικότητας, καθώς οι δημιουργικές προσπάθειες επιτρέπουν στα παιδιά να κατανοήσουν καλύτερα τον κόσμο γύρω τους. Επιπλέον, η ανάπτυξη της δημιουργικότητας ξεκινά από την παιδική ηλικία και συνεχίζεται στην εφηβεία, υπογραμμίζοντας τη σημασία της ενασχόλησης με δραστηριότητες που προάγουν τη φαντασία και την πρωτοτυπία για την ενίσχυση των δημιουργικών ικανοτήτων (Gbenga-Akanmu, 2022).

Η έρευνα για τη δημιουργικότητα ξεκίνησε στα μέσα του 19ου αιώνα. Έκτοτε επικεντρώθηκε στην κατανόηση των διαφόρων παραγόντων που συμβάλλουν στη δημιουργικότητα ενός ατόμου, συμπεριλαμβανομένων των γνωστικών διαδικασιών, των προσωπικών χαρακτηριστικών, των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιρροών. Η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες επηρεάζουν τη δημιουργικότητα έχει αποκτήσει δυναμική, με σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχολογία της ανθρώπινης απόδοσης και τις εφαρμογές της σε τομείς όπως η εκπαίδευση και η επιχειρηματικότητα (Kıroğlu, 2017).

Στα ανεπτυγμένα κράτη, οι πολιτικοί κατανοούν τη σημασία της καλλιέργειας της φαντασίας και της δημιουργικής σκέψης στα παιδιά ως επένδυση για το μέλλον της χώρας τους. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έθεσε την προώθηση της δημιουργικότητας ως στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2008, αναγνωρίζοντας το ρόλο της στην προώθηση της καινοτομίας και της ανάπτυξης δεξιοτήτων. Σε χώρες όπως η Αγγλία, η Αυστραλία και ο Καναδάς, οι εκπαιδευτικοί έχουν δώσει έμφαση στην ενθάρρυνση της δημιουργικής σκέψης των μαθητών για να τους ενδυναμώσουν σε αυτή τη διαδικασία. Πολυάριθμες μελέτες έχουν

δείξει ότι η δημιουργικότητα επηρεάζει σημαντικά την προσαρμογή, την επίλυση προβλημάτων, την προσωπική ανάπτυξη, τη λήψη αποφάσεων, την απόκτηση γλώσσας και τη μάθηση. Η έρευνα έχει τεκμηριώσει εκτενώς το ρόλο της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας των μαθητών (Gregoriadis et al, 2011). Η πρόμη παιδική ηλικία είναι μια κρίσιμη περίοδος για μάθηση και ανάπτυξη, καθώς τα παιδιά αναπτύσσουν τη γνώση μέσω των σχέσεων, της επικοινωνίας, της εξερεύνησης και του παιχνιδιού. Αναπτύσσουν σημαντικές δεξιότητες όπως ο λόγος, η κριτική σκέψη και η αλληλεπίδραση με τους άλλους και το περιβάλλον τους, ενισχύοντας τη δημιουργικότητα και την αίσθηση της περιέργειας. Η ενασχόληση με δημιουργικές δραστηριότητες σε νεαρή ηλικία είναι σημαντική για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτούνται στη σημερινή κοινωνία. Η δημιουργικότητα αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο και χρησιμοποιείται σε ένα ευρύ φάσμα πεδίων, συμπεριλαμβανομένων των τεχνών, των επιστημών, των επιχειρήσεων και της εκπαίδευσης. Είναι ένα καθοριστικό χαρακτηριστικό της ανθρωπότητας, ωστόσο όμως υπάρχει μια εσφαλμένη αντίληψη ότι απευθύνεται μόνο για ταλαντούχους. Στην πραγματικότητα, η δημιουργικότητα μπορεί να διδαχθεί και είναι προσβάσιμη σε όλους. Εντούτοις, εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη διερεύνησης της ιδέας της από πολιτιστική-ιστορική προοπτική (Ari, 2017).

Η δημιουργικότητα είναι η ικανότητα σκέψης με νέους και καινοτόμους τρόπους, ενώ η καινοτομία είναι η πράξη της εφαρμογής αυτών των ιδεών. Αυτές οι έννοιες έχουν προσελκύσει το ανθρώπινο ενδιαφέρον για αιώνες. Η σημασία τους έγκειται στον αντίκτυπό τους στην πολιτιστική ανάπτυξη καθώς και στη δημιουργία καινοτόμων λύσεων σε προβλήματα που δεν είχαν επιλυθεί στο παρελθόν. Η δημιουργικότητα βελτιώνει τη ζωή μας καθιστώντας την πιο πλούσια και ευχάριστη. Υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της δημιουργικότητας, συμπεριλαμβανομένου ενός που την ορίζει ως μια μοναδική απάντηση που στοχεύει στην επίτευξη ενός πολύτιμου σκοπού. Η μελέτη της δημιουργικότητας έχει κερδίσει το επιστημονικό ενδιαφέρον τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερα σε προηγμένες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ευρώπη και η Ιαπωνία (Alshammari & Thomran, 2023).

Η δημιουργικότητα διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην ανθρώπινη φύση, ιδιαίτερα στον σημερινό κόσμο, ο οποίος χαρακτηρίζεται από αυξανόμενες πολυπλοκότητες και προκλήσεις (Kupers et al., 2019). Ο 21ος αιώνας θεωρείται ως μια εποχή αυξημένης αβεβαιότητας, υπογραμμίζοντας τη σημασία της δημιουργικότητας για την αντιμετώπιση των εξελισσόμενων προκλήσεων. Η δημιουργικότητα κερδίζει αναγνώριση ως σημαντικό και παγκόσμιο θέμα ιδιαίτερα σε τομείς όπως η επιστήμη, η τεχνολογία, η οικονομία και η

πολιτική. Η εκπαίδευση δίνει επίσης μεγαλύτερη έμφαση στην ενθάρρυνση της δημιουργικότητας στους μαθητές, με τους εκπαιδευτικούς να διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην καθοδήγησή τους προς την ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων για ένα απρόβλεπτο μέλλον. Η δημιουργικότητα στην εκπαίδευση γίνεται ολοένα και πιο καθοριστικής σημασίας για την προετοιμασία των ατόμων για τη μελλοντική τους σταδιοδρομία και την προώθηση της προσαρμοστικότητας και της πολιτιστικής ανοχής στην κοινωνία. Όπως προτείνει ο Guilford (1967), η δημιουργικότητα είναι απαραίτητη για μια ολοκληρωμένη εκπαίδευση και για την αντιμετώπιση κοινωνικών ζητημάτων (Akyıldız & Çelik, 2020).

Στον 21ο αιώνα, η εκπαίδευση αναγνωρίζει τη δημιουργικότητα τόσο ως πολύτιμη δεξιότητα όσο και ως κρίσιμο οικονομικό πλεονέκτημα στη σημερινή κοινωνία. Σε όλο τον κόσμο, τα έθνη επαναξιολογούν τους εκπαιδευτικούς τους στόχους δίνοντας προτεραιότητα στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας για την ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και της ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού. Οι έρευνες στην ψυχολογία υποδεικνύουν ότι η δημιουργικότητα στο παρελθόν ήταν ένα ταλέντο που προορίζεται για λίγους προνομιούχους, όπως ο Picasso, ο Einstein και ο Mozart. Ωστόσο, οι σύγχρονες προοπτικές υποστηρίζουν ότι η δημιουργικότητα είναι μια δεξιότητα που μπορεί να καλλιεργηθεί σε όλα τα άτομα (Kıroğlu, 2017). Η δημιουργικότητα θεωρείται πλέον κρίσιμο συστατικό του εκπαιδευτικού προγράμματος, καθώς βοηθά στην ανάπτυξη σημαντικών δεξιοτήτων όπως η κριτική σκέψη, η επίλυση προβλημάτων και η προώθηση θετικών αλλαγών στο περιβάλλον. Ο στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι οι μαθητές αποκτούν τις απαραίτητες δεξιότητες για να γίνουν καινοτόμοι και αποτελεσματικοί ηγέτες, προετοιμάζοντάς τους για τους μελλοντικούς τους ρόλους ως εργαζόμενοι και μέλη της κοινωνίας. Με την ενσωμάτωση της δημιουργικότητας στο πρόγραμμα σπουδών, τα παιδιά είναι σε θέση να συνδέσουν διάφορα θέματα και να εμβαθύνουν την κατανόησή τους μέσω δραστηριοτήτων όπως η τέχνη, η μουσική και το παιχνίδι ρόλων. Αυτή η ένταξη της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση αναγνωρίζει τη σημασία της και τον κρίσιμο ρόλο των σχολείων στην καλλιέργεια της δημιουργικής ανάπτυξης των μαθητών. Επιπλέον, αντανακλά μια παγκόσμια κίνηση προς την αναγνώριση της σημασίας της δημιουργικότητας σε διεθνή κλίμακα (Sharp, 2004).

1.4.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός

Η δημιουργικότητα είναι ένα θέμα που υπόκειται σε διαφορετικές απόψεις λόγω της έλλειψης ενιαίας οριοθέτησης μεταξύ των επιστημών. Συχνά θεωρείται λανθασμένα ως καλλιτεχνική δεξιότητα, ενώ στην πραγματικότητα αναδεικνύεται σε πολλούς τομείς όπως

στην επιστήμη, στα μαθηματικά και στις καθημερινές εργασίες. Ένας ορισμός της δημιουργικότητας περιλαμβάνει την εξεύρεση εφικτών και ωφέλιμων λύσεων. Είναι ένας συνδυασμός προσωπικών χαρακτηριστικών και καινοτόμων μεθόδων, ιδιαίτερα σημαντικών σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Συνολικά, τονίζεται η πολύπλευρη φύση της δημιουργικότητας και η σημασία της πέρα από τους παραδοσιακούς καλλιτεχνικούς τομείς. Η δημιουργικότητα είναι μια κρίσιμη πτυχή της πρώιμης παιδικής ανάπτυξης, με κάθε παιδί να έχει την ικανότητα να επιδεικνύει τη φαντασία του και να δημιουργεί νέες ιδέες. Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι η δημιουργικότητα ενός παιδιού δεν περιορίζεται σε κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα ή τομέα, αλλά μπορεί να είναι εμφανής σε διάφορους τομείς. Οι διαδικασίες στις οποίες εμπλέκονται τα παιδιά όταν δημιουργούν είναι εξίσου σημαντικές με τα τελικά αποτελέσματα. Αυτές οι ιδέες επηρεάζονται από την προσέγγιση Reggio Emilia, η οποία αναδεικνύει τη δημιουργική αυτοέκφραση των παιδιών (Gbenga-Akanmu, 2022). Σύμφωνα με τους ερευνητές, η δημιουργικότητα περιγράφεται ως η ικανότητα των παιδιών να επιδεικνύουν πρωτοτυπία, φαντασία, αποκλίνουσα σκέψη και να δημιουργούν νέες ιδέες ή να συνδυάζουν στοιχεία με καινοτόμους και ουσιαστικούς τρόπους (Yeung et al., 2022).

Η δημιουργικότητα ορίζεται ως η ικανότητα δημιουργίας νέων ιδεών, εννοιών ή λύσεων προβλημάτων. Η «σκέψη έξω από το κουτί» (thinking outside the box) ενισχύει αυτή τη δημιουργική καινοτομία παροτρύνοντας τα άτομα να απομακρυνθούν από τις παραδοσιακές και περιοριστικές μεθόδους και να εξερευνήσουν εναλλακτικές ιδέες ή λύσεις. Αυτή η προσέγγιση χρησιμοποιείται συνήθως για να εμπνεύσει τη δημιουργικότητα και να αποκαλύψει νέες προσεγγίσεις για την επίλυση προβλημάτων. Επιπλέον, η καλλιέργεια της δημιουργικότητας απαιτεί την ανάπτυξη καινοτόμων δεξιοτήτων σκέψης τόσο σε ατομικό όσο και σε οργανωτικό επίπεδο (Alshammari & Thomran, 2023).

Η δημιουργικότητα στην ψυχολογία συχνά περιγράφεται ως η ικανότητα δημιουργίας καινοτόμων και πρωτότυπων έργων μέσα σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτός ο ορισμός δεν αποτυπώνει πλήρως το ρόλο των χαρακτηριστικών του ατόμου ή της ομάδας και των περιβαλλοντικών παραγόντων στη διαμόρφωση της δημιουργικής διαδικασίας. Ερευνητές έχουν διατυπώσει ορισμένες προτάσεις για την αναθεώρηση του ορισμού της δημιουργικότητας, τονίζοντας τη δυναμική φύση της δημιουργικότητας και τη σημασία της αποδοχής των δημιουργικών ατελειών. Είναι προφανές ότι η δημιουργικότητα είναι ένα σύνθετο φαινόμενο που μπορεί να διερευνηθεί από διάφορες οπτικές γωνίες, λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν τη δημιουργική διαδικασία και τα αποτελέσματά της (Thornhill-Miller et

al., 2023). Η δημιουργικότητα αναπτύσσεται στην προσχολική εκπαίδευση καθώς σχετίζεται με την ικανότητα του ατόμου να δημιουργεί καινοτόμες και μοναδικές ιδέες, να επιδεικνύει φαντασία, ευελιξία και αυθορμητισμό (Suratman & Rahngang, 2021).

Η δημιουργικότητα περιγράφεται ως η ικανότητα των παιδιών να αναπτύσσουν νέες ιδέες και δημιουργίες μέσω της φαντασίας και των γνωστικών τους ικανοτήτων. Συνήθως εμφανίζεται στην προσχολική ηλικία αλλά είναι σημαντικό να τους παρέχονται ευκαιρίες να εκφράσουν τις ιδέες τους με διάφορους τρόπους μέσα σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον που καλλιεργεί τη φαντασία και την αυθεντικότητά τους. Η αποτυχία της καλλιέργειας της δημιουργικότητας μπορεί να εμποδίσει τη μελλοντική ανάπτυξη των παιδιών. Γι' αυτό, είναι απαραίτητο να ενσωματωθούν δραστηριότητες που προάγουν τη δημιουργικότητα σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, επιτρέποντας στα παιδιά να διευρύνουν τη φαντασία τους και να εξερευνήσουν το περιβάλλον τους (Tutkun, 2023). Η δημιουργικότητα, επίσης μπορεί να οριστεί ως φανταστική διαδικασία που στοχεύει να παράγει μοναδικά και εξαιρετικά αποτελέσματα. Αυτή η προοπτική υποδηλώνει ότι η δημιουργικότητα είναι μια ουσιαστική πτυχή της ανθρώπινης νοημοσύνης, και όχι απλώς ένα συγκεκριμένο θέμα ή γεγονός. Θεωρείται ως μια ποικιλόμορφη δεξιότητα που μπορεί να καλλιεργηθεί μέσω διαφόρων μορφών επικοινωνίας και έκφρασης και να εφαρμοστεί σε διάφορα περιβάλλοντα. Αναγνωρίζεται ευρέως ως πολύτιμο αγαθό για όλα τα άτομα στην καθημερινή τους ζωή, περιλαμβάνοντας τόσο ατομικές όσο και συνεργατικές δραστηριότητες (Prentice, 2010).

Επιπρόσθετα, η δημιουργικότητα είναι μια σύνθετη και πολύπλευρη έννοια που μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με το περιβάλλον και την προσέγγιση που ακολουθείται. Αρκετές μελέτες έχουν προσφέρει διαφορετικούς ορισμούς και εξηγήσεις για τη δημιουργικότητα, υποδεικνύοντας την έλλειψη ενός συνολικού εννοιολογικού πλαισίου. Επιπλέον, υπάρχει μια διαφωνία σχετικά με τη σημασία της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση των παιδιών. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η δημιουργικότητα εκτείνεται πέρα από την τέχνη και μπορεί να παρατηρηθεί σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών κλάδων, όπως τα μαθηματικά ή τα οικονομικά καθώς και καθημερινών εργασιών όπως η μαγειρική ή το σχέδιο. Κάποιοι θεωρούν τη δημιουργικότητα ως τη διαδικασία ανακάλυψης μοναδικών, εφευρετικών και πρακτικών λύσεων, ενώ άλλοι τη βλέπουν ως τη συμπεριφορά που οδηγεί στην ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και καινοτόμων αποτελεσμάτων. Και οι δύο ορισμοί τονίζουν τη σημασία της δημιουργικότητας ως μια διαδικασία και αποτέλεσμα που μπορεί να επιδειχθεί σε διάφορα περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης (Gbenga-Akanmu, 2022). Η δημιουργικότητα είναι επίσης καθοριστική για τη διαμόρφωση του κόσμου, την προώθηση της καινοτομίας και της προόδου. Είναι μια δεξιότητα που

μπορεί να εξελιχθεί μέσω της εξάσκησης και της έκθεσης σε διαφορετικές εμπειρίες. Δεδομένων των σημερινών προκλήσεων που αντιμετωπίζει η κοινωνία μας, η δημιουργικότητα χρησιμεύει ως πολύτιμο εργαλείο για την επίλυση προβλημάτων και την οικοδόμηση ενός καλύτερου μέλλοντος (Alshammari & Thomran, 2023).

Σύμφωνα με τον Pappas (2022), η δημιουργικότητα ορίζεται ως η τάση του ανθρώπου να αναζητήσει εναλλακτικές ιδέες και λύσεις σε καθημερινές προκλήσεις. Προηγούμενες έρευνες επικεντρώθηκαν κυρίως στην ανάλυση της ψυχολογίας των δημιουργικών ατόμων, αλλά σήμερα, η δημιουργικότητα θεωρείται ως αποτέλεσμα προσωπικής ή ομαδικής προσπάθειας που επηρεάζει όλες τις πτυχές της ζωής μας. Ο Pappas (2022) προτείνει επίσης, επηρεασμένος από τον Vygotsky, ότι η δημιουργικότητα μπορεί να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί μέσω πρακτικής και συστηματικής εργασίας, με βάση τις υπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες. Συνεπώς η δημιουργικότητα μπορεί να βελτιωθεί μέσω της κατάλληλης εκπαίδευσης, καθώς θεωρείται καθολικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου. Στη βιβλιογραφική αναφορά, η δημιουργικότητα θεωρείται ως αποτέλεσμα προσωπικών επιτευγμάτων ή ακόμα και ομαδικής εργασίας, και αυτό είναι εμφανές σε διάφορες πτυχές της καθημερινής ζωής (Pappas, 2022). Αυτή η αλλαγή προοπτικής υπογραμμίζει τη σημασία της δημιουργικότητας σε διάφορες πτυχές της καθημερινής μας ζωής. Επιπλέον, μια διαφορετική οπτική της δημιουργικότητας τη χαρακτηρίζει ως μια «συνήθεια σκέψης» που εμφανίζεται στις καθημερινές δραστηριότητες χωρίς συνειδητή προσπάθεια. Τέλος, η δημιουργικότητα μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως προσωπική ή κοινωνική/ιστορική με βάση την αξία των ιδεών και των προϊόντων της. Η προσωπική δημιουργικότητα περιλαμβάνει ιδέες και δημιουργίες που είναι νέες για τον ίδιο τον δημιουργό και έχουν προσωπική σημασία, ενώ η ιστορική δημιουργικότητα αφορά ιδέες και αντικείμενα που είναι απόλυτα πρωτότυπα και έχουν ευρύτερη κοινωνική αξία (Pappas, 2022).

Σύμφωνα με τους Runco & Jaeger (2012) ο Guilford ορίζει τη δημιουργικότητα ως την ικανότητα δημιουργίας καινοτόμων ιδεών. Η δημιουργικότητα αποδεικνύεται με την παραγωγή μη συμβατικών αλλά αποδεκτών λύσεων σε διάφορα προβλήματα. Τονίζεται ότι η νέα δημιουργική εργασία πρέπει να υπόκειται σε κάποια μορφή αξιολόγησης προκειμένου να κριθεί ρεαλιστική και αποδεκτή. Ο θεμελιώδης ορισμός της δημιουργικότητας ενσωματώνει δύο βασικές ιδιότητες: την πρωτοτυπία και την αποτελεσματικότητα. Για να θεωρηθεί κάτι δημιουργικό, θα πρέπει να είναι καινοτόμο και πρακτικό (Runco & Jaeger, 2012). Οι δημιουργικές ιδέες μετατρέπονται σε πρακτικά προϊόντα, υπηρεσίες ή λύσεις που ικανοποιούν πρακτικές ανάγκες. Η εφεύρεση αναφέρεται στη δημιουργία κάτι νέου για την

αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναγκών. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει τη μετατροπή ιδεών σε χρήσιμες δημιουργίες για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών. Η δημιουργικότητα είναι σημαντική σε αυτές τις διαδικασίες, καθώς χωρίς αυτήν νέες ανακαλύψεις, καινοτομίες και εφευρέσεις δεν θα ήταν δυνατές. Οι δημιουργικές ιδέες συχνά πηγάζουν από ένα μείγμα πραγματικότητας και φαντασίας, με την ακριβή ισορροπία μεταξύ των δύο να είναι άγνωστη. Η φαντασία των παιδιών πρέπει να καλλιεργηθεί από νωρίς, καθώς θέτει τα θεμέλια για τη δημιουργία καινοτόμων ιδεών και εφευρέσεων (Agi, 2017).

Οι Kaufman και Beghetto (2009) προτείνουν το «The four Cs model» ως έναν τρόπο για να συμπεριλάβει το ευρύ φάσμα των ορισμών της δημιουργικότητας και να την κατηγοριοποιήσουν σε τέσσερις διαστάσεις: Big-C (μεγάλη ή ιστορική), Little-c (μικρή), Mini-c και Pro-c (επαγγελματική). Αυτό το μοντέλο εστιάζει στο εύρος και τον αντίκτυπο της δημιουργικής εργασίας ενός ατόμου. Η Big-C αναφέρεται σε εξέχουσες μορφές δημιουργικότητας με σημαντική επιρροή στην κοινωνία και την επιστήμη, ενώ η Little-c αφορά την έκφραση του δημιουργικού δυναμικού στην καθημερινή επίλυση προβλημάτων. Η Mini-c περιλαμβάνει τη σύνθεση προσωπικών εμπειριών, αντιλήψεων και ερμηνειών για την ανάπτυξη προσωπικών θεωριών. Η Pro-c, από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνει τη συστηματική απόκτηση δεξιοτήτων σε έναν εξειδικευμένο τομέα, με τη δυνατότητα να μπορεί να επιτευχθεί από πολλούς ανθρώπους. Αυτό το μοντέλο αναγνωρίζει την πολύπλευρη φύση της δημιουργικότητας και τις διάφορες μορφές της.

Η έννοια της κοινής φαντασίας, που αναφέρεται επίσης ως «little-c» ή «κοινή εφευρετικότητα», προέκυψε από συζητήσεις εντός του αγγλικού εκπαιδευτικού συστήματος όπου οι ερευνητές αναρωτήθηκαν εάν η δημιουργικότητα είναι μια δεξιότητα που περιορίζεται σε λίγους εκλεκτούς ή είναι μια φυσική ικανότητα που υπάρχει σε όλα τα άτομα. Η φαντασία της «little-c» αναδεικνύει την καθημερινή μας δημιουργικότητα. Είναι η ικανότητα να χρησιμοποιούμε τη γνώση, να εκφραζόμαστε δημιουργικά και να αντλούμε έμπνευση από τη λογική σκέψη. Σε αντίθεση με τα εξαιρετικά επιτεύγματα λίγων, η κοινή φαντασία ευδοκμεί στην καθημερινή ζωή, αναγνωρίζοντας πρότυπα και διαμορφώνοντας λύσεις σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Ουσιαστικά, η κοινή φαντασία συνδέεται με την ανθρώπινη ευελιξία και προσαρμοστικότητα, αντανακλώντας την τόσο στην εργασία όσο και στις καθημερινές μας δραστηριότητες. Αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης ουσίας, που υπάρχει σε κάθε άνθρωπο, ανεξάρτητα από την καταγωγή ή την προσωπικότητά του. Αυτή η εσωτερική εφευρετικότητα εκφράζεται μέσα από τη δημιουργία και την έμπνευση νέων ιδεών και προσπαθειών. Καθώς τα παιδιά προχωρούν στην ενηλικίωση, αποκτούν την ωριμότητα ενώ διαμορφώνουν την ταυτότητά τους κατά την παιδική ηλικία.

Αυτή η διαδικασία ανάπτυξης είναι γεμάτη εφευρετικότητα, μια διαδικασία όπου οι ατομικές ικανότητες και στυλ διαμορφώνουν το τοπίο της δημιουργικής ανάπτυξης (Gbenga-Akanmu, 2022).

Η δημιουργικότητα, όπως ορίζεται από τον τομέα της ψυχολογίας, είναι η ικανότητα παραγωγής έργου που ενσωματώνει τέσσερα σημαντικά χαρακτηριστικά: πρωτοτυπία, καινοτομία, καταλληλότητα και χρησιμότητα (Ari, 2017). Σύμφωνα με τον Pappas (2022), οι Plucker και Makel προτείνουν μια ολοκληρωμένη εξήγηση της δημιουργικότητας, τονίζοντας ότι είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ταλέντου, διαδικασίας και περιβάλλοντος. Αυτό σημαίνει ότι το άτομο ή μια ομάδα έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν καινοτόμες και πρακτικές λύσεις.

Οι σύγχρονες ψυχομετρικές μελέτες εντοπίζουν μια έννοια που γνωστή ως «the four Ps of creativity». Αυτή η έννοια περιλαμβάνει τέσσερα στοιχεία, καθένα από τα οποία αντιστοιχεί σε μια θεωρητική προσέγγιση: (α) το δημιουργικό άτομο (Person), (β) τη δημιουργική διαδικασία (Process), (γ) το δημιουργικό περιβάλλον (Press) και (δ) το δημιουργικό προϊόν (Product) (Kaufman & Beghetto, 2009; Kupers et al., 2019).

Οι ερευνητές ορίζουν τη δημιουργικότητα ως την ικανότητα των παιδιών να επιδεικνύουν την πρωτοτυπία, τη φαντασία, την αποκλίνουσα σκέψη και την ικανότητα να δημιουργούν κάτι νέο ή να συνδυάζουν στοιχεία με ουσιαστικούς τρόπους (Yeung et al., 2022).

Η δημιουργικότητα αποτελεί ένα επίμαχο θέμα που προκαλεί εκτεταμένες συζητήσεις και προκύπτουν διαφορετικές προσεγγίσεις ανάλογα με τον ερευνητή ή τον συγγραφέα. Βασικά στοιχεία όπως η φαντασία, η πρωτοτυπία (δηλαδή η ικανότητα να δημιουργεί κανείς ιδέες και προϊόντα που είναι καινοτόμα), η παραγωγικότητα (δηλαδή η ικανότητα να παράγει κανείς μια ποικιλία διαφορετικών ιδεών μέσω της αποκλίνουσας σκέψης), η επίλυση προβλημάτων και η δημιουργία αξίας συνδέονται συχνά με τη δημιουργικότητα.

Ωστόσο, υπάρχουν κι άλλοι ορισμοί της δημιουργικότητας με κάποιους να τη θεωρούν ως κοινό ανθρώπινο χαρακτηριστικό (δημοκρατική προσέγγιση) και άλλους να εστιάζουν στην εξαιρετική δημιουργικότητα («ελίτ» προσέγγιση). Οι υποστηρικτές της «ελιτιστικής» προσέγγισης υποστηρίζουν ότι η αληθινή δημιουργικότητα αποτελεί προνόμιο λίγων εκλεκτών ατόμων που έχουν σημαντικό αντίκτυπο σε διάφορους τομείς όπως η επιστήμη, οι κοινωνικές επιστήμες, η μουσική και η τέχνη. Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές της «δημοκρατικής» προσέγγισης πιστεύουν ότι η δημιουργικότητα μπορεί να καλλιεργηθεί σε όλα τα άτομα με τη σωστή υποστήριξη και εκπαίδευση, επιτρέποντας

σε όλους να ενισχύσουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους σε αυτόν τον τομέα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η δημιουργικότητα διαφέρει από τη νοημοσύνη, καθώς η έννοια της «πολλαπλής νοημοσύνης» τονίζει ότι τα άτομα μπορεί να διαπρέψουν σε συγκεκριμένους τομείς (Sharp, 2004).

Επιπρόσθετα, η δημιουργικότητα ορίζεται ως η ικανότητα ενός ατόμου να δημιουργεί νέες ιδέες ή προϊόντα μέσω μιας συγκεκριμένης διαδικασίας που επηρεάζεται από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του ατόμου, καθώς και από το πολιτιστικό και κοινωνικό του περιβάλλον. Είναι μια οργανωμένη νοητική διαδικασία που στοχεύει στην εύρεση νέων προσεγγίσεων για την επίλυση προβλημάτων. Κάθε άτομο έχει την ικανότητα να επιδεικνύει δημιουργικότητα, το καθένα με τα δικά του μοναδικά χαρακτηριστικά. Είναι πλέον ευρέως αποδεκτό ότι η δημιουργικότητα είναι στενά συνδεδεμένη με τη μάθηση και τη γνώση. Ενθαρρύνοντας τη δημιουργική μάθηση, τα παιδιά ενθαρρύνονται να εξερευνήσουν πολλαπλές λύσεις σε προβλήματα, ενισχύοντας έτσι την ευελιξία του μυαλού τους και απελευθερώνοντας τους νοητικούς περιορισμούς. Επίσης, ενθαρρύνονται από νεαρή ηλικία να εκφράζουν ελεύθερα καινοτόμες ιδέες χωρίς το φόβο της αποτυχίας. Υπάρχουν δύο επικρατούσες απόψεις για τη δημιουργικότητα. Η παραδοσιακή άποψη υποδηλώνει ότι ορισμένα άτομα είναι εγγενώς «προικισμένα» με δημιουργικότητα, ενώ άλλα μπορεί να μην έχουν το ίδιο επίπεδο δημιουργικής ικανότητας και να μην μπορούν να την αναπτύξουν. Αντίθετα, η σύγχρονη προοπτική υποστηρίζει ότι το ταλέντο είναι αποτέλεσμα αφοσίωσης και προσπάθειας και ότι ο καθένας έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τη δημιουργικότητά του μέσω των καθημερινών γνωστικών διαδικασιών (Pappas, 2022).

Η δημιουργικότητα είναι ένα σημαντικό και ενδιαφέρον ανθρώπινο χαρακτηριστικό που συχνά συνδέεται με τις μοναδικές ιδιότητες ενός ταλαντούχου ατόμου. Στα παιδιά θεωρείται ως μια φυσική μορφή έκφρασης της παιδικής ηλικίας. Η φαντασία και η περιέργεια των παιδιών είναι οι κινητήριες δυνάμεις πίσω από τη δημιουργικότητά τους, καθιστώντας την παιδική ηλικία καθοριστική για την καλλιέργεια αυτής της ικανότητας. Επομένως, η παιδική ηλικία είναι ένα κρίσιμο στάδιο για την προώθηση της δημιουργικότητας και τη διαμόρφωση της ταυτότητας ενός παιδιού, προετοιμάζοντάς το για την αντιμετώπιση των προκλήσεων στον ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο. Είναι σημαντικό να παρέχουμε δραστηριότητες που ενθαρρύνουν τα παιδιά να σκέφτονται έξω από το πλαίσιο, να είναι ευέλικτα και να λύνουν τα προβλήματα δημιουργικά. Η σύγχρονη προσέγγιση στην εκπαίδευση αντιμετωπίζει το παιδί ως ενεργό συμμετέχοντα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Συνεπώς είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν στρατηγικές που προάγουν τη δημιουργική σκέψη και την αυτοέκφρασή του (Lozančić & Tot, 2020). Κάθε

παιδί έχει την ικανότητα να εκφράζει τη φαντασία του με μοναδικό τρόπο. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τι εννοούμε με τον όρο δημιουργικότητα όταν συζητάμε για τη δημιουργική εργασία ενός παιδιού. Η δημιουργικότητα περιλαμβάνει όχι μόνο τα τελικά αποτελέσματα αλλά και τις διαδικασίες που οδηγούν σε αυτά. Επιπλέον, η αντίληψη και η προσέγγιση κάθε παιδιού στη δημιουργική διαδικασία είναι προσωπική και μπορεί να διαφέρει από το ένα παιδί στο άλλο. Η αξιολόγηση της δημιουργικότητας στα παιδιά δεν πρέπει να επικεντρώνεται μόνο στα τελικά αποτελέσματα αλλά και στις διαδικασίες σκέψης που εμπλέκονται στη δημιουργία. Η μέθοδος Reggio Emilia αναγνωρίζεται για την έμφαση που δίνει στις δημιουργικές διαδικασίες των παιδιών και τη μοναδικότητα των στρατηγικών τους. Κάθε παιδί είναι μοναδικό και η δημιουργικότητά του μπορεί να αντικατοπτρίζει το ατομικό στάδιο ανάπτυξής του (Gbenga-Akanmu, 2022).

Συμπερασματικά, η δημιουργικότητα είναι μια σύνθετη έννοια που υπόκειται σε διάφορες ερμηνείες και διαφορετικές απόψεις μεταξύ των επιστημόνων. Παρά τις δυσκολίες για τον προσδιορισμό ενός ακριβούς ορισμού, είναι ευρέως αποδεκτό ότι η δημιουργικότητα διαμορφώνεται από το περιβάλλον της. Ενώ δεν φαίνεται να υπάρχει ένας καθολικός ορισμός, η δημιουργικότητα αντιπροσωπεύει την ικανότητα δημιουργίας νέων ιδεών μέσω μιας συγκεκριμένης διαδικασίας, που επηρεάζεται από την προσωπικότητα και το περιβάλλον ενός ατόμου. Παρά τις πολλές απόψεις για τον ορισμό της, εξακολουθεί να αναγνωρίζεται ως ένα σημαντικό φαινόμενο που διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση και ανάπτυξη των ατόμων (Pappas, 2022).

1.4.2. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις της δημιουργικότητας

Κατά τον 19ο αιώνα, πολλοί εκπαιδευτικοί άρχισαν να τονίζουν τη σημασία της ενθάρρυνσης της δημιουργικότητας στα σχολεία. Αυτή η εστίαση στη δημιουργικότητα έγινε εμφανής στο νηπιαγωγείο μέσα από διάφορες εκπαιδευτικές κινήσεις μέσα από διάφορες εκπαιδευτικές κινήσεις και προσωπικότητες με επιρροή όπως ο Froebel, ο Pestalozzi, η Montessori και ο Dewey οι οποίοι έχουν τονίσει τη σημασία της προώθησης της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί έχουν αναγνωρίσει την αξία της ενσωμάτωσης καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων και παιχνιδιού για να αξιοποιήσουν τη δημιουργικότητα των παιδιών. Η σύνδεση μεταξύ δημιουργικότητας και παιχνιδιού είχε βαθύ αντίκτυπο στην πρώιμη παιδική ηλικία και στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εποχή, οι διανοούμενοι στις Ηνωμένες Πολιτείες τόνισαν την αξία της δημιουργικότητας για την προσωπική ολοκλήρωση και την κοινωνική ευημερία. Οι ψυχολόγοι υποστήριξαν ότι η δημιουργικότητα είναι μια εκδήλωση του ανθρώπινου

πνεύματος. Πρόσφατες έρευνες έδειξαν τα θετικά αποτελέσματα της ενασχόλησης με δημιουργικές δραστηριότητες στη συνολική ευτυχία και ευημερία (Sawyer, 2015).

Η σύγχρονη προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης είναι μια συλλογική και δυναμική προσπάθεια που περιλαμβάνει την ενεργό συμμετοχή διαφόρων ενδιαφερομένων, όπως εκπαιδευτικών, ερευνητών και μαθητών. Αυτή η προσέγγιση δίνει έμφαση στην αξία της αμοιβαίας μάθησης και διερεύνησης στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών πρακτικών της προσχολικής ηλικίας. Αναζητώντας συνεχώς νέες ερευνητικές ευκαιρίες στην ανάπτυξη του παιδιού, οι εκπαιδευτικοί στοχεύουν να παρέχουν τη βέλτιστη υποστήριξη για την ευημερία, την εκπαίδευση και τη μάθηση των παιδιών. Κεντρικό στοιχείο αυτής της προσέγγισης είναι η αναγνώριση της φυσικής δημιουργικότητας των παιδιών, η οποία θεωρείται κρίσιμη πτυχή της ανάπτυξής τους. Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να καλλιεργήσουν και να προωθήσουν αυτή τη δημιουργικότητα μέσω διαφορετικών μορφών έκφρασης, αναγνωρίζοντας τη σημασία της για την ενίσχυση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των παιδιών. Επιπλέον, η δημιουργικότητα θεωρείται ως ζωτικής σημασίας συστατικό που θα πρέπει να ενσωματωθεί σε όλες τις πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η έρευνα για την πρώιμη παιδική ηλικία υπογραμμίζει τη σημασία της ενσωμάτωσης στοιχείων από αυτή τη σύγχρονη προσέγγιση στα υπάρχοντα προγράμματα σπουδών, με έμφαση στο να επιτρέπεται στα παιδιά να καθοδηγούν τη διαδικασία σε ένα προετοιμασμένο περιβάλλον ή δομικά υλικά για παιχνίδι. Με την ενσωμάτωση αυτών των στοιχείων, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να δημιουργήσουν ένα περιεκτικό και ελκυστικό περιβάλλον μάθησης που ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες των νεαρών μαθητών (Lozančić & Tot, 2020).

Στον 21ο αιώνα, γίνεται ολοένα και πιο σημαντικό να καλλιεργηθεί η δημιουργικότητα στα σχολεία. Διάφοροι διεθνείς οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένου του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), έχουν τονίσει τη σημασία της ενσωμάτωσης της εκπαίδευσης στη δημιουργικότητα στο πρόγραμμα σπουδών. Τα σχολεία έχουν πλέον καθήκον όχι μόνο να μεταδώσουν βασικές γνώσεις, αλλά και να καλλιεργήσουν δεξιότητες δημιουργικής σκέψης στους μαθητές. Η δημιουργικότητα αναγνωρίζεται πλέον ως κρίσιμη δεξιότητα για την επιτυχία στον σύγχρονο κόσμο (Sawyer, 2015). Η δημιουργικότητα στα παιδιά εμφανίζεται συχνά μέσα από διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες όπως η ζωγραφική, το τραγούδι, το θέατρο, ο χορός (Tutkun, 2023).

Η ζωή των παιδιών στον 21ο αιώνα επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την τεχνολογία από μικρή ηλικία. Ο αντίκτυπος της τεχνολογίας μπορεί να είναι τόσο ευεργετικός όσο και επιζήμιος. Ενώ παρέχει ευκαιρίες στα παιδιά να μάθουν και να

λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις, η υπερβολική χρήση μπορεί να εμποδίσει την κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική τους ανάπτυξη. Επομένως, κρίνεται σημαντικό να εκπαιδευτούν τα παιδιά σχετικά με την υπεύθυνη χρήση της τεχνολογίας για να διασφαλιστεί ότι ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους (Tutkun, 2023). Η τεχνολογική πρόοδος είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο που επηρεάζει όλες τις χώρες, ακόμη και τα μικρά παιδιά που είναι εξοικειωμένα με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων. Στον τομέα της εκπαίδευσης, υπάρχουν ακόμη πολλές δυνατότητες για την τεχνολογία να βελτιώσει τη μάθηση. Είναι κρίσιμο να διασφαλιστεί ότι όλοι οι μαθητές έχουν ίση πρόσβαση στην τεχνολογία, ώστε να μην μείνει κανείς πίσω. Με την ανάπτυξη διαδραστικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την ενσωμάτωση της τεχνολογίας στη διδασκαλία, μπορεί να βελτιωθεί η μαθησιακή εμπειρία και να ενισχυθούν οι γνώσεις και οι δεξιότητες των μαθητών. Η τεχνολογία παίζει επίσης βασικό ρόλο στην ενίσχυση της δημιουργικότητας και της γνωστικής ανάπτυξης στα παιδιά. Παρά την αντίσταση των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας, η σημασία της τεχνολογίας στην εκπαίδευση δεν μπορεί να υποτιμηθεί (Gbenga-Akanmu, 2022). Η ενσωμάτωση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση έχει γίνει ολοένα και πιο σημαντική καθώς πολλές χώρες υφίστανται μια τεχνολογική επανάσταση. Είναι σημαντικό για τους μαθητές, ακόμη και σε μικρή ηλικία, να είναι ικανοί στις ψηφιακές δεξιότητες, καθώς η τεχνολογία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία τόσο για τη μάθηση όσο και για την επικοινωνία. Η χρήση της επικοινωνίας μέσω υπολογιστή στην καθημερινή διδασκαλία είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη των μαθητών και η εφαρμογή προηγμένων τεχνολογικών εφαρμογών είναι απαραίτητη. Παρά την αναγνώριση της σημασίας της τεχνολογίας στην εκπαίδευση εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη πλήρους εφαρμογής σε πολλές χώρες, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι ανάγκη να διασφαλιστεί ότι κάθε μαθητής έχει πρόσβαση στην τεχνολογία για την εκπαίδευσή του. Πολλοί εκπαιδευτικοί διστάζουν να ενσωματώσουν την τεχνολογία στη διδασκαλία τους. Η τεχνολογία βοηθά στην ενίσχυση των γνωστικών δεξιοτήτων, όπως στη δημιουργικότητα. Η απροθυμία των εκπαιδευτικών να ενθαρρύνουν την ψηφιακή τεχνολογία στην πρόωμη εκπαίδευση υπογραμμίζει τη σημασία της ενσωμάτωσης της τεχνολογίας στη μάθηση, ειδικά στον εκπαιδευτικό τομέα. Η εξασφάλιση ίσης πρόσβασης σε τεχνολογικούς πόρους για όλους τους μαθητές είναι ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων (Gbenga-Akanmu, 2022).

Σύμφωνα με τους Rahma et al. (2023) ο τομέας της εκπαίδευσης αντιμετωπίζει σήμερα ένα σημαντικό εμπόδιο εξαιτίας των ραγδαίων εξελίξεων στην τεχνολογία. Από αυτή την άποψη, η εκπαίδευση πρόκειται να διαδραματίσει πιο κρίσιμο ρόλο στην

προετοιμασία των μαθητών με τις βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για να συμβαδίζουν με τις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας. Ένας από τους βασικούς τομείς που απαιτούν βελτίωση είναι η ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής, όπως η ικανότητα αναζήτησης γνώσης, η χρήση της τεχνολογίας και των μέσων ενημέρωσης για καινοτομία και η ευημερία στον σύγχρονο κόσμο. Είναι επιτακτική ανάγκη η εκπαίδευση να εξελίσσεται συνεχώς και να προοδεύει παράλληλα με τις τεχνολογικές εξελίξεις της σύγχρονης εποχής μας. Λόγω αυτής της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας, είναι σημαντικό για την εκπαίδευση να δώσει προτεραιότητα στις προσεγγίσεις με επίκεντρο τον μαθητή, ιδιαίτερα για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, ώστε να μπορούν να εξερευνήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους. Η μη αξιοποίηση αυτής της ευκαιρίας θα ήταν ένα δυσάρεστο γεγονός, καθώς αυτή η περίοδος είναι καθοριστική για να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους και να διευρύνουν την κατανόησή τους, θέτοντας τα θεμέλια για τη μελλοντική τους εκπαίδευση. Η εφαρμογή μιας προσεγγισμένης, μαθητοκεντρικής μεθόδου διδασκαλίας στην προσχολική ηλικία απαιτεί αφοσίωση, προσπάθεια και ομαδική εργασία, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης διαφόρων εκπαιδευτικών εργαλείων μάθησης και πόρων όπως προγράμματα σπουδών, εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτικά βοηθήματα (Rahma et al, 2023). Ο ρόλος των εκπαιδευτικών και των φροντιστών στην προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας μεταξύ των παιδιών είναι κρίσιμος για τη δημιουργία ενός ευνοϊκού μαθησιακού περιβάλλοντος. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να διατηρούν επικοινωνία με τα παιδιά, να εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τις ιδέες τους και να τους δίνουν τη δυνατότητα να αισθάνονται ότι τα εκτιμούν και ότι τα ίδια ελέγχουν τη διαδικασία μάθησης. Η χρήση διαφόρων μεθόδων όπως το παιχνίδι, ο χορός, η μουσική και το θέατρο μπορεί να εμπνεύσει τη δημιουργική έκφραση και τη συνεργασία μεταξύ των παιδιών. Η έμφαση στη διαδικασία της μάθησης και όχι στο τελικό αποτέλεσμα επιτρέπει στα παιδιά να εξερευνήσουν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ευέλικτοι και να ανταποκρίνονται στις ιδέες των παιδιών, ενώ επίσης πρέπει να αποδέχονται και να ενθαρρύνουν ακόμα και τις ασυνήθιστες ιδέες των παιδιών. Η ενθάρρυνση κοινών δραστηριοτήτων, όπως οι περίπατοι στη φύση, μπορεί να τονώσει περαιτέρω τη δημιουργικότητα και την καλλιτεχνική έκφραση στην τάξη (Ari, 2017).

Η εφαρμογή της μάθησης STEAM στην προσχολική ηλικία είναι ευεργετική καθώς επιτρέπει στα παιδιά να ανακαλύψουν και να αναπτύξουν τις ικανότητές τους με εξατομικευμένο τρόπο. Θεωρείται μια προοδευτική προσέγγιση στη διδασκαλία των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Επιπλέον, προωθεί την ομαδική εργασία, ενισχύοντας τις κοινωνικές, συναισθηματικές, σωματικές, κινητικές και γνωστικές δεξιότητες των παιδιών.

Ενσταλάζει, επίσης, το αίσθημα ευθύνης στα παιδιά, τόσο ατομικά όσο και ομαδικά, συμβάλλοντας τελικώς στην ανάπτυξη του χαρακτήρα τους. Η προσχολική εκπαίδευση συχνά περιλαμβάνει δραστηριότητες βασισμένες στο παιχνίδι που δεν βασίζονται απαραίτητα σε ακριβά παιχνίδια. Η εκπαίδευση STEAM εφαρμόζει αυτήν την έννοια της μάθησης μέσω του παιχνιδιού, στοχεύει στην ενίσχυση της δημιουργικότητας της κριτικής σκέψης και της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων των παιδιών. Δίνει έμφαση στην ενσωμάτωση της επιστήμης, της τεχνολογίας, της μηχανικής, της τέχνης και των μαθηματικών στη μαθησιακή διαδικασία, χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως το PowerPoint, διαδραστικούς πίνακες, DVD, βίντεο και άλλους πόρους πολυμέσων. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν τον ήχο, την κίνηση και τη γλώσσα για να διευκολύνουν την εξερεύνηση των επιστημονικών εννοιών. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εκπαίδευση STEAM υπερβαίνει την απλή απόκτηση επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης, αλλά εστιάζει στην ανάπτυξη δημιουργικών δεξιοτήτων. Για την αποτελεσματική εφαρμογή της εκπαίδευσης STEAM, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν πλήρη κατανόηση των αρχών του STEAM και να λαμβάνουν την κατάλληλη εκπαίδευση. Σε αυτή τη μέθοδο, οι εκπαιδευτικοί διερευνούν και διευκρινίζουν τα συστατικά του STEAM (επιστήμη, τεχνολογία, μηχανική, τέχνη και μαθηματικά) (Foti, 2021a; Foti, 2021b; Foti, 2023, Foti et al., 2024) . Η επιστήμη θεωρείται ότι προάγει τις επιστημονικές δεξιότητες των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων πρακτικών όπως η παρατήρηση, η έρευνα, η συλλογή δεδομένων, η ανάλυση και η επικοινωνία. Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι η διδασκαλία της επιστήμης στην προσχολική ηλικία μπορεί να αναδειχθεί από ερωτήσεις που προκαλούν σκέψη. Ένας άλλος υποστηρικτικός παράγοντας είναι ότι η επιστήμη της προσχολικής ηλικίας περιλαμβάνει μια ποικιλία δραστηριοτήτων που διεγείρουν την περιέργεια, το ενδιαφέρον και τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων των παιδιών, ενώ παράλληλα ενθαρρύνει ένα περιβάλλον που προάγει την κριτική σκέψη και τις δεξιότητες παρατήρησης. Στον τομέα της τεχνολογίας, οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν μια ποικιλία συσκευών, που κυμαίνονται από κινητά τηλέφωνα και φορητούς υπολογιστές έως οθόνες, για να βελτιώσουν τη μαθησιακή εμπειρία. Ωστόσο, τονίζεται ότι η μάθηση μπορεί να διευκολυνθεί αποτελεσματικά με απλούστερες μορφές τεχνολογίας, όπως οικιακές συσκευές και παιχνίδια εξωτερικού χώρου. Η τεχνολογία μπορεί να ταξινομηθεί σε δύο κατηγορίες: απλή και σύγχρονη. Παραδείγματα απλής τεχνολογίας για παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι τα μολύβια, οι κηρομπογιές, τα ψαλίδια, οι χάρακες καθώς και άλλος εξοπλισμός που αποτελεί μέρος των παιδικών παιχνιδιών. Από την άλλη πλευρά, η σύγχρονη τεχνολογία δίνει έμφαση στη χρήση προηγμένου εξοπλισμού όπως οι φορητοί υπολογιστές, τα κινητά τηλέφωνα και πλατφόρμες

όπως το Zoom. Οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν επίσης ότι η μηχανική στην εκπαίδευση STEAM δεν απαιτεί απαραίτητα τη χρήση πολύπλοκων μηχανημάτων ή ηλεκτρικής ενέργειας. Αντίθετα, εστιάζει στη διδασκαλία των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων στα παιδιά μέσω πρακτικών εμπειριών με καθημερινά υλικά και αντικείμενα. Στον τομέα της τέχνης, οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν τη σημασία της ενθάρρυνσης της δημιουργικότητας και της κριτικής σκέψης στο STEAM. Η τέχνη δεν περιλαμβάνει απλώς χρώμα και σχέδιο, αλλά επεκτείνεται και σε κατασκευές και εικαστικές τέχνες. Επιπλέον, όσον αφορά το τελευταίο στοιχείο, τα μαθηματικά, οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν ότι υπερβαίνει τις βασικές τεχνικές υπολογισμού όπως η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός και η διαίρεση. Είναι σε θέση να ενσωματώσουν μαθηματικές έννοιες όπως το μέγεθος, το σχήμα και η απόσταση στην καθημερινή ζωή των παιδιών (Rahma et al., 2023).

1.4.3. Δημιουργικότητα και τέχνες

Η σημασία των τεχνών και της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση έχει τονιστεί από τους δυτικούς εκπαιδευτικούς εδώ και αιώνες. Μέθοδοι όπως η Montessori δίνουν προτεραιότητα στην προώθηση της καλλιτεχνικής έκφρασης και των ικανοτήτων επίλυσης προβλημάτων των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να δημιουργήσουν ελκυστικά περιβάλλοντα μάθησης με οπτικά ελκυστική αισθητική και πρακτικό υλικό για να ενισχύσουν την κατανόηση των παιδιών (Foti, 2020). Ομοίως, η προσέγγιση Reggio Emilia υπερασπίζεται την πρωτοτυπία των παιδιών και τα ενθαρρύνει να εκφράσουν τις ιδέες τους χρησιμοποιώντας διάφορες μορφές επικοινωνίας. Μέσα από ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες καλλιεργούνται οι δεξιότητες κριτικής και δημιουργικής σκέψης των παιδιών. Η τέχνη και η δημιουργικότητα αναγνωρίζονται ως πολύτιμα εργαλεία για την καλλιέργεια της περιέργειας και της ευελιξίας των παιδιών, ενισχύοντας το ενδιαφέρον τους για εξερεύνηση και έρευνα. Αυτές οι ικανότητες είναι ουσιώδεις για να εφοδιαστούν τα παιδιά με τις απαραίτητες δεξιότητες και να ευδοκιμήσουν σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, όπου θα πρέπει να αντιμετωπίζουν συνεχώς νέα εμπόδια και να σκέφτονται δημιουργικά. Πολλοί εθνικοί και διεθνείς οργανισμοί συνηγορούν υπέρ της παροχής ευκαιριών σε όλα τα παιδιά. Ως αποτέλεσμα, οι τέχνες και η δημιουργικότητα ενσωματώνονται εκτενώς σε προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης σε όλο τον κόσμο (Yeung et al., 2022).

Η επαφή με την τέχνη μέσα στο σχολικό περιβάλλον έχει αποδειχθεί ότι έχει θετικά αποτελέσματα στην εκπαίδευση των μαθητών. Αυτή η εμπειρία όχι μόνο ενισχύει τη δημιουργικότητά τους, αλλά βελτιώνει την ικανότητά τους να σκέφτονται κριτικά και να μαθαίνουν δημιουργικά. Από τις αρχές του 20ού αιώνα, η τέχνη έχει αναγνωριστεί για την

πολυδιάστατη συνεισφορά της στην προσωπική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη. Ο John Dewey πίστευε ότι η ενασχόληση με την τέχνη μας παρέχει αισθητικές εμπειρίες που εμπλουτίζουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητά μας. Η φαντασία είναι σημαντική για την κατανόησέ μας τα έργα τέχνης. Επιπλέον, η θεωρία του Gardner της «πολλαπλής νοημοσύνης» υποδηλώνει ότι τα άτομα διαθέτουν διάφορα ταλέντα και δεξιότητες, τα οποία συνδυάζονται μοναδικά σε κάθε άτομο. Οι αισθητικές εμπειρίες που προσφέρουν οι τέχνες ενισχύουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία των μαθητών παρουσιάζοντας μια σειρά από σύμβολα και μεθόδους για την απόκτηση γνώσης. Η εκπαίδευση θα πρέπει να στοχεύει στην καλλιέργεια όλων των μορφών νοημοσύνης μέσω της επαφής με τις τέχνες. Αυτή η διαδικασία δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αναπτύσσουν διαφορετικές δεξιότητες, να εκφράσουν συναισθήματα, να κατανοήσουν καταστάσεις και να σκέφτονται με εναλλακτικούς τρόπους (Pappas, 2022).

Στα δυτικά προγράμματα προσχολικής ηλικίας, εκτιμάται ιδιαίτερα η ενθάρρυνση της συμμετοχής των παιδιών σε μια ποικιλία τεχνών, όπως η μουσική, το τραγούδι, ο χορός, το θέατρο, οι εικαστικές τέχνες καθώς και οι χειροτεχνίες. Αυτές οι δραστηριότητες αναγνωρίζονται για την ικανότητά τους να ενισχύουν την αυτοέκφραση και τη δημιουργικότητα των παιδιών. Η καλλιέργεια της δημιουργικότητας στις τέχνες απαιτεί την εξερεύνηση και τον πειραματισμό με διαφορετικές πτυχές της μορφής τέχνης, καθώς και τη δημιουργία πρωτότυπων προϊόντων μέσω σύνθεσης (Yeung et al., 2022).

Σύμφωνα με τον Pappas (2022), η θεωρία του Howard Gardner υπογραμμίζει τρεις βασικές αρχές που μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη δημιουργική εκπαίδευση. Πρώτον, η εκπαίδευση θα πρέπει να δίνει προτεραιότητα στις ατομικές ανάγκες των μαθητών και να αναγνωρίζει τα διαφορετικά στυλ μάθησής τους. Δεύτερον, οι εκπαιδευτικοί στόχοι πρέπει να έχουν προτεραιότητα, με τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης να χρησιμεύει ως εργαλείο για την ενίσχυση της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επικεντρωθούν σε ορισμένες έννοιες και να εξερευνώνται διεξοδικά με διάφορους τρόπους. Με την υιοθέτηση αυτής της προσέγγισης, η καλλιτεχνική εκπαίδευση συμβάλλει στην ενίσχυση της νοημοσύνης και στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας στους μαθητές. Η τέχνη όχι μόνο παρέχει απόλαυση, γνώση και αισθητικές εμπειρίες, αλλά επίσης ενισχύει τις γνωστικές λειτουργίες όπως τη γνωστική ευελιξία, την ερμηνεία της γνώσης, την αισθητική εμπειρία και τη φαντασία. Ιδιαίτερα στα σχολεία, οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες παρέχουν τη δυνατότητα στα παιδιά να εκφράσουν ελεύθερα τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους, να καλλιεργήσουν τη φαντασία, τη δημιουργικότητα, την παρατήρηση και την αισθητική τους ενώ προωθούν

επίσης τον πειραματισμό, την ανακάλυψη, την υπομονή και την ομαδική εργασία. Συμπερασματικά, η ενσωμάτωση της τέχνης στην εκπαίδευση βοηθά στη δημιουργία ενός ολιστικού περιβάλλοντος μάθησης που ενισχύει τη δημιουργικότητα και την κριτική σκέψη.

Οι τέχνες στην εκπαίδευση συνδέονται στενά με την ενίσχυση της δημιουργικότητας, την ευαισθησία και τις δεξιότητες των ατόμων σε διάφορες πτυχές, συμπεριλαμβανομένης της συναισθηματικής, νοητικής, ψυχοκινητικής, ηθικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Για παράδειγμα, η θεατρική εκπαίδευση εξυπηρετεί δυο σκοπούς: ως θεατρική παιδαγωγική για την ανάπτυξη της μάθησης και για την προώθηση της κοινωνικής αλλαγής. Ομοίως, η γλυπτική, η ζωγραφική και τα παραμύθια συμβάλλουν στην ενίσχυση των ψυχοκινητικών, συναισθηματικών, νοητικών και κοινωνικών ικανοτήτων. Η μουσική εκπαίδευση, από την άλλη, ενθαρρύνει τα παιδιά να εκφραστούν δημιουργικά μέσα από τη μουσική. Επιπλέον, η γλωσσική ανάπτυξη στα παιδιά περιλαμβάνει πολλά περισσότερα από την απλή επανάληψη λέξεων και φράσεων που υπαγορεύονται από ενήλικες. Αυτή περιλαμβάνει τη χρήση φαντασίας και γλωσσικών δεξιοτήτων είτε για να δημιουργήσουν είτε να αφηγηθούν τις δικές τους ιστορίες και παραμύθια. Οι δραστηριότητες αυτές όχι μόνο επιτρέπουν στα παιδιά να εκφραστούν και να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους, αλλά επίσης ενισχύουν τις γνωστικές διαδικασίες όπως η προσοχή, η κρίση και η φαντασία, παρέχοντας ένα περιβάλλον ανάπτυξης γλωσσικών και δημιουργικών ικανοτήτων (Pappas, 2022).

Στα προγράμματα σπουδών της προσχολικής εκπαίδευσης, οι τέσσερις βασικές μορφές τέχνης - εικαστικές τέχνες, μουσική, χορός και θέατρο - θεωρούνται ως βασικά δομικά στοιχεία για την ανάπτυξη των παιδιών. Κάθε μία από αυτές τις μορφές τέχνης συμβάλλει στην ενίσχυση συγκεκριμένων δεξιοτήτων και στη θετική συμβολή στη συνολική ανάπτυξη των παιδιών. Παρά τις προτάσεις για συνδυασμό διαφορετικών μορφών τέχνης σε ένα πρόγραμμα, η έρευνα δείχνει ότι κάθε μορφή τέχνης καλλιεργεί μοναδικές δεξιότητες, είτε αυτές είναι γνωστικές, κοινωνικές-συναισθηματικές είτε κινητικές δεξιότητες. Οι εικαστικές τέχνες υποστηρίζουν την ανάπτυξη των γλωσσικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων, η μουσική βοηθά στη νευρολογική ανάπτυξη, την αυτορρύθμιση και τις κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες. Ο χορός βοηθά στη μείωση των προβλημάτων συμπεριφοράς και στη βελτίωση των κοινωνικών δεξιοτήτων, ενώ το θέατρο ενισχύει την αυτοπεποίθηση, την αυτοεκτίμηση, τις επικοινωνιακές ικανότητες και τις αισθητικές ευαισθησίες των παιδιών. Αυτές οι μορφές τέχνης αποτελούν ουσιαστικό συστατικό της προσχολικής εκπαίδευσης, παρέχοντας ολοκληρωμένες ευκαιρίες ανάπτυξης σε κάθε παιδί (Yeung et al., 2022).

Η μελέτη του Pappas (2022) τονίζει τον σημαντικό ρόλο της τέχνης για την προώθηση της δημιουργικότητας σε άτομα όλων των ηλικιών και ιδιαίτερα στα παιδιά. Υπογραμμίζει επίσης τη σημασία της ενσωμάτωσης της τέχνης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Μαζί με την προώθηση της δημιουργικότητας, οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες συμβάλλουν στην ενίσχυση της φαντασίας, της αισθητικής, των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων και της συνεργασίας. Η εικαστική καλλιέργεια και ερμηνεία της τέχνης δεν θεωρείται πλέον ως πολυτέλεια, αλλά ως πολύτιμο εκπαιδευτικό εργαλείο για την ενθάρρυνση ολοκληρωμένων μαθητών και την οικοδόμηση μιας κοινωνίας που θα είναι ταυτόχρονα παιδαγωγική και δημιουργική. Η δημιουργικότητα είναι απαραίτητη στη σημερινή κοινωνία, καθώς ενθαρρύνει τα άτομα να σκέφτονται καινοτόμα εκτός των καθιερωμένων προτύπων (thinks outside the box) όπου αναζητούν νέους τρόπους. Με την προώθηση της αποκλίνουσας σκέψης και της πνευματικής ελευθερίας, η δημιουργικότητα γίνεται αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης εμπειρίας. Σε περιόδους αβεβαιότητας, η παρουσία δημιουργικών ατόμων αποτελεί ανάγκη για την κοινωνική ανάπτυξη και πρόοδο.

1.4.4. Δημιουργικότητα και παιχνίδι

Το παιδικό παιχνίδι αποτελεί, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας, καθοριστικό ρόλο στη μαθησιακή διαδικασία ενός μικρού παιδιού. Συμμετέχοντας στο παιχνίδι τα παιδιά όχι μόνο το απολαμβάνουν, αλλά δημιουργούν και νέες εμπειρίες που ενισχύουν την ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας (Lozančić & Tot, 2020).

Ένας σημαντικός παράγοντας για την προώθηση της δημιουργικότητας είναι η ενθάρρυνση του παιχνιδιού των παιδιών. Το παιχνίδι συχνά τονίζεται στις συζητήσεις για τη δημιουργικότητα στα μικρά παιδιά. Το φανταστικό παιχνίδι, ιδιαίτερα το παιχνίδι ρόλων, και η επιλογή ελεύθερων δραστηριοτήτων είναι κρίσιμες πτυχές του περιβάλλοντος της πρώιμης παιδικής ηλικίας που υποστηρίζουν τη δημιουργικότητα. Τόσο η δημιουργικότητα όσο και το παιχνίδι περιλαμβάνουν στοιχεία όπως η φαντασία, η επίλυση προβλημάτων, η αποκλίνουσα σκέψη, η συναισθηματική έκφραση και η λήψη αποφάσεων. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι δεν προωθούν απαραίτητα τη δημιουργικότητα όλες οι μορφές παιχνιδιού. Η ενεργός συμμετοχή είναι απαραίτητη για να αναπτυχθεί η δημιουργικότητα σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον, τονίζοντας τη σημασία της ενεργούς συμμετοχής των μαθητών. Οι ενήλικες μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη βελτίωση των δεξιοτήτων του φανταστικού παιχνιδιού, με εμφανή θετικά αποτελέσματα στις δημιουργικές τους ικανότητες. Επιπλέον, υπάρχουν δύο ακόμη βασικά ζητήματα για το περιβάλλον της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Αυτά είναι η διέγερση που παρέχεται από το φυσικό χώρο και η

πρόσβαση σε ποικίλα υλικά και η ανάγκη να δοθεί στα παιδιά άφθονος χρόνος για να αναπτύξουν τα δημιουργικά τους έργα (Sharp, 2004). Οι τέχνες έχουν αναγνωριστεί ως πολύτιμη οδός δημιουργικής έκφρασης και ανάπτυξης. Στα πρώτα στάδια της παιδικής ηλικίας, οι τέχνες συνδέονται στενά με το παιχνίδι, καθώς και οι δύο περιλαμβάνουν συμβολική σκέψη, δημιουργία νοήματος και φαντασία. Η ζωγραφική, όταν προσεγγίζεται ως μορφή παιχνιδιού, επιτρέπει στα παιδιά να εξερευνήσουν και να επικοινωνήσουν ελεύθερα τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, χρησιμοποιώντας διάφορες βιωματικές και πολιτισμικές επιρροές για να δημιουργήσουν μοναδικές εικόνες (Kukkonen et al, 2020).

Το σύγχρονο πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης βασίζεται σε ένα θεωρητικό πλαίσιο που διαμορφώνεται από τις πρακτικές εμπειρίες μεμονωμένων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Είναι γνωστό για την απρόβλεπτη, πολύπλευρη και περίπλοκη φύση του. Η αρχή της «αναπτυξιακά κατάλληλης πρακτικής» υπογραμμίζει τη σημασία του παιχνιδιού και των δραστηριοτήτων των παιδιών, καθώς και τον κρίσιμο ρόλο των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας. Επιπλέον, η ιδέα της «κατάλληλης συμφωνίας με το περιβάλλον» υπογραμμίζει τη σημασία της εξέτασης διαφόρων κοινοτικών περιβαλλόντων και πόρων στην ανάπτυξη προγραμμάτων. Κατά την καλλιέργεια της δημιουργικότητας, είναι σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην παιδική ηλικία, καθώς αυτή παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός παιδιού και στην προετοιμασία του για τον μέλλον του. Επομένως, είναι απαραίτητο να παρέχονται δραστηριότητες που προάγουν τη δημιουργικότητα, την ευελιξία και τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Με την εξέλιξη των εκπαιδευτικών μεθόδων, υπάρχει η ανάγκη να ενσωματωθούν ποικίλες διδακτικές τεχνικές που θα ενθαρρύνουν τη δημιουργική σκέψη και την αυτοέκφραση των παιδιών (Lozančić & Tot, 2020).

Η χρήση του παιχνιδιού ως μεθόδου διδασκαλίας είναι ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους υποστήριξης της ανάπτυξης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αυτή η προσέγγιση θεωρείται ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους υποστήριξης των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα στην προσχολική ηλικία. Οι δεξιότητες του 21ου αιώνα μπορούν να διδαχθούν από μικρή ηλικία, αν και είναι μια περίπλοκη διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί και οι οικογένειες αντιμετωπίζουν φραγμούς στην εκμάθηση των δεξιοτήτων στην προσχολική εκπαίδευση. Είναι σημαντικό να εφαρμόζονται αποτελεσματικές στρατηγικές για να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά έχουν τις καλύτερες ευκαιρίες μάθησης, όπως η ενσωμάτωση του παιχνιδιού στην εκπαίδευσή τους. Συνιστάται όλες οι δραστηριότητες των παιδιών να επικεντρώνονται στο παιχνίδι και τις πρακτικές εμπειρίες, αντί να βασίζονται αποκλειστικά σε παραδοσιακές μεθόδους

διδασκαλίας (Tutkun, 2023). Η σύγχρονη προσέγγιση στην πρώιμη εκπαίδευση τονίζει τη σημασία της συμπερίληψης των παιδιών σε διαφορετικά περιβάλλοντα, σχέσεις, δραστηριότητες και δεξιότητες αντί να αντιμετωπίζεται η παιδική ηλικία ως μια αναπτυξιακή διαδικασία που ταιριάζει σε όλους. Εκπαιδευτικοί με επιρροή όπως ο John Dewey, η Maria Montessori, ο Erik Erikson, ο Jean Piaget και ο Lev Vygotsky έχουν διαμορφώσει αυτήν την αλλαγή στην κατανόηση της παιδικής ηλικίας, εστιάζοντας στην πιθανή ανάπτυξη του παιδιού μέσω των αλληλεπιδράσεων με το περιβάλλον του. Σήμερα, οι παιδαγωγικές πρακτικές θεωρούνται ως μια συλλογική προσπάθεια όπου το πρόγραμμα σπουδών προσαρμόζεται στις ανάγκες και στο περιβάλλον του κάθε παιδιού. Τα παιδιά θεωρούνται ως ενεργοί συμμετέχοντες στο μαθησιακό τους περιβάλλον, με τη δημιουργικότητα να είναι μια κρίσιμη πτυχή της εκπαίδευσης που ενθαρρύνεται και καλλιεργείται μέσω διαφόρων μορφών έκφρασης. Η προσέγγιση της πρώιμης εκπαίδευσης στοχεύει στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που προωθεί την εξερεύνηση, τη δημιουργικότητα και την αλληλεπίδραση και είναι προσαρμοσμένο στις ατομικές ανάγκες και προοπτικές κάθε παιδιού (Lozančić & Tot, 2020).

Προκειμένου να τονιστεί η σημασία του παιχνιδιού για την καλλιέργεια της δημιουργικότητας, θα ήταν καταλληλότερο να θεωρηθεί το παιχνίδι ως στάση και διαδικασία και όχι ως μια απλή δραστηριότητα. Αυτή η άποψη μετατοπίζει την εστίαση από το παιχνίδι ως συγκεκριμένη συμπεριφορά στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα εμπλέκονται με ιδέες, συναισθήματα και υλικά. Το παιχνίδι μπορεί να θεωρηθεί ως μια νοοτροπία που εκτείνεται πέρα από το χρόνο παιχνιδιού και επηρεάζει τον χαρακτήρα κάποιου, διευκολύνοντας τις συνδέσεις μεταξύ παιχνιδιού, φαντασίας και δημιουργικότητας. Σε ένα μεταμοντέρνο ερευνητικό πλαίσιο, η κατανόηση της σχέσης μεταξύ παιχνιδιού και δημιουργικότητας αναγνωρίζεται ότι παρέχει μια μοναδική προοπτική για το πώς ερμηνεύουμε τον κόσμο. Διασαφηνίζοντας αυτή τη σύνδεση, μπορούμε να αμφισβητήσουμε δύο στερεότυπα. Το πρώτο είναι η πεποίθηση ότι το παιχνίδι είναι ασήμαντο και μόνο για τα παιδιά και πρέπει να αντικατασταθεί από τη σοβαρότητα της ενήλικης ζωής. Το δεύτερο είναι η αντίληψη ότι το παιχνίδι θεωρείται μια επιπόλαιη εναλλακτική της μελέτης, παρά ένα πολύτιμο εργαλείο για ενεργητική μάθηση (Prentice, 2010).

Η αναγνώριση και η υποστήριξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού είναι βασικές πτυχές της προσχολικής εκπαίδευσης. Το Εθνικό Σχολικό Πρόγραμμα για την Πρώιμη και Προσχολική Εκπαίδευση υπογραμμίζει τη σημασία της ενεργητικής έρευνας του περιβάλλοντος, τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και την ικανότητα του παιδιού να βρίσκει μοναδικές λύσεις. Είναι σημαντικό να παρέχουμε στα παιδιά ευκαιρίες να ανακαλύψουν και

να μάθουν μέσα από το παιχνίδι και άλλες δραστηριότητες που κεντρίζουν το ενδιαφέρον τους. Το παιχνίδι αποτελεί τη βάση για τη δημιουργικότητα και την εφευρετικότητα των παιδιών, ενώ η αυθεντικότητα της έκφρασής τους συμβάλλει στην προσωπική τους ανάπτυξη. Στόχος είναι να καλλιεργηθεί στα παιδιά η πρωτοτυπία, η ευελιξία και η ικανότητα να εκφράζονται. Ο πρωταρχικός στόχος αυτής της εκπαιδευτικής προσέγγισης είναι να επιτρέψει στα παιδιά να εξερευνήσουν μια ποικιλία εμπειριών και θεμάτων με ολοκληρωμένο και δυναμικό τρόπο. Η ενασχόληση με το παιχνίδι είναι απαραίτητη για να επιδείξουν τα παιδιά τη δημιουργικότητά τους και να καλλιεργήσουν την εφευρετικότητά τους. Μέσα στο κόσμο του παιχνιδιού, τα παιδιά έχουν την ελευθερία να κάνουν επιλογές και να αφήνουν τη φαντασία τους ελεύθερη, δημιουργώντας τους δικούς τους κανόνες και την τάξη. Οι δημιουργικές εκφράσεις τους είναι αυθόρμητες και εκφραστικές. Κατά την προσχολική τους ηλικία, τα παιδιά επιδεικνύουν στοχαστικότητα, καινοτομία και έντονη αίσθηση δημιουργικότητας, εξερευνώντας με ανυπομονησία τον κόσμο γύρω τους. Γενικά, η προσχολική εκπαίδευση δεν είναι απλώς μια μαθησιακή εμπειρία, αλλά ένα ενθαρρυντικό περιβάλλον όπου τα παιδιά μπορούν να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητά τους και να ανακαλύψουν τον κόσμο γύρω τους με φαντασία και ελευθερία (Lozančić & Tot, 2020).

Συμπερασματικά, η δημιουργικότητα είναι ένα πολύτιμο ανθρώπινο χαρακτηριστικό που περιλαμβάνει έναν συνδυασμό προσωπικών χαρακτηριστικών, ικανοτήτων και δεξιοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής ηλικίας έχουν την ευκαιρία να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητα των παιδιών δημιουργώντας ένα υποστηρικτικό περιβάλλον, προωθώντας τη δημιουργική έκφραση, συμμετέχοντας σε παιγνιώδεις δραστηριότητες και αναγνωρίζοντας και ενθαρρύνοντας τις δημιουργικές προσπάθειες των παιδιών. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να είναι προσεκτικοί στα παιδιά που μπορεί να δυσκολεύονται να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους και να παρέχουν εξατομικευμένη υποστήριξη για να τα βοηθήσουν να ξεπεράσουν τυχόν εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν (Sharp, 2004).

1.4.5. Δημιουργικότητα και μάθηση

Το θέμα της ανάπτυξης της δημιουργικότητας έχει μελετηθεί εκτενώς από διάφορους θεωρητικούς στον τομέα της ανάπτυξης του παιδιού. Οι περισσότερες θεωρίες προτείνουν ότι τα παιδιά είναι εγγενώς δημιουργικά, με φυσική τάση προς τη φαντασία, τον πειραματισμό και την εξερεύνηση. Ωστόσο, σημειώνεται ότι αυτή η δημιουργικότητα μπορεί να μην διατηρηθεί πάντα καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν. Έρευνες δείχνουν ότι η δημιουργικότητα τείνει να μειώνεται όταν τα παιδιά ξεκινούν το νηπιαγωγείο.

Μακροχρόνιες μελέτες σχετικά με τις τάσεις της δημιουργικότητας δείχνουν ότι υπάρχουν τόσο συνέχειες όσο και ασυνέχειες στη δημιουργική ανάπτυξη ενός ατόμου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι ένα παιδί που επιδεικνύει υψηλά επίπεδα δημιουργικότητας από νωρίς μπορεί να μην διατηρήσει απαραίτητα αυτή τη δημιουργικότητα στο μέλλον, καθώς διάφοροι παράγοντες όπως τα ατομικά χαρακτηριστικά, τα ταλέντα και το περιβάλλον παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση της δημιουργικότητας με την πάροδο του χρόνου (Sharp, 2004).

Η δημιουργικότητα αναγνωρίζεται ευρέως ως μια κρίσιμη δεξιότητα στον τομέα της εκπαίδευσης για την επιτυχή προσαρμογή στο σύγχρονο περιβάλλον. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει μια ασυμφωνία στις εκπαιδευτικές πολιτικές. Αφενός, οι ειδικοί και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής τονίζουν τη σημασία της ενθάρρυνσης της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση. Αφετέρου υπάρχει μια αυξανόμενη αντίληψη ότι το σύστημα γίνεται πιο τυποποιημένο, εμποδίζοντας ενδεχομένως τη δημιουργική ανάπτυξη των μαθητών. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να κατανοήσουν τη σημασία της δημιουργικότητας προκειμένου να καλλιεργήσουν ένα περιβάλλον που τροφοδοτεί αποτελεσματικά την ανάπτυξή της (Kupers et al., 2019).

Η εκπαίδευση είναι ζωτικής σημασίας για την επιβίωση και την ευημερία της κοινωνίας και θα πρέπει συνεχώς να είναι ευέλικτη ώστε να προσαρμόζεται στις αλλαγές του παγκόσμιου περιβάλλοντος. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να υιοθετηθούν καινοτόμες προσεγγίσεις τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη της εκπαίδευσης, καθώς και σε άλλες πτυχές της οργάνωσής της, προκειμένου να εξασφαλιστεί υψηλής ποιότητας εκπαίδευση για όλους τους μαθητές (Alshammari & Thomran, 2023). Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας θεωρείται ως μια σημαντική ικανότητα της ανθρώπινης νοημοσύνης που μπορεί να καλλιεργηθεί μέσω της εκπαίδευσης. Πιστεύεται ότι όλα τα παιδιά πρέπει να έχουν πρόσβαση σε μια εκπαίδευση που προάγει ιδιότητες όπως η προσαρμοστικότητα, η ευελιξία και η επιμονή. Ενθαρρύνοντας τη δημιουργική σκέψη και πράξη, τα άτομα μπορούν να συνδέσουν τις τρέχουσες εμπειρίες τους με τις μελλοντικές, και να διατηρούν δημιουργικούς τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς σε όλη την ενήλικη ζωή τους. Επιπλέον, η δημιουργικότητα θεωρείται ως ένα μονοπάτι για έναν καλύτερο κόσμο. Ειδικά με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των κοινωνικών αλλαγών είναι απαραίτητο τα παιδιά να αποκτήσουν γνώσεις που αξιοποιούν τη δημιουργικότητα στην επίλυση προβλημάτων. Αυτό απαιτεί την αφοσίωση των εκπαιδευτικών που προωθούν την πολιτισμική περιέργεια στις διδακτικές τους πρακτικές (Prentice, 2010).

Η διδασκαλία που δίνει έμφαση στη δημιουργικότητα και την αυτοέκφραση στην πρώιμη εκπαίδευση αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ως κρίσιμη πτυχή της ανάπτυξης των παιδιών. Ο ρόλος των νηπιαγωγών είναι ζωτικής σημασίας για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ενθαρρύνει τα παιδιά να εξερευνήσουν, να μάθουν και να εκφραστούν. Οι νηπιαγωγοί ενεργούν ως συνεργάτες και φίλοι στα παιδιά. Τα παιδιά χρησιμοποιούν το παιχνίδι και την εξερεύνηση ως μέσο για να εκφράσουν τις ιδέες, τις εμπειρίες και τις σκέψεις τους μέσω του λόγου. Παρατηρώντας και ακούγοντας τα παιδιά, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αξιολογήσουν την πρόοδο, τα ενδιαφέροντά τους, να προσαρμόσουν τις δραστηριότητες και να διαμορφώσουν το περιβάλλον έτσι ώστε να υποστηρίξουν τη μάθησή τους. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να συμμετέχουν συνεχώς στην έρευνα και την επαγγελματική ανάπτυξη για να βελτιώσουν την πρακτική τους. Τεκμηριώνοντας και αναλύοντας την παιδαγωγική τους προσέγγιση, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες και τις ικανότητες κάθε παιδιού και να εφαρμόσουν κατάλληλες στρατηγικές για να υποστηρίξουν την ανάπτυξή τους. Η δημιουργία ενός υποστηρικτικού και θετικού περιβάλλοντος είναι το κλειδί για την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και της δημιουργικότητας των παιδιών και την ενσωμάτωση διαφορετικών μορφών έκφρασης στην εκπαιδευτική διαδικασία (Lozančić & Tot, 2020). Η ανάπτυξη και ο σχεδιασμός μαθησιακών περιβαλλόντων προσαρμοσμένων για την καλλιέργεια των ικανοτήτων των παιδιών είναι ουσιώδης παράγοντας. Είναι απαραίτητο οι χώροι μάθησης να προσαρμόζονται στα εξελισσόμενα ενδιαφέροντα και την εξέλιξη των δεξιοτήτων κάθε παιδιού. Η δημιουργία των περιβαλλόντων πραγματοποιείται τόσο εντός του σχολικού περιβάλλοντος όσο και σε εξωτερικούς χώρους (παιδικές χαρές, μουσεία και εργαστήρια). Επιπλέον, η οικογένεια διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων και είναι σημαντικό το εκπαιδευτικό σύστημα να αναγνωρίζει και να περιλαμβάνει τη συμβολή της. Ο αποκλεισμός της συμμετοχής της οικογένειας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να μην αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους. Είναι απαραίτητο η εκπαίδευση των παιδιών να υποστηρίζεται τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι προκειμένου να αποκτήσουν αποτελεσματικά δεξιότητες. Ως εκ τούτου, η συνεργασία των οικογενειών είναι ζωτικής σημασίας για τη βελτίωση της απόδοσης των παιδιών καθώς η οικογένεια είναι το βασικό συστατικό αυτής της διαδικασίας (Tutkun, 2023). Η δημιουργικότητα ανθίζει σε περιβάλλοντα που ενθαρρύνουν την αμφισβήτηση, δέχονται νέες ιδέες, αποδέχονται λάθη και αποτυχίες ως πολύτιμες εμπειρίες μάθησης (Trilling & Fadel, 2012).

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η αναγνώριση της σημασίας του περιβάλλοντος στη μαθησιακή διαδικασία είναι απαραίτητη. Οι εκπαιδευτικοί παίζουν καθοριστικό ρόλο στη

διαμόρφωση των μαθησιακών εμπειριών των μαθητών, ενώ επηρεάζονται και από αυτούς. Επομένως, η μάθηση και η διδασκαλία συνδέονται με το περιβάλλον στο οποίο λαμβάνουν χώρα. Αυτή η προοπτική για την προώθηση της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση συμβαδίζει με τις κοινωνικές-κονστρουκτιβιστικές θεωρίες της μάθησης και την έννοια της ενσωματωμένης γνώσης. Η αντίληψη της εκπαίδευσης ως ενός δυναμικού συστήματος αλληλεπίδρασης μεταξύ των μαθητών, των εκπαιδευτικών και του περιβάλλοντος παρουσιάζει ευκαιρίες για καλλιέργεια δημιουργικότητας εντός του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος (Kupers et al., 2019).

Η δημιουργικότητα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς μέσα στο περιβάλλον της τάξης και στη συμπεριφορά του εκπαιδευτικού. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού θα πρέπει να περιλαμβάνει τη διευκόλυνση και τη συνεργασία με τους μαθητές στη διαδικασία απόκτησης γνώσης. Είναι σημαντικό για τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση. Παρά τις έρευνες για τη δημιουργικότητα, ο αντίκτυπός της στα σχολεία ήταν περιορισμένος. Πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα δεν δίνουν προτεραιότητα στη δημιουργικότητα, τα σχολικά βιβλία δεν προσφέρουν καθοδήγηση για το πώς να καλλιεργηθεί η δημιουργικότητα και λίγοι δάσκαλοι ενσωματώνουν δημιουργικές μεθόδους διδασκαλίας. Οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν συχνά περιορισμούς λόγω θεσμικών απαιτήσεων, όπως η πίεση να καλύψουν ένα τεράστιο όγκο υλικού και να προετοιμάσουν τους μαθητές για τυποποιημένα τεστ που δεν μετρούν τη δημιουργικότητα (Sawyer, 2015).

Τα σχολεία είναι σημαντικό να μεταδίδουν τη γνώση με δημιουργικό τρόπο. Παρά τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν πολλά σχολεία, όπως η αντίσταση στις παραδοσιακές μεθόδους, υπάρχει σαφής ανάγκη για καινοτόμες προσεγγίσεις. Οι εκπαιδευτικοί ηγέτες επικεντρώνονται κυρίως στην αντιμετώπιση θεσμικών φραγμών, που μπορούν να εμποδίσουν τα σχολεία να υιοθετήσουν πιο δημιουργικές οργανωτικές δομές. Αυτοί οι παράγοντες θέτουν εμπόδια στην εφαρμογή δημιουργικών μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης. Στο μέλλον, τα σχολεία θα διαθέτουν δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης που ενθαρρύνουν τη βαθιά μάθηση και τη δημιουργική εφαρμογή (Sawyer, 2015). Το τρέχον εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο αρχικά σχεδιάστηκε για την προώθηση της ακαδημαϊκής και επαγγελματικής αριστείας, επηρεάζεται από την παγκοσμιοποίηση και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Οι κύριοι στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων περιλαμβάνουν την οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και προσωπική ανάπτυξη. Η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ευρέως ότι διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην προώθηση της μακροπρόθεσμης οικονομικής ευημερίας και βιωσιμότητας. Οι προσδοκίες του εργατικού δυναμικού έχουν εξελιχθεί και είναι σαφές ότι το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα δεν συμβαδίζει με αυτές τις αλλαγές. Είναι ανάγκη

η εκπαίδευση στη σύγχρονη εποχή και πέραν αυτής να επαναξιολογήσει τους στόχους της, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην ενίσχυση του αισθήματος ευθύνης και αποτελεσματικότητας ως πολίτες τόσο σε εθνική όσο και σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό θα απαιτήσει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την απόκτηση των απαραίτητων γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων για την επιτυχία στη σημερινή κοινωνία (Chalkiadaki, 2018). Οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται να χειρίζονται δυναμικές τάξεις και να παρέχουν υποστήριξη σε πολλαπλές ομάδες μαθητών που εργάζονται ανεξάρτητα για να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες. Επιπλέον, είναι σημαντικό για αυτούς να γνωρίζουν τις απαραίτητες δεξιότητες του σύγχρονου κόσμου και να συνεργάζονται με άλλους εκπαιδευτικούς και ειδικούς για να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι προσαρμογές στο περιεχόμενο, οι στρατηγικές διδασκαλίας και οι μέθοδοι αξιολόγησης, καθώς και η ενασχόληση με τη συνεχή επαγγελματική ανάπτυξη, είναι απαραίτητες για την κάλυψη των εξελισσόμενων αναγκών της εκπαίδευσης στον σύγχρονο κόσμο (Trilling & Fadel, 2012).

Η δημιουργική διδασκαλία και η διδασκαλία για τη δημιουργικότητα είναι ξεχωριστές πρακτικές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη των παιδιών. Από την μια, η δημιουργική διδασκαλία περιλαμβάνει τη χρήση ευφάνταστων μεθόδων για την εμπλοκή των μαθητών και την ενίσχυση της μάθησης, εστιάζοντας στην εμπειρία του δασκάλου. Από την άλλη πλευρά, η διδασκαλία για τη δημιουργικότητα περιλαμβάνει την αναγνώριση και την ενίσχυση των δημιουργικών ικανοτήτων των μαθητών, δίνοντας έμφαση στη μαθησιακή διαδικασία. Η δημιουργική διδασκαλία, με τις καινοτόμες και δυναμικές προσεγγίσεις της, μπορεί να διεγείρει τη φαντασία των παιδιών και να γεννήσει νέες ιδέες, υποστηρίζοντας έτσι τη διδασκαλία της δημιουργικότητας. Ομοίως, οι παιδαγωγικές στρατηγικές για τη διδασκαλία σχετικά με τη δημιουργικότητα, που ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή και τη διαμόρφωση προσωπικών προοπτικών, μπορούν επίσης να ενισχύσουν τη δημιουργικότητα και τα κίνητρα για μάθηση. Και οι δύο πρακτικές στοχεύουν στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας, με τη δημιουργική διδασκαλία να ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα των μαθητών και τις παιδαγωγικές αρχές που προωθούν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για δημιουργική ανάπτυξη. Μαζί, αυτές οι πρακτικές αλληλοσυμπληρώνονται και παίζουν ζωτικό ρόλο στη δημιουργική ανάπτυξη και δέσμευση των παιδιών. Η δημιουργική μάθηση είναι μια ουσιαστική πτυχή της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ενώ πολλοί άνθρωποι εστιάζουν στον δάσκαλο, την τάξη και το πρόγραμμα σπουδών, δεν δίνεται αρκετή προσοχή στη σημασία της μάθησης ως διαδικασίας. Είναι σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ δημιουργικής μάθησης και μάθησης με αυθεντία. Στη δημιουργική μάθηση, τα παιδιά

ενθαρρύνονται να εξερευνούν, να πειραματίζονται και να παίζουν ελεύθερα, ενισχύοντας τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους. Από την άλλη πλευρά, η μάθηση με αυθεντία περιλαμβάνει την αποδοχή πληροφοριών χωρίς αμφισβήτηση. Επομένως, η δημιουργία ενός περιβάλλοντος που προάγει το παιχνίδι, τη συνεργασία και τη φαντασία είναι απαραίτητη για την προώθηση της δημιουργικής μάθησης. Οι μαθητές θα πρέπει να ενθαρρύνονται όχι μόνο να βρίσκουν λύσεις σε προβλήματα, αλλά και να αναπτύσσουν τη δημιουργικότητά τους μέσα από διάφορες δραστηριότητες. Οι δάσκαλοι διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος που καλλιεργεί τη δημιουργική σκέψη και την καινοτομία. Επιπλέον, η δημιουργική μάθηση περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση μεταξύ δασκάλων και μαθητών, οδηγώντας σε αμοιβαία ενίσχυση της δημιουργικότητας και σε ένα μαθησιακό περιβάλλον που προάγει την κριτική σκέψη και την καινοτομία (Agi, 2017).

Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην εκπαίδευση των παιδιών, συνεργάζονται στενά με τους γονείς για να βοηθήσουν στην ανάπτυξη σημαντικών δεξιοτήτων που απαιτούνται στον σημερινό κόσμο, όπως η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη, η επικοινωνία και η συνεργασία. Για να εκπληρώσουν αποτελεσματικά τις ευθύνες τους, οι δάσκαλοι χρειάζονται διάφορες μορφές υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένων ειδικών εξοπλισμένων εγκαταστάσεων και εκπαιδευμένου προσωπικού. Η τεχνογνωσία τους περιλαμβάνει τη διδασκαλία, την ανταλλαγή γνώσεων, την καθοδήγηση, την κατάρτιση και την αξιολόγηση των μαθητών, όλα απαραίτητα για την καθοδήγηση της μάθησης των μαθητών. Για να ανταποκριθούν στις προκλήσεις του σημερινού εκπαιδευτικού χώρου, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες και γνώσεις (Rahma et al., 2023).

Οι εκπαιδευτικοί επίσης έχουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των πρακτικών μάθησης ώστε να ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των μικρών παιδιών. Παρέχουν καθοδήγηση, φροντίδα και επίβλεψη στο σχολικό περιβάλλον, κρίνοντας σημαντικό τον ρόλο τους στην επιτυχία της προσχολικής εκπαίδευσης. Η μάθηση σε αυτό το στάδιο θα πρέπει να είναι σαφής, ευφάνταστη και προσαρμοσμένη στις ατομικές απαιτήσεις κάθε παιδιού. Η ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης επηρεάζεται από τον τρόπο διαχείρισης της μάθησης, τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για το παιχνίδι και το περιβάλλον στο οποίο λαμβάνει χώρα η μάθηση. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να επιλέγουν κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας και να καλλιεργούν ισχυρές σχέσεις με τους μαθητές τους. Η ποιοτική προσχολική εκπαίδευση είναι απαραίτητη για τη θετική ανάπτυξη των παιδιών, υπογραμμίζοντας τη σημασία των δασκάλων κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσιμης περιόδου ανάπτυξης (Suratman & Rahnang, 2021). Για να εκπληρώσουν

αποτελεσματικά τις ευθύνες τους, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται διάφορες μορφές υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένων των κατάλληλων εγκαταστάσεων και της συνεχούς κατάρτισης. Οι εκπαιδευτικοί, ως ειδικοί στον τομέα τους, έχουν πολλαπλά καθήκοντα όπως η διδασκαλία, η μετάδοση των γνώσεων, η καθοδήγηση και η αξιολόγηση των μαθητών. Ο ρόλος τους είναι ζωτικής σημασίας για την υποστήριξη της μάθησης των μαθητών μέσω της καθημερινής καθοδήγησης. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του σημερινού εκπαιδευτικού τοπίου. Είναι απαραίτητο οι γονείς να είναι παρόντες στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες και γνώσεις για τη μελλοντική τους επιτυχία. Με την καλλιέργεια ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος στο σπίτι, με την επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς και τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες πέρα από την τάξη, δίνεται στα παιδιά η ευκαιρία να αναπτυχθούν και να διαπρέψουν τόσο ακαδημαϊκά όσο και στη ζωή (Rahma et al., 2023). Ο ρόλος των νηπιαγωγών είναι εξαιρετικά σημαντικός στην προώθηση της ανάπτυξης του παιχιδιού μέσω της εκπαίδευσης. Δημιουργώντας κατάλληλα περιβάλλοντα που διεγείρουν τη δημιουργικότητα και την περιέργεια των παιδιών, οι εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξή τους. Η έρευνα τονίζει επίσης τη σημαντική επίδραση της πρώιμης εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της ατομικής ταυτότητας. Οι νηπιαγωγοί χρησιμεύουν ως θετικά πρότυπα, προσφέροντας κατανόηση, υποστήριξη και ενθάρρυνση στα παιδιά, ενώ τα προσφέρουν την ελευθερία να εξερευνούν με τον δικό τους ρυθμό. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να καλλιεργήσουν την καλλιτεχνική έκφραση, εξοπλίζοντας τα παιδιά να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην προώθηση της κοινωνικής αλλαγής. Τα παιδιά δεν θεωρούνται ως παθητικοί μαθητές, αλλά ως ενεργοί συμμετέχοντες που συμβάλλουν στη δική τους μάθηση και κατανόηση. Οι αρχές της παιδαγωγικής Reggio Emilia τονίζουν τον ενεργό ρόλο που διαδραματίζουν τα παιδιά στη δημιουργία γνώσης μέσω της συνεργασίας, καθώς και τονίζοντας τη βαθιά επίδραση των αλληλεπιδράσεων τους στο εκπαιδευτικό περιβάλλον (Lozančić & Tot, 2020). Η εκπαίδευση θεωρείται κρίσιμος παράγοντας για την προώθηση της δημιουργικότητας στα παιδιά, ωστόσο, έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει και να εμποδίσει την ανάπτυξή της. Πολλοί ειδικοί προτείνουν ότι τα παιδιά ότι τα παιδιά παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα δημιουργικότητας πριν ξεκινήσουν το νηπιαγωγείο, προκαλώντας το ερώτημα αν η πτώση που παρατηρείται όταν εισέρχονται σε αυτό είναι αποτέλεσμα φυσικής ανάπτυξης ή επηρεάζεται από το εκπαιδευτικό περιβάλλον. Προκειμένου να διερευνηθεί πώς η εκπαίδευση μπορεί να

επηρεάσει θετικά τη δημιουργικότητα, είναι σημαντικό να εξεταστούν οι θεμελιώδεις αρχές της στα παιδιά. Η δημιουργικότητα δεν καθορίζεται αποκλειστικά από τις γνωστικές ικανότητες, αλλά επηρεάζεται επίσης από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και τις συναισθηματικές διαδικασίες. Σε ένα μοντέλο που προτείνεται από ερευνητές υπάρχουν πολλά βασικά στοιχεία που παίζουν ρόλο στην ενθάρρυνση της δημιουργικότητας, συμπεριλαμβανομένων των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας όπως η αυτοπεποίθηση και η περιέργεια, οι συναισθηματικές διαδικασίες όπως η απόλαυση των προκλήσεων και η ενασχόληση με την εργασία και οι γνωστικές ικανότητες όπως η ευαισθησία στα προβλήματα και η αποκλίνουσα σκέψη. Για να μπορέσουν τα παιδιά να εκφράσουν πλήρως τη δημιουργικότητά τους, πρέπει να έχουν ένα ισορροπημένο μείγμα αυτών των χαρακτηριστικών. Ενώ ορισμένα παιδιά μπορεί να έχουν φυσικά αυτά τα χαρακτηριστικά, άλλα μπορεί να χρειάζονται υποστήριξη, ενθάρρυνση και ανάπτυξη δεξιοτήτων για να συμμετάσχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Οι εκπαιδευτικοί και οι φροντιστές μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να ξεπεράσουν τυχόν προκλήσεις, όπως η έλλειψη αυτοπεποίθησης ή το άγχος, μέσω της παρατήρησης και του διαλόγου (Sharp, 2004).

Η υποστήριξη και οι συνθήκες οργάνωσης που παρέχουν οι νηπιαγωγοί για τη δημιουργικότητα και τις δημιουργικές δραστηριότητες των παιδιών είναι ουσιαστικές στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα παιδιά ασχολούνται ενεργά με το περιβάλλον τους, δίνοντάς του προσωπικό νόημα που επηρεάζει την εκπαιδευτική τους εμπειρία. Τα παιδιά μαθαίνουν φυσικά και αυθόρμητα από τις εμπειρίες τους, επομένως η ποιότητα του περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονται είναι καθοριστική για την εκπαίδευση και την ανάπτυξή τους. Είναι ευρέως αναγνωρισμένο ότι η ποιότητα της πρώιμης εκπαίδευσης είναι στενά συνδεδεμένη με το περιβάλλον και τα υλικά που διεγείρουν τη νοητική, κοινωνική, συναισθηματική και δημιουργική ανάπτυξη των παιδιών. Ένα ποικίλο περιβάλλον με άφθονα υλικά ενθαρρύνει την εξερεύνηση και την επίλυση προβλημάτων, ενισχύοντας την ανάπτυξη των δημιουργικών ικανοτήτων των παιδιών. Ένα περιβάλλον με ενσυναίσθηση βελτιώνει τη συνολική ποιότητα ζωής για όλους τους εμπλεκόμενους, καθώς η σχέση μεταξύ των ατόμων και του περιβάλλοντός τους έχει αμοιβαία επιρροή στη διευκόλυνση της μάθησης και της ανάπτυξης. Ο ρόλος του ενήλικα είναι να δημιουργεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον και να υποστηρίζει τα παιδιά στη μάθηση τους (Lozančić & Tot, 2020).

Ο Pardede (2020) υπογραμμίζει τη σημασία των εκπαιδευτικών που προωθούν τη δημιουργικότητα στους μαθητές, παρά το γεγονός ότι αντιμετωπίζουν τρία βασικά εμπόδια. Ένα εμπόδιο είναι η παραδοσιακή πεποίθηση ότι η δημιουργικότητα είναι πολύπλοκη και δύσκολη στην καλλιέργεια, οδηγώντας τους εκπαιδευτικούς να αγωνίζονται

για την ενσωμάτωση δημιουργικών πρακτικών στη διδασκαλία τους. Αυτή η λανθασμένη αντίληψη περιορίζει τη δημιουργικότητα σε εξαιρετικά επιτεύγματα, όπως η δημιουργία τέχνης ή η επίτευξη εξαιρετικών επιτευγμάτων όπως οι διάσημοι καλλιτέχνες και οι εφευρέτες. Επιπλέον, υπάρχει ανησυχία ότι η ώθηση των παιδιών να γίνουν δημιουργικά μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά να αισθανθούν εκτεθειμένα στην κριτική από τους δασκάλους και τους γονείς. Ωστόσο, σε ένα περιβάλλον υποστηρικτικό και αποδοχής, ο καθένας μπορεί να εκφράσει και να καλλιεργήσει τη δημιουργικότητά του. Η δεύτερη πρόκληση είναι η πεποίθηση ότι η δημιουργικότητα είναι ένα μοναδικό ταλέντο που περιορίζεται σε συγκεκριμένα άτομα, γεγονός που εγείρει ανησυχίες για τη δημιουργία μιας αίσθησης ελιτισμού. Το τρίτο εμπόδιο αναφέρεται στο φόβο ότι η έμφαση στη δημιουργικότητα στα παιδιά μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ψυχική υγεία τους προκαλώντας υπερβολικό άγχος και ανασφάλεια. Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι η δημιουργικότητα είναι μια ικανότητα που έχει ο καθένας και μπορεί να βελτιωθεί μέσω της εξάσκησης και της έκθεσης.

Οι εκπαιδευτικοί που διαθέτουν δημιουργικότητα επιδεικνύουν την ικανότητά τους να εφαρμόζουν διαφορετικές μεθόδους. Ως αποτέλεσμα, είναι σε θέση να καλλιεργήσουν μια ατμόσφαιρα που επιτρέπει στους μαθητές να ενισχύσουν τη δημιουργικότητά τους (Prentice, 2010). Η χρήση μιας σειράς τεχνικών δημιουργικής σκέψης, όπως ο καταιγισμός ιδεών (brainstorming), η εναλλακτική σκέψη (lateral thinking), η χαρτογράφηση του νου (mind-mapping), τα έξι καπέλα σκέψης (Six Thinking Hats) και η μορφολογική ανάλυση (morphological analysis), μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά το επίπεδο της δημιουργικότητας και της καινοτομίας (Alshammari & Thomran, 2023). Οι δημιουργικοί εκπαιδευτικοί και η δημιουργική διδασκαλία είναι εργαλεία στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας στα παιδιά. Πολλοί ερευνητές τονίζουν τη σημασία των εκπαιδευτικών για την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της δομής και της ελευθερίας της έκφρασης για τα παιδιά. Συνιστούν οι εκπαιδευτικοί και άλλοι επαγγελματίες της πρώιμης παιδικής ηλικίας να μπορούν να υποστηρίξουν τη δημιουργικότητα κάνοντας ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, αγκαλιάζοντας την ασάφεια, επιδεικνύοντας δημιουργική σκέψη και συμπεριφορά, ενθαρρύνοντας τον πειραματισμό και την επιμονή και επαινώντας τα παιδιά για απροσδόκητες απαντήσεις. Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ενισχύει τη δημιουργικότητα στην καθημερινή ζωή των παιδιών περιλαμβάνει την προώθηση της επικοινωνίας με ενήλικες και συνομηλίκους. Οι διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις θεωρούνται ζωτικός παράγοντας για την καλλιέργεια της δημιουργικότητας, επιτρέποντας την ανταλλαγή ιδεών και προοπτικών. Οι δάσκαλοι πρέπει να επιδεικνύουν ενδιαφέρον για τις δημιουργικές δυνατότητες των παιδιών και να τους δίνουν τη δυνατότητα να ερμηνεύουν

τις γνώσεις και τα γεγονότα με τον δικό τους τρόπο. Είναι σημαντικό τα παιδιά να μάθουν να εκφράζουν τις απόψεις τους, ενώ ταυτόχρονα καταλαβαίνουν τότε πρέπει να είναι μοναδικά και τότε να ακολουθούν τις συμβάσεις. Οι ενήλικες μπορούν να χρησιμεύσουν ως πρότυπα για τη δημιουργικότητα στα παιδιά. Προκλήσεις για τη δημιουργικότητα των παιδιών μπορεί να προκύψουν από την περιορισμένη ανάπτυξη της φαντασίας και την πίεση για την εκπλήρωση ορισμένων προτύπων. Διάφορα εμπόδια, όπως η έμφαση στις ακαδημαϊκές δεξιότητες, η έλλειψη κατάρτισης στην προσχολική εκπαίδευση και οι αντικρουόμενες προτεραιότητες στην τάξη, μπορούν να εμποδίσουν την ανάπτυξη της δημιουργικότητας στα μικρά παιδιά (Sharp, 2004).

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί η σημασία της εκπαιδευτικής διαδικασίας και του περιβάλλοντος για την προώθηση της δημιουργικής σκέψης και της καινοτομίας στα παιδιά. Η ενθάρρυνση και η επικύρωση των ιδεών των παιδιών μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησής τους, της ικανότητάς τους να αντιμετωπίζουν προκλήσεις και να επιλύουν προβλήματα με δημιουργικό τρόπο. Τα νηπιαγωγεία θα πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στη δημιουργία ενθαρρυντικών περιβαλλόντων που διευκολύνουν τη δημιουργική έκφραση και παρέχουν μια ποικιλία υλικών που ενισχύει τη δυνατότητα των παιδιών να εκφράσουν τις ιδέες τους και να μοιραστούν τις εμπνεύσεις τους με τους άλλους. Γενικά, η ενθάρρυνση της δημιουργικότητας είναι απαραίτητη για τη δημιουργία καινοτόμων λύσεων στην εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί και τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα οφείλουν να υποστηρίξουν και να προωθήσουν αυτή τη διαδικασία (Agi, 2017).

Κεφάλαιο 2. Μεθοδολογία

2.1. Θεμελιωμένη θεωρία

Εφαρμόστηκε ένας ποιοτικός ερευνητικός σχεδιασμός που χρησιμοποιεί μια προσέγγιση Θεμελιωμένης θεωρίας για τη διεξαγωγή της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όπου ο ερευνητής ξεκινά την εξερεύνηση σε έναν συγκεκριμένο τομέα και αναπτύσσει θεωρίες με βάση τα δεδομένα που συλλέγονται (Urquhart, 2022). Η επιλογή της συγκεκριμένης μεθοδολογίας έγινε λόγω της εγγενούς ικανότητάς της να παρέχει γνώσεις, να ενισχύει την κατανόηση και να παρέχει ένα πολύτιμο πλαίσιο για πρακτικές επιπτώσεις (Groom et al., 2011). Κατά την εκτέλεση αυτής της μελέτης τηρήθηκαν α) οι συστάσεις των Strauss and Corbin (1998) και Glaser and Strauss (2017) για τη Θεμελιωμένη Θεωρία, β) η πρόταση των Wolfswinkel et al. (2013) και Onions (2006) σχετικά με τη χρήση της Θεμελιωμένης θεωρίας ως μεθόδου ανασκόπησης της βιβλιογραφίας και γ) τα κριτήρια που ορίζονται στα

«Κριτήρια ποιότητας για άρθρα από ποιοτική έρευνα» (Patias & Hohendorff, 2019). Ο Πίνακας 1 περιγράφει τους ορισμούς των βασικών εννοιών που χρησιμοποιούνται στη μεθοδολογία της Θεμελιωμένης Θεωρίας (Strauss & Corbin, 1998).

Πίνακας 1. Βασικές έννοιες που χρησιμοποιούνται στη μεθοδολογία της Θεμελιωμένης Θεωρίας.

<i>Microanalysis</i> : Η μικροανάλυση περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη εξέταση, που διεξάγεται γραμμή προς γραμμή, στην αρχή μιας ερευνητικής προσπάθειας. Αυτή η ενδελεχής εξέταση στοχεύει στην αποκάλυψη νέων εννοιών, μοναδικών σχέσεων και στη συστηματική κατασκευή κατηγοριών, ενώ οριοθετεί τις ιδιότητες και τις διαστάσεις τους.
<i>Process</i> : Η διαδικασία αναφέρεται στις εξελισσόμενες αλληλουχίες ενεργειών ή αλληλεπιδράσεων, με αλλαγές που εντοπίζονται στις τροποποιήσεις των δομικών συνθηκών.
<i>Concepts</i> : Οι έννοιες λειτουργούν ως τα θεμελιώδη στοιχεία πάνω στα οποία οικοδομείται μια θεωρία.
<i>Categories</i> : Οι κατηγορίες είναι οι έννοιες που αντιπροσωπεύουν τα φαινόμενα.
<i>Subcategories</i> : Οι υποκατηγορίες είναι έννοιες που διευκρινίζουν και προσδιορίζουν περαιτέρω μια κατηγορία.
<i>Quotations</i> : Τα quotations περιλαμβάνουν την πλήρη πρόταση ή παράγραφο από την οποία προκύπτει ένας κωδικός.
<i>Memos</i> : Τα memos είναι τεκμηριωμένα αρχεία ανάλυσης που μπορεί να διαφέρουν ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο.
<i>Code notes</i> : Οι σημειώσεις κωδικών αποτελούνται από σημειώσεις που περιέχουν τα αποτελέσματα των τριών τύπων κωδικοποίησης (ανοιχτή, αξονική και επιλεκτική).
<i>Theoretical saturation</i> : Ο θεωρητικός κορεσμός υποδηλώνει το στάδιο όπου δεν εμφανίζονται νέες κατηγορίες ή σχέσεις κατά την ανάλυση.
<i>Open coding</i> : Η ανοιχτή κωδικοποίηση είναι η αναλυτική διαδικασία αναγνώρισης εννοιών και διερεύνησης των ιδιοτήτων και των διαστάσεων τους μέσα στα δεδομένα.
<i>Axial coding</i> : Η αξονική κωδικοποίηση περιλαμβάνει τη σύνδεση κατηγοριών με τις υποκατηγορίες τους
<i>Selective coding</i> : Η επιλεκτική κωδικοποίηση συνεπάγεται την ολοκλήρωση και τη βελτίωση της θεωρίας.
<i>Diagrams (networks)</i> : Τα διαγράμματα είναι οπτικές απεικονίσεις που αντιπροσωπεύουν τις συνδέσεις μεταξύ των εννοιών.

2.2. Αναζήτηση

Για τη δημιουργία της Θεμελιωμένης θεωρίας χρησιμοποιήθηκαν μόνο ανασκοπικά άρθρα, γραμμένα στα αγγλικά, στα οποία ήταν εφικτή η πρόσβαση στο πλήρες κείμενο. Η αναζήτηση για τα αρχεία που χρησιμοποιήθηκαν ως δεδομένα πραγματοποιήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 2024. Μια BOOLEAN έκφραση της μορφής (TMHMA 1) AND (TMHMA 2) εφαρμόστηκε στις μηχανές αναζήτησης Scopus και Google Scholar. Στο πρώτο στάδιο, η έκφραση (collaboration OR collaborative OR cooperative OR cooperation OR creativity OR creative OR innovation OR novelty) AND (kindergarten OR "early childhood" OR pre-school) εφαρμόστηκε στους τίτλους των άρθρων. Επειδή τα άρθρα που κρίθηκαν κατάλληλα δεν ήταν αρκετά για να επιτευχθεί ο θεωρητικός κορεσμός στη συνέχεια στο TMHMA 1 προστέθηκε η λέξη «skills», ενώ στο TMHMA 2 προστέθηκαν οι λέξεις

«education or teaching or learning » και αναζητήθηκαν άρθρα μέχρι τη επίτευξη του θεωρητικού κορεσμού.

2.3. Χρήση λογισμικού

Τα άρθρα που επιλέχθηκαν εισήχθησαν στο λογισμικό Atlas.ti.24, όπου διεξήχθη ολοκληρωμένη μελέτη και ανάλυση του περιεχομένου τους. Για το λογισμικό Atlas.ti.24 κατέχω προσωπική άδεια χρήσης του. Στο λογισμικό πραγματοποιήθηκαν όλα τα βασικά στάδια για την εξαγωγή της Θεμελιωμένης θεωρίας που αναφέρθηκαν παραπάνω (κωδικοποίηση, εξαγωγή κατηγοριών και σχέσεων μεταξύ τους, πραγματοποίηση διαγραμμάτων κτλ).

Κεφάλαιο 3. Αποτελέσματα

Συνολικά 27 ανασκοπικά άρθρα απαιτήθηκαν για την επίτευξη του θεωρητικού κορεσμού. Οι συγγραφείς, το έτος δημοσίευσης, ο τίτλος και η πηγή των 27 άρθρων που χρησιμοποιήθηκαν ως δεδομένα για την εξαγωγή της Θεμελιωμένης θεωρίας περιλαμβάνονται στον Πίνακα 2. Τα άρθρα είναι ταξινομημένα με χρονολογική σειρά από το παλαιότερο προς το νεότερο.

Πίνακας 2. Τα άρθρα που χρησιμοποιήθηκαν ως δεδομένα.

Title	Author (Year)	Source
What is Collaborative Learning?	Smith and MacGregor (1992)	Book chapter
The evolution of research on collaborative learning	Dillenbourg et al. (1996)	Book chapter
Creativity: a reaffirmation of its place in early childhood education	Prentice (2000)	Journal
Developing young children's creativity, what can we learn from research	Sharp (2004)	Journal
Benefits of collaborative learning	Laal and Ghodsi (2012)	Journal
Collaborative learning: what is it?	Laal and Laal (2012)	Journal
The Standard Definition of Creativity	Runco and Jaeger (2012)	Journal
Teaching and education; collaborative style	Laal et al. (2014)	Journal
Cooperative Learning: Developments in Research	Gillies (2014)	Journal
Creativity in education as a question of cultivating sensuous forces	Hammershøj (2014)	Journal
A Call to Action: The Challenges of Creative Teaching and Learning	Sawyer (2015)	Journal
Cooperative Learning: Review of Research and Practice	Gillies (2016)	Journal
Collaborative learning and teaching in practice	Redeş (2016)	Journal
Research Development of Creativity	Yeh (2017)	Book chapter

Creativity and Innovation in Early Childhood Education: The Role of Educators	Ari (2017)	Journal
Innovation, Creativity and Education	Kıroğlu (2017)	Journal
A Systematic Literature Review of 21st Century Skills and Competencies in Primary Education	Chalkiadaki (2018)	Journal
Integrating the 4Cs into EFL Integrated Skills Learning	Pardede (2020)	Journal
Innovation in Education	Syariff et al. (2020)	Journal
Creativity and Creation in Early Childhood and Pre-school Education Curriculum	Lozančić and Tot (2020)	Journal
Art and creativity at school: «Innovation and creativity in education»	Pappas (2022)	Conference
Promoting Creativity in Children with Digital Technology to Overcome Inequalities in Early Childhood Education	Gbenga-Akanmu (2022)	Journal
Arts and Creativity in Hong Kong Kindergartens: A Document Analysis of Quality Review Reports	Yeung et al. (2022)	Journal
Critical thinking, Communication, Collaboration, Creativity in kindergarten with Educational Robotics: A scoping review (2012–2023)	Rapti and Sapounidis (2023)	Journal
Creativity, Critical Thinking, Communication, and Collaboration: Assessment, Certification, and Promotion of 21st Century Skills for the Future of Work and Education	Thornhill-Miller et al. (2023)	Journal
21st Century Skills in Early Childhood	Tutkun (2023)	Book chapter
A historical review of collaborative learning and cooperative learning	Yang (2023)	Journal

Στο σύννεφο λέξεων της Εικόνας 1, το μέγεθος κάθε λέξης αντιστοιχεί στο πόσο συχνά εμφανίζεται αυτή στα 27 έγγραφα. Στα 27 άρθρα κωδικοποιήθηκαν 83 κωδικοί, που ομαδοποιήθηκαν σε 13 κατηγορίες. Όλοι οι κωδικοί μαζί με τις κατηγορίες στις οποίες ανήκουν φαίνονται στον Πίνακα 2.

Κεφάλαιο 4. Θεμελιωμένη Θεωρία (Grounded Theory)

Η ένταξη της συνεργασίας, της δημιουργικότητας και της καινοτομίας στην προσχολική αγωγή αποτελεί τη βάση για μια ολιστική εκπαιδευτική προσέγγιση, όπως τονίζεται σε πολυάριθμες επιστημονικές μελέτες. Η παρούσα Θεμελιωμένη θεωρία (Εικόνα 2) ενσωματώνει αυτούς τους τρεις βασικούς πυλώνες με συμπληρωματικά στοιχεία όπως την κριτική και ευέλικτη σκέψη, τις διαπροσωπικές δεξιότητες, την επίλυση προβλημάτων, την ενσυναίσθηση, την επίγνωση και την κοινωνική αλληλεπίδραση, την ηγεσία και την αυτονομία, καθώς και τον ψηφιακό εγγραμματισμό. Όλα τα συστατικά είναι αλληλένδετα μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα αξιόπιστο πλαίσιο για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αναδεικνύουν πολύπλευρα και έτοιμα για το μέλλον άτομα.

Η συνεργασία αναδεικνύεται ως κεντρικό θέμα σε πολλές μελέτες, όπως αυτές των Dillenbourg et al. (1996) και Laal and Laal (2012), που τονίζουν τη σημασία της στη δημιουργία ενός συνεργατικού μαθησιακού περιβάλλοντος όπου η αλληλεπίδραση των μελών της ομάδας ενισχύει τις διανοητικές και κοινωνικές δεξιότητες. Δεν πρόκειται απλώς για συνεργασία με άλλους αλλά για τη δημιουργία μιας συνέργειας όπου η συλλογική προσπάθεια της ομάδας υπερβαίνει το άθροισμα των μερών της. Αυτή η έννοια συνδέεται άμεσα με τις διαπροσωπικές δεξιότητες και την ενσυναίσθηση, όπως συζητείται στις μελέτες των Gillies (2014) και Gillies (2016), τονίζοντας τον ρόλο των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και της αμοιβαίας κατανόησης στην αποτελεσματική ομαδική εργασία.

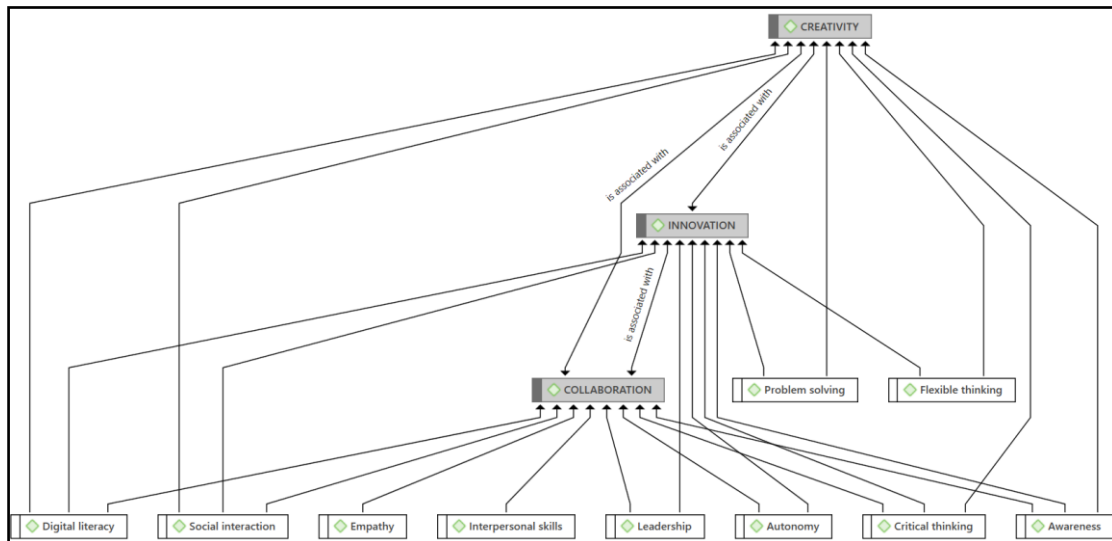
Η δημιουργικότητα και η καινοτομία, όπως αναλύονται στις μελέτες των Ari (2017) και Kiroğlu (2017), είναι κρίσιμες για την καλλιέργεια της ικανότητας των μαθητών να σκέφτονται εκτός των καθιερωμένων προτύπων και να επινοούν νέες λύσεις σε σύνθετα προβλήματα. Αυτά τα στοιχεία υποστηρίζονται από την ευέλικτη σκέψη και τις δυνατότητες επίλυσης προβλημάτων που επιτρέπουν στα παιδιά να πλοηγούνται και να προσαρμόζονται αποτελεσματικά σε νέες καταστάσεις και προκλήσεις, μια αναγκαιότητα στον σημερινό ταχύτατα μεταβαλλόμενο κόσμο. Για παράδειγμα, οι Pappas (2022) και Yang (2023) εξερευνούν πώς οι δημιουργικές ασχολίες και τα καινοτόμα εκπαιδευτικά πλαίσια συμβάλλουν σε βαθύτερες διανοητικές και πρακτικές δεξιότητες.

Η κριτική σκέψη, η επίγνωση και η κοινωνική αλληλεπίδραση είναι κρίσιμες για την κατανόηση και την ενεργητική συμμετοχή στον κόσμο με έναν σημαντικό τρόπο. Οι Redes (2016) και Smith and MacGregor (1992) προτείνουν ότι η ενίσχυση ενός κριτικού μυαλού προετοιμάζει τους μαθητές όχι μόνο για ακαδημαϊκές προκλήσεις αλλά και για κοινωνική ευθύνη. Αυτό συμπληρώνεται από την ηγεσία και την αυτονομία, που τονίζονται από τους

Tutkun (2023) και Rapti and Sapounidis (2023), με την ενθάρρυνση στους μαθητές να πάρουν πρωτοβουλία και να ηγηθούν έργων, ενισχύοντας την εμπιστοσύνη τους και τις δεξιότητες λήψης αποφάσεων.

Τέλος, ο ψηφιακός εγγραμματισμός έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος της εκπαίδευσης, όπως τονίζεται από τους Gbenga-Akanmu (2022) και Syariff et al. (2020). Σε μια εποχή όπου η τεχνολογία διαπερνά όλες τις πτυχές της ζωής, η ένταξη ψηφιακών εργαλείων και πόρων στην πρώιμη εκπαίδευση διασφαλίζει ότι οι μαθητές είναι αρμόδιοι στην πλοήγηση και χρήση ψηφιακών πλατφορμών, υποστηρίζοντας όλους τους άλλους εκπαιδευτικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένων των δημιουργικών και καινοτόμων προσπαθειών.

Αυτή η ενοποιητική προσέγγιση, που βασίζεται στην αλληλεπίδραση αυτών των δυναμικών εκπαιδευτικών πυλώνων, δημιουργεί μια ολιστική θεωρία που όχι μόνο προάγει την ακαδημαϊκή αριστεία αλλά επίσης προετοιμάζει τους μαθητές να είναι σκεπτόμενα, δημιουργικά και καινοτόμα μέλη της κοινωνίας. Αγκαλιάζοντας αυτό το πολυδιάστατο εκπαιδευτικό πλαίσιο, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να καλλιεργήσουν περιβάλλοντα που δεν ευνοούν μόνο τη μάθηση αλλά και παίζουν καθοριστικό ρόλο στο σχηματισμό του μέλλοντος της εκπαίδευσης και της κοινωνικής ανάπτυξης.

Εικόνα 2. Θεμελιωμένη θεωρία για τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία στην προσχολική αγωγή.

Κεφάλαιο 5. Προτάσεις για πρακτικές εφαρμογές

Οι πρακτικές εφαρμογές του ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου που προτείνεται σε αυτό το άρθρο είναι εκτενείς και μπορούν να αναδιαμορφώσουν σημαντικά την προσχολική εκπαίδευση για να προετοιμάσουν καλύτερα τα παιδιά σε έναν ταχέως μεταβαλλόμενο

κόσμο. Ακολουθούν ορισμένοι συγκεκριμένοι τρόποι με τους οποίους μπορεί να εφαρμοστεί αυτό το πλαίσιο:

- Σχεδιασμός Προγράμματος Σπουδών: Ανάπτυξη ενός προγράμματος σπουδών που δίνει έμφαση στη δημιουργικότητα, τη συνεργασία και τη χρήση ψηφιακών εργαλείων (Gbenga-Akanmu, 2022). Αυτό περιλαμβάνει τη δόμηση μαθημάτων που όχι μόνο διδάσκουν παραδοσιακό περιεχόμενο, αλλά επιτρέπουν επίσης τη δημιουργική έκφραση και την επίλυση προβλημάτων μέσω της τεχνολογίας. Για παράδειγμα, χρησιμοποιώντας τάμπλετ (Otterborn & Schönborn, 2022) ή άλλα εργαλεία Τεχνολογίας Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ICT) (Pange et al., 2022) σε σχέδια μαθήματος για τη δημιουργία διαδραστικών εμπειριών μάθησης που προωθούν δημιουργικά αποτελέσματα και καινοτόμες λύσεις.
- Επαγγελματική Ανάπτυξη: Εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων κατάρτισης για εκπαιδευτικούς που εστιάζουν στην ενσωμάτωση καινοτόμων μεθόδων και τεχνολογιών διδασκαλίας (Lim et al., 2024). Αυτά τα προγράμματα θα πρέπει να περιλαμβάνουν πρακτικά εργαστήρια και μαθήματα συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης που βοηθούν τους εκπαιδευτικούς να γίνουν ικανοί σε νέες εκπαιδευτικές τεχνολογίες και παιδαγωγικές στρατηγικές που ενισχύουν τη δημιουργικότητα και τη συνεργασία μεταξύ των νεαρών μαθητών.
- Μαθησιακά Περιβάλλοντα: Σχεδιασμός κατάλληλου περιβάλλοντος στην τάξη που να διεγείρει τη δημιουργικότητα και να διευκολύνει την ενσωμάτωση της τεχνολογίας (Gbenga-Akanmu, 2022). Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει τη δημιουργία χώρων κατασκευών ή εργαστηρίων καινοτομίας στα σχολεία όπου τα παιδιά θα μπορούν να συμμετέχουν σε πρακτικές δραστηριότητες, όπως ρομποτική, ή ψηφιακή τέχνη, ενισχύοντας τόσο τις τεχνικές δεξιότητες όσο και τη φανταστική σκέψη (Brooks et al., 2022; Shotorayevna, 2022).
- Γονική συμμετοχή: Ενθάρρυνση της συμμετοχής των γονέων στη μαθησιακή διαδικασία παρέχοντας πόρους και εργαστήρια που εκπαιδεύουν τους γονείς σχετικά με τα οφέλη της καινοτομίας και συνεργατικής μάθησης (Isabelo, 2016). Αυτό βοηθά στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος από το σπίτι που ενισχύει τις δεξιότητες που αποκτήθηκαν στο σχολείο, ενισχύοντας τα συνολικά μαθησιακά αποτελέσματα (Lage & Snider, 2022).
- Ανάπτυξη πολιτικής: Συνεργασία με τους υπεύθυνους χάραξης της εκπαιδευτικής πολιτικής για να διασφαλιστεί ότι οι απαραίτητοι πόροι, όπως η χρηματοδότηση για

την τεχνολογία και την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, είναι διαθέσιμοι για την αποτελεσματική εφαρμογή καινοτόμων πρακτικών (Gibbons, 2006). Η συμφωνία για αλλαγές πολιτικής που αναγνωρίζουν τη σημασία του ψηφιακού γραμματισμού, της δημιουργικότητας και της συνεργασίας στα προγράμματα σπουδών της πρώιμης εκπαίδευσης είναι απαραίτητη (Inyega & Inyega, 2015).

- Αξιολόγηση και Ανατροφοδότηση: Εφαρμογή ενός ισχυρού συστήματος αξιολόγησης που αξιολογεί τακτικά την αποτελεσματικότητα του ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου (Niu, 2022). Αυτό το σύστημα θα πρέπει να συλλέγει ανατροφοδότηση από μαθητές, δασκάλους και γονείς για να βελτιώνει συνεχώς τις μεθόδους διδασκαλίας και να διασφαλίζει ότι καλύπτονται αποτελεσματικά οι εκπαιδευτικές ανάγκες όλων των μαθητών (Gao et al., 2023).

Με την εφαρμογή αυτών των πρακτικών εφαρμογών, το προτεινόμενο εκπαιδευτικό πλαίσιο μπορεί να ενσωματωθεί επιτυχώς σε περιβάλλοντα εκπαίδευσης στην πρώιμη παιδική ηλικία, παρέχοντας μια ολιστική προσέγγιση που όχι μόνο εστιάζει στις ακαδημαϊκές δεξιότητες αλλά επίσης καλλιεργεί βασικές δεξιότητες ζωής. Αυτό διασφαλίζει ότι τα παιδιά δεν είναι μόνο καταναλωτές τεχνολογίας, αλλά και δημιουργοί και καινοτόμοι που είναι καλά προετοιμασμένοι για να συνεισφέρουν στον ψηφιακό κόσμο.

Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη για την ενσωμάτωση της καινοτομίας, της δημιουργικότητας και της συνεργασίας στην προσχολική εκπαίδευση υπογραμμίζει την κρίσιμη σημασία της στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών εμπειριών των μικρών μαθητών. Χρησιμοποιώντας μια μεθοδολογία Θεμελιωμένης Θεωρίας, αυτή η έρευνα ανέπτυξε με επιτυχία ένα ολιστικό πλαίσιο που όχι μόνο αντιμετωπίζει τα κενά που εντοπίστηκαν στην προηγούμενη βιβλιογραφία αλλά επίσης θέτει τα θεμέλια για μελλοντικές εκπαιδευτικές πρακτικές και έρευνα. Τα ευρήματα αποκαλύπτουν ότι αυτά τα τρία στοιχεία - η καινοτομία, η δημιουργικότητα και η συνεργασία - είναι αλληλένδετα και απαραίτητα για την προώθηση ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που είναι ταυτόχρονα δυναμικό και ευνοϊκό για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Αν και αυτή η μελέτη παρέχει πολύτιμες γνώσεις για την ενσωμάτωση της καινοτομίας, της δημιουργικότητας και της συνεργασίας στην προσχολική εκπαίδευση, δεν είναι χωρίς περιορισμούς. Πρώτον, η εξάρτηση από άρθρα ανασκόπησης ως πρωτογενείς πηγές δεδομένων σημαίνει ότι τα συμπεράσματα που εξάγονται εξαρτώνται από την ποιότητα και την εστίαση των συμπεριλαμβανόμενων ανασκοπήσεων, ενώ ταυτόχρονα, η

μεθοδολογία της Θεμελιωμένης Θεωρίας επιβάλλει τη συμπερίληψη της προσωπικής οπτικής γωνίας του συγγραφέα στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Επιπλέον, το εύρος της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, που περιορίζεται σε άρθρα που είναι διαθέσιμα και προσβάσιμα σε πλήρες κείμενο στην Αγγλική γλώσσα, μπορεί να έχει αποκλείσει σημαντική έρευνα που δημοσιεύεται σε άλλες γλώσσες ή δεν υπήρχε πρόσβαση στο πλήρες κείμενο.

Ωστόσο, η αξία αυτής της μελέτης δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Παρέχει μια νέα προοπτική συνδυάζοντας συστηματικά αυτές τις βασικές εκπαιδευτικές έννοιες χρησιμοποιώντας μια αυστηρή μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία δεν είχε χρησιμοποιηθεί σε προηγούμενες ανασκοπήσεις. Αυτή η προσέγγιση επέτρεψε τη δημιουργία ενός πρακτικού και θεωρητικού πλαισίου που μπορεί να καθοδηγήσει τους εκπαιδευτικούς, τους δημιουργούς προγραμμάτων σπουδών και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στην αποτελεσματική καλλιέργεια αυτών των ικανοτήτων μεταξύ των νεαρών μαθητών.

Οι επιπτώσεις αυτής της μελέτης εκτείνονται πέρα από τη θεωρητική της συνεισφορά, αφού προσφέρουν επίσης πρακτικές στρατηγικές για εφαρμογή. Αυτές οι στρατηγικές είναι κατάλληλες για να ενισχύσουν όχι μόνο τις γνωστικές και κοινωνικές ικανότητες των παιδιών αλλά και τις δημιουργικές τους δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και την προσαρμοστικότητά τους στην πολυπλοκότητα του σύγχρονου κόσμου. Το προτεινόμενο πλαίσιο, επομένως, έχει σημαντικές δυνατότητες για την αναμόρφωση της προσχολικής εκπαίδευσης παγκοσμίως, διασφαλίζοντας ότι τα παιδιά είναι καλά εξοπλισμένα για να ανταποκριθούν στις προκλήσεις του 21ου αιώνα. Αυτή η μελέτη αποτελεί παράδειγμα για μελλοντική έρευνα, ενθαρρύνοντας μια πιο ολοκληρωμένη και εμπειρική προσέγγιση για τη διερεύνηση και την εφαρμογή εκπαιδευτικών καινοτομιών σε επίπεδο προσχολικής ηλικίας.

Αναφορές

- Akyıldız, S. T., & Çelik, V. (2020). Thinking outside the box: Turkish EFL teachers' perceptions of creativity. *Thinking Skills and Creativity*, 36, 100649.
- Alshammari, A. E. A. (2023). Towards enhancing creativity and innovation in education system for youth in hail region. *Advanced Education*, 122-136.
- Ari, C. O. (2017). Creativity and Innovation in Early Childhood Education: The Role of Educators. *Journal of Resourcefulness and Distinction*, 14(1).
- Bedir, H. (2019). Pre-service ELT teachers' beliefs and perceptions on 21st century learning and innovation skills (4Cs). *Journal of Language and Linguistic Studies*, 15(1), 231-246.
- Brooks, E., Møller, A. K., & Schurer, M. H. (2022). Integrating Digital Technologies in Teaching and Learning Through Participation: Case Studies from the Xlab-Design, Learning, Innovation Laboratory. In *Methodology for Research with Early Childhood Education and Care Professionals: Example Studies and Theoretical Elaboration* (pp. 99-120). Springer International Publishing Cham.
- Chalkiadaki, A. (2018). A systematic literature review of 21st century skills and competencies in primary education. *International Journal of Instruction*, 11(3), 1-16.
- Craft, A. (2005). *Creativity in schools: Tensions and dilemmas*. Psychology Press.
- Dillenbourg, P., Baker, M., Blaye, A. & O'Malley, C. (1996) The evolution of research on collaborative learning.
- Dukuzumuremyi, S., & Siklander, P. (2018). Interactions between pupils and their teacher in collaborative and technology-enhanced learning settings in the inclusive classroom. *Teaching and Teacher Education*, 76, 165-174.
- Foti, P. (2020). The effects of music and creativity on child's development an innovative educational program. *International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science*, 3(1), 01-09.
- Foti, P. (2023). Educational robotics and computational thinking in early childhood-linking theory to practice with ST (R) EAM LEARNING SCENARIOS. *European Journal of Open Education and E-learning Studies*, 8(1).
- Foti, P. E. (2021a) Exploring kindergarten teachers' views on STEAM education and educational robotics: Dilemmas, possibilities, limitations. *Advances in Mobile Learning Educational Research*, 1(2), 82-95.
- Foti, P. E. (2021b). The ST (R) E (A) M Methodology in Kindergarten: A Teaching Proposal for Exploratory and Discovery Learning. *European Journal of Education and Pedagogy*, 2(1), 1-6.
- Foti, P. E., Patrinoopoulos, M., Iatrou, P., & Rellia, M. (2024). STREAM role models 4 ALL: A project supported by Scientix STE (A) M Partnership Education Resilience in Europe. *Eurasian Journal of Science and Environmental Education*, 4(1), 13-18.

- Gao, X., Shen, J., Johnson, M. R., Krenn, H., & Burkhardt, E. (2023). Build an effective, efficient and equitable early care and education (ECE) system: a case study of system development and evaluation. *Early Years*, 43(4-5), 889-903.
- Gbenga-Akanmu, T. O. (2022). Promoting Creativity in Children with Digital Technology to Overcome Inequalities in Early Childhood Education. *JECCE*, 6(2).
- Gbenga-Akanmu, T. O. (2022). Promoting Creativity in Children with Digital Technology to Overcome Inequalities in Early Childhood Education. *JECCE*, 6(2).
- Gibbons, A. N. (2006). The politics of technology in early childhood in Aotearoa/New Zealand: Fitting early childhood educators in the ICT grid. *Australasian Journal of Early Childhood*, 31(4), 7-14.
- Gillies, R. M. (2014). Cooperative learning: Developments in research. *International journal of educational psychology*, 3(2), 125-140.
- Gillies, R. M. (2016). Cooperative learning: Review of research and practice. *Australian Journal of Teacher Education (Online)*, 41(3), 39-54.
- Glaser, B., & Strauss, A. (2017). *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Routledge.
- Gregoriadis, A., Konstantinidou, E., & Zachopoulou, E. (2011). Early childhood educators' perceptions of creativity in education. In *Conference Proceedings of OMEP European Regional Conference (No. IKEECONF-2012-017)*. Aristotle University of Thessaloniki.
- Groom, R., Cushion, C., & Nelson, L. (2011). The delivery of video-based performance analysis by England youth soccer coaches: towards a grounded theory. *Journal of applied sport psychology*, 23(1), 16-32.
- <http://dx.doi.org/10.1787/9789264265097-en>
- In E. Spada & P. Reiman (Eds) *Learning in Humans and Machine: Towards an interdisciplinary learning science*. (Pp. 189-211). Oxford: Elsevier.
- Inyega, H. N., & Inyega, J. (2015). Revamping early childhood teacher education and professional development: Nuts and bolts for effective literacy and numeracy instruction.
- Isabelo, E. V. (2016). *Parents and Partners: A Workshop for Promoting Positive Parent-Teacher Relationships in the Early Education Classroom* [San Diego State University].
- Isenberg, J. P., & Jalongo, M. R. (2006). *Creative thinking and arts-based learning: Preschool through fourth grade*. Pearson Merrill/Prentice Hall.
- Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The four c model of creativity. *Review of general psychology*, 13(1), 1-12.
- Kiroğlu, I. (2017). Innovation, creativity and education. *Researcher*, 5(4), 409-422.
- Kukkonen, T., Chang-Kredl, S., & Bolden, B. (2020). Creative collaboration in young children's playful group drawing. *The Journal of creative behavior*, 54(4), 897-911.

- Kupers, E., Lehmann-Wermser, A., McPherson, G., & Van Geert, P. (2019). Children's creativity: A theoretical framework and systematic review. *Review of Educational Research*, 89(1), 93-124.
- Laal, M., & Ghodsi, S. M. (2012). Benefits of collaborative learning. *Procedia-social and behavioral sciences*, 31, 486-490.
- Laal, M., & Laal, M. (2012). Collaborative learning: what is it?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 31, 491-495.
- Laal, M., Khattami-Kermanshahi, Z., & Laal, M. (2014). Teaching and education; collaborative style. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4057-4061.
- Lage, C. R., & Snider, J. (2022). Collaborative Practices in Early Childhood Intervention: the case for explicitly striving for maximal participation of families. *The Allied Health Scholar*, 3(2).
- Lim, B. Y., Lake, V. E., Beisly, A. H., & Ross-Lightfoot, R. K. (2024). Preservice teachers' TPACK growth after technology integration courses in early childhood education. *Early Education and Development*, 35(1), 114-131.
- Lin, L. (2015). Investigating chinese HE EFL classrooms. Chapter, 2, 11-28.
- Lozančić, A. J., & Tot, D. (2020). Creativity and Creation in Early Childhood and Preschool Education Curriculum. *Croatian Journal of Education-Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 22.
- Niu, P. (2022). An artificial intelligence method for comprehensive evaluation of preschool education quality. *Frontiers in psychology*, 13, 955870.
- OECD (2016), *Innovating Education and Educating for Innovation: The Power of Digital Technologies and Skills*, OECD Publishing, Paris.
- Oktaviani, H. I., Adi, E. P., Anisa, N., Astuti, W., Gonadi, L., Utama, I. W., & Pradana, I. M. P. (2023). Collaborative Learning for Early Childhood Education. *KnE Social Sciences*, 329-337.
- Onions, P. E. (2006). Grounded theory applications in reviewing knowledge management literature. Leeds Metropolitan University Innovation North Research Conference.
- Oppert, M. L., O'Keeffe, V., Bensnes, M. S., Grecu, A. L., & Cropley, D. H. (2023). The Value of Creativity: A Scoping Review. *Journal of Creativity*, 100059.
- Otterborn, A., & Schönborn, K. (2022). Implementing Digital Tablet Activities in Swedish Preschool Education. In *Applications of Research in Technology Education: Helping Teachers Develop Research-Informed Practice* (pp. 249-265). Springer.
- Pange, J., Degteva, A., & Nikiforidou, Z. (2022). ICT tools in Designing Preschool Educational Activities on Historical Events. *Technical Annals*, 1(1), 309-316.
- Pappas, G. (2022). Art and creativity at school «Innovation and creativity in education». *Scientific Collection «InterConf+»*, (28 (137)), 54-75.
- Pardede, P. (2020). Integrating the 4Cs into EFL Integrated Skills Learning. *Journal of English Teaching*, 6(1), 71-85.

- Park, J., & Lee, J. (2015). Dyadic collaboration among preschool-age children and the benefits of working with a more socially advanced peer. *Early Education and Development*, 26(4), 574-593.
- Partnership for 21st Century Learning. 2015, May. Framework for 21st Century Learning. Retrieved from <http://www.p21.org/about-us/p21-framework>.
- Patias, N. D., & Hohendorff, J. V. (2019). Quality criteria for qualitative research articles. *Psicologia em estudo*, 24.
- Pllana, D. (2019). Creativity in Modern Education. *World Journal of Education*, 9(2), 136-140.
- Plowman, L., & McPake, J. (2013). Seven myths about young children and technology. *Childhood Education*, 89(1), 27-33.
- Prentice, R. (2000). Creativity: a reaffirmation of its place in early childhood education. *The curriculum journal*, 11(2), 145-158.
- Rahma, R. A., Sucipto, S., & Raharjo, K. M. (2023). Increasing the Creativity of Early Childhood Education (Paud) Educators Through Steam and Loose Part Learning Training in Malang City. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 10(6), 83-92.
- Rapti, S., & Sapounidis, T. (2023). "Critical thinking, Communication, Collaboration, Creativity in kindergarten with Educational Robotics": A scoping review (2012–2023). *Computers & Education*, 104968.
- Redeş, A. (2016). Collaborative learning and teaching in practice. *Educația Plus*, 16(2), 334-345.
- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity research journal*, 24(1), 92-96.
- Sawyer, K. (2015). A call to action: The challenges of creative teaching and learning. *Teachers College Record*, 117(10), 1-34
- Scott, L. A. (2017). 21st century skills early learning framework. Partnership for 21st Century Skill (P21).
- Sharp, C. (2004). Developing young children's creativity, what can we learn from research.
- Shotorayevna, O. L. (2022). Improving the quality of preschool education through introducing preschoolers to technical creativity. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(4), 142-147.
- Smith, B. L., & MacGregor, J. T. (1992). What is collaborative learning.
- Smith, B. L., & MacGregor, J. T. (1992). What is collaborative learning.
- Spencer, E., Lucas, B., & Claxton, G. (2012). Progression in creativity: Developing new forms of assessment. Newcastle: CCE.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research techniques.
- Suratman, B., & Rahnang, R. (2021). Kindergarten Early Childhood Learning Practices in Education Institutions Kindergarten. *Albanna: Jurnal Pendidikan Islam Anak Usia Dini*, 1(1), 30-40.

- Svinth, L. (2013). Children's collaborative encounters in pre-school. *Early child development and care*, 183(9), 1242-1257.
- Syariff, D., Musa, K., & Yusof, H. (2020). Innovation in Education. *Journal of Educational Research and Indigenous Studies*, 2(1), 1-11.
- Thornhill-Miller, B., Camarda, A., Mercier, M., Burkhardt, J. M., Morisseau, T., Bourgeois-Bougrine, S., ... & Lubart, T. (2023). Creativity, critical thinking, communication, and collaboration: assessment, certification, and promotion of 21st century skills for the future of work and education. *Journal of Intelligence*, 11(3), 54.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2012). *21st century skills: Learning for life in our times*. John Wiley & Sons.
- Tutkun, C. (2023). 21st Century Skills in Early Childhood: What Do Preschool Pre-service Teachers Think? What Skills Do Children Consider Important?. *Tam Metin Bildiri Kitabi*, 7.
- Urquhart, C. (2022). Grounded theory for qualitative research: A practical guide. *Grounded Theory for Qualitative Research*, 1-100.
- Vakolia, Z., Danylchenko, I., Karpenko, O., Chepil, M., & Vrochynska, L. (2023). Innovation of the Educational Process in Early Childhood Education Institutions.
- Wolfswinkel, J. F., Furtmueller, E., & Wilderom, C. P. (2013). Using grounded theory as a method for rigorously reviewing literature. *European journal of information systems*, 22(1), 45-55.
- Yağm, V. (2022). Design-Oriented Thinking in STEM education: Exploring the Impact on Preschool Children's Twenty-First-Century Skills. *Science & Education*, 1-22.
- Yang, X. (2023). A historical review of collaborative learning and cooperative learning. *TechTrends*, 67(4), 718-728.
- Yeung, J., Bautista, A., Siu, C. T. S., Tam, P. C., & Wong, K. M. (2022). Arts and creativity in Hong Kong kindergartens: A document analysis of Quality Review reports. *Creativity. Theories–Research-Applications*, 9(1), 87-107.
- Zhiyenbayeva, S., Zhumabekova, F., Kerimbayeva, R., Salimbayeva, S., Taiteliyeva, L., & Bulshekbayeva, A. (2022). Preparation of Preschool Education Specialists for Innovative Activities in Preschool Organisations. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(3), 619-629.
- Zisopoulou, E. (2019). Collaborative learning in kindergarten: Challenge or reality?. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 335-351.